

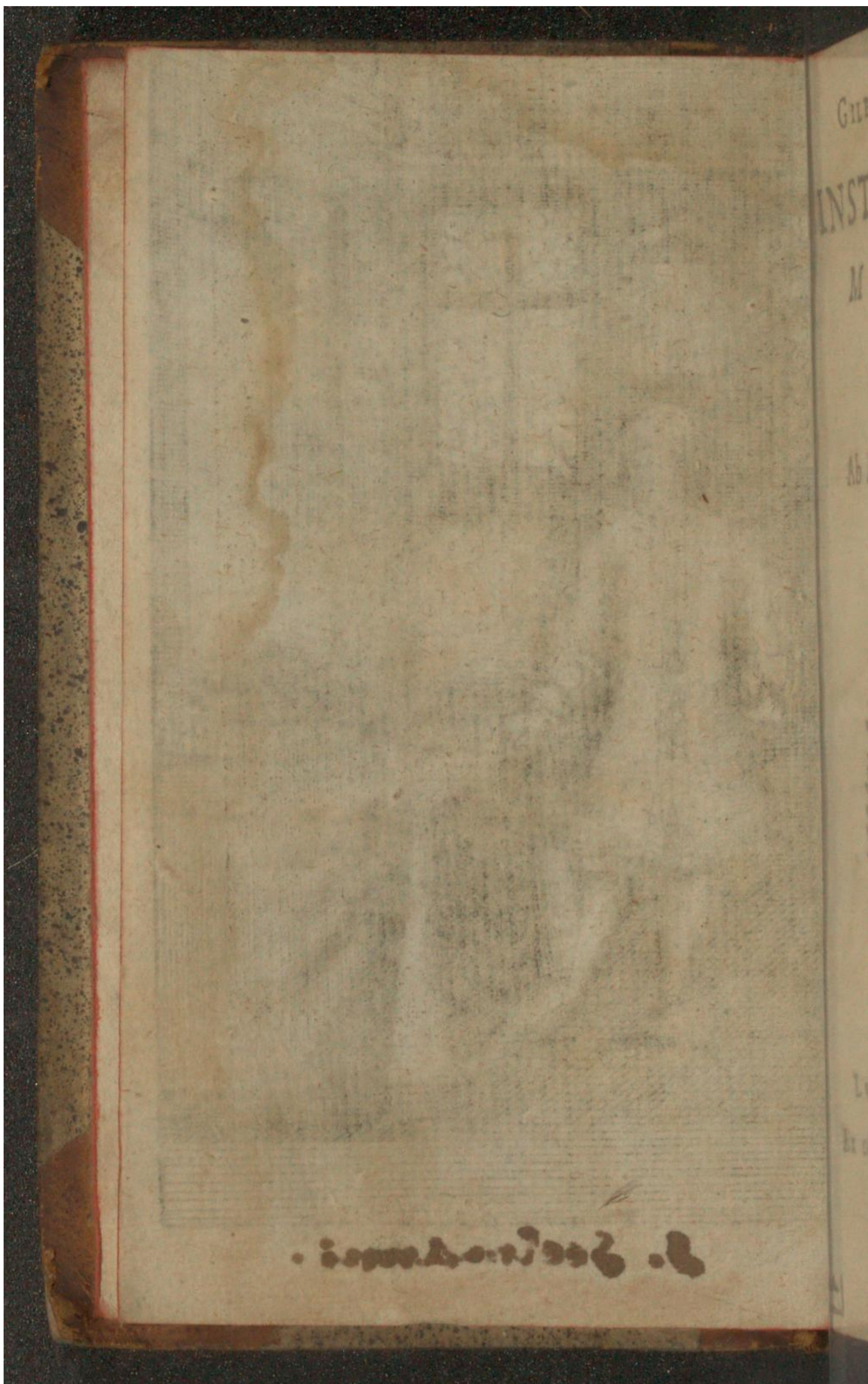

92209

No. 77.

W. Wagner

J. Seelmanni.

GILBERTI JACCHÆI

INSTITVTIONES MEDICÆ.

Editio postrema,

Ab AVTORE recognita.

LVGDVNI BATAVORVM
Ex officina JOANNIS MAIRE.
cIↄ Iↄc XXXI.

Viro illustri,

D. FRANCISCO AB AERSSEN, EQVITI AVRATO, TOPARCHÆ SOMMELSDYCKENSI, & PLATENSI, STATUS CONSILIARIO, &c. ACADEMIÆ CURATORI,

S. P.

QVANQVAM variæ extent nobilissimæ huius artis institutiones, nullæ tamen, aut paucæ, quod pollicentur, efficiunt. Nam ut omittam quarundam fastidiosam prolixitatem, nonnullæ totæ sunt in controversiis scientiæ naturalis dissolvendis, quas fortasse aliundè hauriri satius esset. Ego verò hoc egi, ut totius Medicinæ (quod ab aliis neglectum est) brevis illa quidem, sed perspicua idea oculis subiiceretur. in qua non Phy-

ſiologiam modò, ſed & cæteras partes ita perſequor, ut nihil magnopere deſiderari putem. Vtrum autem quod volui, aſſequutus fuerim, viderint alii. Cæterùm ut huic opellæ aliquid lucis accedere patiaris à nominis tui ſplendore, Illuſtris Domine, unicè peto. Tibi enim jure, meritóque inſcribo. Iure, quia inter tot Reipub. negotia, Academiæ quoque noſtræ curam ſuſtines: eoque ad te non publicorum modò ſtudiorum, ſed & privatæ diligentiæ rationes quodammodo pertinent. Meritò autem, propter veterem benevolentiam, qua me proſequeris, cuius ſanè fructum difficilibus temporibus expertus ſum. Accipe ergo hoc à me pignus, non gratiæ tibi referendæ, ſed potius publicè teſtandæ. Vale.

Gilbertus Jacchæus.

In V. Cl.

GILBERTUM JACCHÆUM,

CVrru quadrijugo Jaccheus Honoris ad ædem
Maximus ingenio fertur, & arte potens.
Si Sophiã pandat, cũcti pendemus ab ore.
Eloquium forsan tale Platonis erat.
Nec satis hoc. Eadem gaudet signare libellis,
Quos velit esse suos dius Aristoteles.
Adde quod, ut quondam Podalirius atque Machaon,
Ab Stygis innumeros asserit ille lacu.
Nunc etiã optatas profert in luminis oras,
Quæ placeant Coo Pergameoq; seni.
Dicite, quanta vir is mereatur præmia laudis,
Qui, quæ vix alij singula, juncta tenet.

Gerard. Jo. Vossius.

Exclamatio maximi medicorum : Ὁ βίος βραχύς. ἡ δὲ τέχνη μακρὴ, cuius in ſequenti Carmine fit mentio, extat primo Aphoriſmorum : meminitque Seneca initio De brevitate vitæ.

PETRI

PETRI SCRIVERII
Carmen de novis Institutionibus Medicis, Enchiridij forma editis.

à GILBERTO IACCHÆO Med. & Philosopho præstantissimo.

Longam artem Hippocrates, medicorum gloria prima,
Et pariter VITAM *prodidit esse* BREVEM.
De medica oraclum, quo diû nil certius, arte:
Cogimur & vitæ de brevitate queri.
Cùm medicina volent tot carmina longa per orbem,
Nil profecturis carmina structa modis.
Irrita neglectis cudunt medicamina CAVSIS.
Et Stygijs æger præcipitatur aquis.
Nec profligandis sunt cõmentaria morbis,
Vanus & (heu) labor est pharmacopæe tuus.
Ipsa nova Asclepi tentatur natio morbo;
Heîc ubi nil herbæ, nil & Hygeia potest.

Ipſe cubat medicus, cuì ſola Empirica cordi,
Et Methodus, ſanum non habet ille caput;
Sed tua quod Themiſon ventoſa cucurbita quærat.
Juppiter! hoc pereat cum Themiſone genus.
Dogmaticuſque velit ſe quivis doctor haberi,
Et medicus ferri clara per ora virûm,
Cuî Logos in pretio. Phryx verò & barbarus eſto.
Cuî vilet magnus (pro pudor!) Hippocrates.
Naturæ ingreditur cuius nunc templa miniſter
Strenuus; heîcque acrem ſe probat eſſe virum.
Ille novos medicos (nattæ, vappæq; ſilete)
Inſtituat; vacuo naviget amne Charon.
Nec pater oſſa legat, nec tot modò funera mater:
Augeat aut cenſum trux Libitina ſuum.

Sic

Sic fugientem animam poterit revocare Machaon
Belgicus, & quiſquis ſit Rationis amans.
Sic humana ſalus toto curabitur orbe:
Hippocrates dicti dememinenſq́ ſui,
Gilberto præeunte, BREVEM *mox adſeret* ARTEM;
Et VITÆ LONGOS *adſeret ille* COLOS.

ENCOMIUM ALTERUM,

Eidem viro Philoſophicis ſcriptis claro, & nunc demum Medicinos libros feliciter molienti.

POſtquam beatas Cœlitum petiit domos
Ingens Lycei lumen Heurnius pater;
Cœloque poſtquam clarus ille Pavius,
Suadæ medulla, ſidus additum novum:
Nil è cathedris prodiit Galenicis.
Apollinare obmutuit collegium.
Non ſcripta cedro digna vendidit Tryphō,
Coæ inſulæ illa, aut invidenda Pergamo.
Manus deorum deſiêre pharmacum,
Opemq́ue ferre languidis mortalibus.
Nemo eſt, ut ante, ſævi ab Orci faucibus
Retractus, ipſe gaudet umbris Cerberus,

Trino ſalutans portitorem gutture;
Gaudentem & ipſum, & lintre plena turgidum.
Tandem (heu) miſertus, ſtrage motus & gravi
Gilbertus, ecce, occurrit, & pugnat ſtilo,
Vſum medendi ſex libellis edocens.
Bellè Herclè, temporique! ne Bataviæ
Horrenda Peſtis vaſtitudinem inferat.
Iam jam dolentem me videre Cerberum,
Puto, atque inanem navigare Porthmea.
Hic gravia damna, quæ per Heurnij necem
Cinereſq; PavI paſſa pridem Patria eſt,
Penſabit unus, inſtar Æſculapij.
Rependegrates, Patria; ô! quid reſtitas?
Dubitaſne, gallum cuî ſacrare debeas?

A. P.

INSTI-

INSTITVTIONVM MEDICARVM

Auctore

GILBERTO IACCHÆO,

CAPVT I.

De Medicinæ constitutione.

OMissis sectis Methodicâ & Empiricâ, consilium est, Rationalis omnium quippe perfectissimæ, institutiones breviter quidem, sed tamen perspicuè tradere. Initium operis à Medicinæ constitutione faciam: qua ignorata, necesse est omnia alia inde dependentia pariter ignorari.

Artis huius constitutio in tribus est posita; *Subiecto* (quo revocantur Medicinæ principia) *Divisione*, & *Fine*.

Subjectum, circa quod versatur Medicus, omnium confessione, est corpus humanum quâ sanabile: Nam

quanquam homo consideretur ab Ethico, Physico, Theologo; non tamen consideratur cum relatione ad sanitatem, quod facit Medicus: Modus ergo considerandi hominem, distinguit Artem hanc ab aliis. Physica siquidem considerat hominem, quà mobilem. Ethica, quà virtute informandum. Nec refert quod multa sint physicæ cum Medicina communia, ut tota doctrina physiologica; quia Medicina hac parte subiicitur physicæ, sumitque tanquam principia physicorum conclusiones: Quâ de causa factum est, ut hæc Medicinæ pars dicta fuerit speculativa; non quod vere sit speculativa, sed quia à praxi longius abest. Et quanquam stirpes, metalla, & huiusmodi materia medica hîc considerentur, omnia tamen referuntur ad corpus humanum; ad quod etiam eorum temperamenta exiguntur.

Quod ad *finem* attinet; sciendum, disciplinarum speculativarum finem, non

non esse distinctum à rerum subjectarum cognitione; quod in Mathematicis patet: At disciplinarum effectricium alia est ratio: nam cognitio hic in seipsâ non quiescit, sed ordinatur aliò, nimirum ad operis alicuius directionem; sicut in artibus mechanicis videre est. Iam vero medicina cum sit disciplina factiva, cognitionem omnem aliò refert, tanquam ad finem. Finis hic est sanitas; constitutio, nimirum, hominis integra, qua omnes functiones animales, vitales, naturales inculpatè obeuntur: proinde huc omnia in Medicina referuntur. Præcepta enim aut respiciunt præsentis sanitatis conservationem, aut absentis revocationem. Incumbit ergo medico non tantum morbũ præsentem debitis auxiliis tollere; sed ne redeat sedulò cavere, eamque victus rationem instituere quæ sanitatem maximè conservare possit. Nam, curare, non tantum est summovere ea quæ actiones lædunt, sed & mala imminentia præcavere. Quâ de

cau-

causâ ab Hippocrate lib. de Flat. (si modò sit illius Author) Ars ista definitur, *ejectio*, & *detractio*. quod fieri non potest sine accurata cognitione, non tantum corporis humani, sed etiam aliorum medicamentorum, tam simplicium, quam compositorũ.

Quod ad *divisionem* attinet; quanquam Galenus, finem considerans, duas Medicinæ partes constituat; ὑγιεινὴν, quæ præsentem sanitatẽ tuetur, & ab imminentibus malis conservat; & θεραπευτικὴν, quæ sanitatem restituit: (quæ, quia in operatione consistunt, à quibusdam Practicę dicuntur) alii tamen non incommodè adjiciunt, Physiologiam, Patheologiam, eamque partem quæ σημειωτικὴ dicitur. Physiologia hic non est cuiusvis corporis naturalis consideratio; sed humani tantum, eorùmq; quæ illi secundum naturam insunt; qualia sunt Elementa, temperamenta &c. Patheologia explicat ea quæ homini contra naturam insunt; qualia sunt illa tria, morbus, eius causa,

&c.

& symptoma, Σημειωτικὴ ex signis, non tantum de præsenti aut præteritâ constitutione judicat, sed & futurum morbi eventum prævidet. A quibusdam hæ tres, ad illam partem Medicinæ quæ speculativa dicitur, referuntur. Speculativa ergo has tres sub se continet; sicut & Practica totidem; διαιτητικὴν, φαρμακευτικὴν χειρουργικήν. Prima considerando sex res non naturales, convenientem unicuique dietam præscribit. Secunda convenientibus medicamentis morbum profligat, quo pertinet omnis medicamentorum tam cognitio, quam præparatio. Postrema denique urendi, secandi, omniumque earum operationum quæ manu peraguntur, regulas proponit & tradit. Ex quibus patet, *Medicinam esse artem sanitatis humanæ Effectricem. Artem* dico propriè: nam Scientia non est. Ac proinde Avicenna statim in principio, licet scientiam dixerit, practicam tamen adjecit. Dico *sanitatis humanæ*; ut Medicum à Veterinario &

Mu-

Mulo medico distinguam. Efficere, non tantum est absentem sanitatem medicamentis revocare, sed & bonis alimentis præsentem conservare; siquidem & conservare efficere est.

CAP. II.
De Elementis.

QUanquam Medici cum Galeno triplicem ordinem constituant, Definitivum scilicet, Compositivum, & Resolutivum; nos tamen, quia definitivus non incommodè ad alios referri potest, duos reliquos persequemur. Ordo omnis est habitudo plurium ad unum. Analyticus verò vel Resolutivus docet omnia in arte ad unum finem ordinare, Initium ergo ducens ab ultimo fine, media quibus talis finis obtineri potest, indagat; sicut in Ethicis Aristotelis, & ejusdem lib. de demonstrat. videre est. Quo etiam ordine, disciplinę omnes, tam practicæ, quam theoreticæ traduntur. At Compositivus seu Syntheticus ordo, à primis seu simplicissimis.

ſimis cauſis ſeu principiis incipiendo, procedit ad ea, quæ inde conſtant: quod factum eſt à Philoſopho in Libris Acroamat. aliiſque ſequentibus. Nos itaque, quia omnis ordo noſtræ faciliori cognitioni inſervit, Phyſiologiam ordine compoſitivo trademus; quod olim ab Avicenna, & Averroe in ſuo Colliget factitatum video: &, quia corpus humanum Medicinæ ſubjectum, ſua principia, & cauſas internas habet; elementa nimirum; ab iis initium ducemus.

Pars hæc *Phyſiologia* dicitur; quia ſolius humanæ naturæ, & eorum quę illi ſecundum naturam inſunt, conſiderationem proponit. Hæc autem ſunt ſeptem illæ res, naturales dictę; Elementa, Temperamenta, Humores, Spiritus, Partes, Facultates, Functiones ſeu Vſus.

Quanquam vero elementorum cognitio à Medicis hominis cognitioni ſit deſtinata: tamen referri poteſt & ad aliorum corporum, quorum in Medicina uſus eſt, cognitionē. quod

tum

tum magis conſtabit, cum medicamentorum vires, & facultates privatim indagabuntur. Nec tamen altius aſcendemus, ad curioſam primorum principiorum (de quibus Phyſici) contemplationem; ſed hic pedem figentes, Elementa cum relatione ad mixtionem, conſiderabimus.

Eſt autem *Elementum*, (nam ſuppono eſſe in natura) *corpus ſimplex, ex quo mixtum ſicut primò conſtat, ita in quod ultimo reſolvitur.*

Dico *corpus*, ad excludenda prima principia; materiam ſcilicet & formam. *Simplex*, non quod careat compoſitione ex aliis, nimirum materiâ & formâ: ſed hoc dicitur per comparationem ad mixtum. quaſi dicas, elementum purum, ut aër, non componitur ex aliis elementis, quemadmodum os, aut Rhabarbarum. Et licet corpus cœleſte ſimplex quidem ſit, quia tamen non refertur ad aliorum compoſitionem, (nam res miſtæ non componuntur ex cœlo) reliqua definitionis verba porro adduntur.

Ele-

Elementa numero esse quatuor, demonstrant Physici, partim ex qualitatibus motricibus, partim ex alteratricibus, calore, frigore, humiditate, & siccitate. Et quanquam elementorum actiones in mixtione fiant à qualitatibus hisce primis; cave putes tamen eas esse formas substantiales: (quod quisquiam putaverit) sunt enim revera ipsarum formarum quasi instrumenta. Et quia mixta omnia hisce qualitatibus, quanquam remissis; participant; necessario sequitur, eas in ipsis elementis esse intensissimas & perfectissimas. Propter quod enim unumquodque tale est, illud magis est tale. Mista moventur localiter, propter elementum dominans; sic etiam calefaciunt aut refrigerant, ob eandem causam. Et quanquam Philosophi considerent elementa non tantum ut sunt mistorum principia; sed etiam ut partes mundum integrantes, quatenus nata sunt certum in mundo locum occupare: Medici tamen, hoc posteriori modo

non

non considerant, sed priori tantum. Qua de causa, omissis eorum qualitatibus motricibus, alteratrices considerabimus: Supponendum ex Physica; ignem esse calidissimum & siccissimum: terram siccissimam & frigidissimam; (qualitates passivæ in omnibus sunt intensissimæ, non vero activæ) aquam humidissimam & frigidam; aërem, calidum & humidissimum. Calor est summæ activitatis, sed minimæ resistentiæ. intelligo resistentiam, quam Physici vocant privativam non positivam, quæ semper est activitati æqualis. Siccitas contra, minimæ est activitatis, sed maximæ resistentiæ. Ad caloris activitatem proximè accedit frigus, verum resistentia est major. Humiditas in agendo potentior est siccitate, non item resistendo: Hoc modo elementorum quasi proportiones conservantur. Nam si tam resisteret ignis, quam ageret; dudũ reliqua elementa consumsisset. Cum itaq; à natura sit comparatum, ut unumquodque contrarium

rium agat in ſuum contrarium; fit, ut calidum agendo in frigidum, incaleſcat. Idem de ſicco, & humido cenſendum. Ex hac mutuâ actione oritur temperies miſtorum; non tantum in rebus naturalibus, ſed & artificialibus; ut in officinis videre eſt.

Et quia elementa ordinata ſunt ad miſtionẽ; qualitates primæ dividuntur in activas & paſſivas. Calor enim & frigus habent rationem agentis, quia ſubjectam materiam determinant: ſicut humiditas & ſiccitas, patientis, quia earum interventu, materia ſubjecta diſponitur ad formam miſti recipiendam. alioqui hæ etiam agunt, ut diximus, verum remiſſe. In miſto ita eſt comparatum, ut illius moles & corporatura, à terrrâ, & aquâ pendeat; vis tamen & agendi efficacia, à reliquis elementis. Si ergo unum elementum, alterum in agendo nimium ſuperat; non erit miſtio, ſed ſimplicis elementi generatio. Sin vero paribus quaſi viribus, aut non ita imparibus concurrant; gene-

rabitur miſtum. Miſtum enim, nec eſt aqua, aut ignis; ſed quidpiam tertium, elementorum vires, remiſſas tamen, in ſe cohibens. Mixtio omnis eſt generatio rei miſtæ. Quæ ut fiat, requiritur concurſus elementorum in unum locum, (hic plurimum terra eſt) eorundem in minimas partes diviſio, poſtremò reactio, quâ in ſe mutuò agunt, donec omnia corrumpantur, & nova forma miſti de novo generetur: Ratio ergo miſtionis eſt poſita in introductione novæ formæ ſubſtantialis; ſuppoſita tamen elementorum alteratione & corruptione. Ergò unio formæ cum materia, non eſt miſtio; quia utraque manet, at in ferro, lapide, oſſe, non manent elementa actu, ſed tantum potentia; quatenus eorũ qualitates in iis continentur. Quæ ita accipi volo, ut ſingulis rei miſtæ partibus omnia inſint elementa; quælibet enim rei miſtæ pars, etiam minima ex elementis, eo quo diximus modo, eſt miſta.

CAP.

CAP. III.

De Temperamentis.

EX elementis, hoc modo & alteratis, & corruptis, oritur modus quidam ſubſtantiæ, quem quidam temperamentum ſubſtantiale dixere. hoc eſt, ſubſtantia cum tali denſitate, raritate, craſſitie, aut tenuitate. Sed quia hoc ſenſibus non ita innoteſcit; eo relicto, Medici provocant ad temperamentum accidentale, quod ex qualitatibus elementorum contemperatis gignitur. Hoc illud eſt quod κρᾶσις nominatur, ſive complexio. *unio nimirum, ſeu conjunctio quatuor primarum qualitatum elementarium, refractarum tamen, & ad quandam mediocritatem redactarum.* Hæc eſt conveniens diſpoſitio ad miſti formam tum introducendam, tum conſervandam. Formæ enim ſubſtantiales, ut canis, lapidis, non poſſunt agere, aut ſupereſſe, niſi habeant ſubjectum hoc modo temperatum. actiones ſiquidem animalis proximè à facultatibus flu-

unt,

unt : facultates manant à formis ſubſtantialibus ; quæ ſine temperamento, tanquam conveniente diſpoſitione, nec eſſe, nec agere poſſunt. Faceſſant igitur Scotus, Conciliator, alijq; exiſtimantes qualitatibus primis pereuntibus, ſuccedere novam quandam qualitatẽ virtute illas continentem, quam temperamentum dicunt. Qualitas enim huiuſmodi nec ſenſu, nec experientia, nec ratione deprehendi poteſt. Erroris autem occaſio inde eſt, quod inter temperamentum & facultatem non ſatis acutè diſtinguunt. Ridiculum eſt, quod Fernelius putat temperamentum eſſe qualitates integras, nec refractas, ſed eodem prorſus modo affectas, quo in elementis erant. Quis enim animo concipiat, quomodo calor & frigus in ſummo gradu ſine mutuâ actione cohærere poſſint. Revera enim eſt illa qualitatum harmonia inſtituta à natura ad perfectas mixti actiones edendas. quæ in impartibili ſeu indiviſibili poſita non eſt,

eſt, ita ut ſi vel minimum ab ea receſſerit qualitas, miſtum diſſolvatur; habet enim quandam latitudinem in ſingulis miſtis, intra quam vagari quaſi licet: totius tamen latitudinis quidam ſunt termini & fines, quos ultra, citraque nequit conſiſtere miſtum.

Quod ſi primæ qualitates ex æquo concurrant, inque ſe agant & refringant in puncto medio, ita ut quot ſint gradus caloris, totidem ſint frigoris, humiditatis &c; oritur *temperamentum ad pondus* ſecundum proportionem Arithmeticam. In hac enim eſt æqualis exceſſus, ut 2.4.6.8. 10. nam ſicut 10. ſuperant 8 duobus ita 4. ſuperant 2. duobus. Sin vero quatuor qualitates non ex æquo concurrant; ſed calor vincat frigus, aut contra; aut ſiccitas humiditatem, vel humiditas ſiccitatem; oritur *temperamentũ ad juſtitiam* ſecundum proportionẽ Geometricam; quæ eſt poſita in comparatione diverſorũ miſtorũ ad ſuas operationes. Nam quemadmo-

dum in repub. diſtribuuntur dignitates pro civiũ conditione, ita in hoc temperamento qualitates diſtribuuntur pro cuiuſq; miſti exigentia, aliud enim temperamentum requirit lapis, aliud homo, canis, &c.

Temperamentum ad pondus proponitur tanquam aliorum regula, & norma: proinde à Galeno comparatur ſtatuæ Polycleti. Alioqui nec datur, nec dari poſſe, multi contendunt. Quanquam quidam diſtinguant inter qualitates alteratrices, & motrices: & harum quidem ad pondus unionem fieri poſſe negant, quia rerum miſtarum moles ſupponit dominium terræ, & aquæ: illarum vero temperationem in re animata fieri poſſe, negant: in inanimato poſſe dari, non adeò improbabiliter contendunt. Temperamentum hoc eſt ſimplex & unicum; ſicut illud, quod ad juſtitiam dicitur, eſt multiplex, pro varietate qualitatum primarum, quarum una poteſt aliarum menſuram excedere; ut calor ſiccitatem, aut fri-

frigus calorem. Quod si una tantùm qualitas excedit, temperamentum simplex nominatur, estque quadruplex, quemadmodum sunt quatuor qualitates primæ. sin autem duę qualitates cæteras vincant, oritur temperamentũ compositum; Calidum siccum, calidum humidũ, frigidum siccũ frigidũ humidum. quæ sola agnoscit Averroes, sicut simplicia rejicit. Corpora homogenea, & inanimata eadẽ ubique temperatione constant; ut in lapide, metallo, videre est. At animatorum est ratio, in quibus unica temperatio esse nequit, quandoquidem variæ & diversæ functiones sunt obeundæ. Hinc quædam partes sunt duræ & frigidæ, ut ossa; aliæ molles & humidæ, ut cerebrum.

Sed quia de viventium temperie nobis potissimum agendum est; age, paululum hîc subsistamus. Distinguendum etiam inter rem vivam & mortuam. Ac primò quidem est temperies quædam innata singulis partibus, ex elementorum qualitatibus

primis constans; dispositio nimirum corporis antecedens ad animam recipiendam idonea; diffusa illa quidem per totum corpus, non tamen eodem modo, alia enim est in carne, alia in osse, alia in nervo, &c. Hæc sicut animam antecedit; ita eadem abeunte non perit; verum diu postea superest, nec corrumpitur, nisi per putredinem. In eâ tamen ubique abundat frigus, (de Animalibus loquor; nam plantarum alia est ratio, ut in aromatibus videre est) & cum frigore quibusdam in partibus conjungitur siccitas, ut in osse; in quibusdam humiditas ut in carne & cerebro videre est. Vt enim corpus esset solidum & densum, abundare debebat terra, elementum frigidum. Quando vero pars aliqua dicitur calida, aut frigida, intelligitur semper de hac innatâ temperie; quæ est quasi gradus quidam ad sequentem temperiem, animam comitantem: talis autem, quasi influens & adventitia quæque, anima posita, ponitur: eâdemque sublata,

lata, tollitur. Eſt calida, & humida, inſtituta tota ad viventis tum conſervationem, tum operationem; &, ut verbo abſolvam, *eſt calor vitalis ab humido primigenio receptus, à quo vita pendet.* Et licet per totum diffundatur, maxime tamen in corde reſidet: quia hæc pars eſt fons caloris & officina ſpiritus vitalis, à quo ad reliqua membra derivatur. Hoc temperamentum in homine aut cane ſi conſideres, omnes partes prorſus erunt calidæ, nec ulla apparebit frigida; & quanquam cerebrum temperamento innato ſit frigidum, quod in mortuo apparet: tamen eadem pars in homine vivo calida ſentitur, ob temperiem iſtam adventitiam & influentem.

Si iſta duo temperamenta coniungantur, oritur temperies illa quæ à Medicis vocatur actuata. Quemadmodum ex corpore & anima fit unũ quidpiam; ita ex hiſce duabus, una fit abſoluta hominis temperatio, in quo calor abundat. Subjectum itaq;

huius actuatæ temperiei eſt pars animata (non humor, ſpiritus, aut excrementum) homogenea, aut heterogenea: quanquam propriè hetegenea nil aliud ſit, quam homogeneorum copulatio. Et quia temperatio ad operationem refertur, anima vero ſine calore nihil agit: (nam frigus adverſatur animæ) fit, ut talis temperies ſimpliciter ſit calida. Actionum enim multitudo, varietas & perfectio cum ſine calore fieri nequeat; declarat ſatis, temperiem actuatam eſſe calidam; &, ſi quibuſdam creditur, calidiſſimam. Sin vero innatam conſideres, quæ ex elementorum permiſtione naſcitur, quęque ſicut animam pręcedit, ita & abeunte permanet; aliter ſentiendum erit. Homo enim hac temperatione perſectiſſima prædítus eſt; nec dominator calor, ſicut in priore. Cum enim habeat animam longè nobiliſſimam, ęquum porro eſt & habere corporis temperiem illi reſpondentem. Quod vel ex tactu manifeſtum apparebit, qui

qui in homine exquisitior est quam in cæteris animalibus ; quod sanè non fieret, nisi homo haberet perfectissimum temperamentum. Si enim comparetur cum reliquis animalibus, nec crassus est, nec gracilis; neque calidus, neq; frigidus; neq; humidus, neq; siccus; neque alio modo excedens; sed inter omnia hæc temperatus. Nam quanquam ossa dura sint, tamen caro mollis est ; & sicut cor calidum existat, contra cerebrum frigidum. Proinde si partes inter se conferantur ; quantum una declinat ad frigus, tantum altera ad calorem. Idem in aliis qualitatibus judicato. Non ergo omnium membrorum eadem temperies, (quod fieri nequit:) sed tamen omnium membrorum, diversè temperatorum, est debita proportio, &, ut ita dicam, competentia.

Sed ad temperamentum actuatum seu influens redeamus; quod in Cholericum, (ita vulgo dicuntur, quamvis minus commodè) Sanguineum, Pituitosum, & Melancholicum di-

ſtinguitur; quæ dicuntur reſpondere quatuor elementis, & quatuor humoribus. Quod cuivis patet: cholera enim eſt calida & ſicca, reſpondens elemento ignis; ac proinde biliosi calidi & ſicci ſunt, idem de cæteris judicandum eſt.

Temperies vero cuiuſq; ex varijs ſignis deprehendi poteſt; tactu nimirum, ſanguine, pilis, colore &c. ſed omnium optime, meo judicio, ex moribus: bilioſi enim ſint celeres, inquieti, ingenio acuto; pituitoſi contra. Ex temperatione ſequitur ſexus, ſanitas, ægritudo, ętas: ſpatium ſcilicet ſeu duratio vitæ; qua, caloris in humidum actione, corporis conſtitutio manifeſte mutatur. Mutatio iſta à primâ hominis generatione incipit. Ætates variè numerantur. Hippocrates Libro de Carne ſeptem numerat: alij quatuor; Adoleſcentiam nimirum (hæc infantiam, pueritiam, pubertatem & Adoleſcentiam propriè dictam comprehendit) ad annum 25. aut 30. Juventutem, ſeu florentem

æta-

ætatem, ad 36. aut 40. annum. tertiò, Consistentem ætatem, ad 45. aut 50. annum. Postremò senectutem quæ & decrepitam comprehendit, extenditurque ad vitæ finem. Singulis ætatibus suum est temperamentum. infantes calidissimi & humidissimi sunt: sicut decrepiti frigidissimi & siccissimi. Senectutis siccitas non est æstimanda ab excrementis quibus abundat; sed secundum partium solidarum substantiam, quæ est siccissima. Controversia tamen non levis existit, de Iuvenum temperamento; an sit calidus puerorum. Nam Galenus arbitratur parē esse in utrâq; ætate calorē: cum tamen ratio suadeat puerorum intensiorem quidem esse, blandum tamen & vaporosum; juvenū minus intensum, acriorem tamen & mordaciorem; qua de causa sæpius corripiuntur ardentibus febribus. Ætatum vel conservatio, vel corruptio multum pendet à victu, exercitio, rebusque aliis non naturalibus: adeò quidem ut, si annos con-

ſideres, juvenes quidam ſint temperamento ſenili, ſenes juvenili. Et quamquam humidum nativum poſſit interdum perfectius, & melius renovari, quam à principio fuit: tamen abſolutè loquendo, in ordine ad vitę durationem, nullo unquam tempore poteſt melius inſtaurari, ſed ſemper deterius. Nam cum perpetuò debilitetur calor, & ab alimento minuatur, humidum autem conſumatur; inevitabilis tandem ſequitur mors, rerum linea ultima. Porro dixi ſenectutem eſſe frigidam; quod intelligendum eſt in comparatione præcedentium ætatum; nam interdnm contingit duos ſenes ita eſſe affectos, ut alter altero longè ſit calidior. nam temperamentum ab origine inſitum, modum quaſi præſcribit ſequentibus ætatibus: adeò quidem ut qui in infantiâ calidiſſimus ſit, in ſenectute verò frigidus; tamen comparatione ejus qui ab initio temperamento ſit frigidiuſculo calidus videri poſſit: quod intelligi volo, modo nullum
ſit,

ſit, aut non adeò magnum in victu erratum.

CAP. IV.

De Calido innato, & Spiritu.

DIſputationem de Elementis excipit caloris conſideratio, quem duplicem faciunt, Elementarem, & Vitalem: cœleſtis enim ad hos duos revocatur, non ideo dictus, quod cœlo inſit, (nec enim cœlum eſt capax qualitatis elementaris) ſed quod lucis & radiorum cœleſtium vi hic apud nos gignitur. In rebus inanimatis miſtis eſt tantum elementaris; viventibus & hic, & vitalis porrò ineſt. Elementaris eſt ſingularum partium, ex innata earum temperatione, elementorumque permiſtione proprius: qui ſicut animam antecedit, ita eâ abeunte ſupereſt: cujus extinctio non eſt mors, ſed putredo. Vitalis animam comitatur; cujus participatione vita, ejuſdemq; extinctione mors definitur. Hic duplex cenſetur, alter cujuſque membri proprius, illique à

primo ortu insitus. Partes enim, cum sint animatæ, calorem quoque ministrantem habere debent. Huius subjectum est humidum primigenium, per universum corpus diffusum. Galenus in com. 14. Aph. 1. ait usurpari posse & pro nuda qualitate & pro substantiâ calidâ. est autē calor dispositio in corpore animã conservans, ejusq́; immediatum instrumentum. Humidum primigenium, hoc calore perfusum, ingreditur singulorum membrorum substantiam. Prçter insitum membris calorem, alius est adventitius, & à corde, viscere calidissimo, influens in cætera membra, eorumque insitum calorem augens. Non est æqualis gradus caloris in singulis membris, plus enim est in uno membro quam alio, plurimum verò in corde. unde calidius membrum agit in minus calidum, impertitque aliquid sui caloris. Proinde si cor consideres, calor hic est illi insitus, non influens: at reliquorum membrorum respectu in quæ agit cor, influens est; pro varie-
tate

tate autem operationis aliter, & aliter temperatur. Qui inservit functioni naturali crassior est; qui autem animali subtilior. Influens calor non est diversæ naturæ ab insito; siquidem pars quædam est insiti, ad reliqua membra derivata. Proinde in singulis partibus calor influens & insitus uniuntur; estque calor actuatus, qui non distinguitur ab insito & influente simul junctis. Non est putandum hunc calorem distingui essentiâ & specie, ab elementari, verum modo quodam: nam alimentis calidis conservatur, frigidis vero extinguitur; quod non fieret, si diversæ esset naturæ. Et quia humidus, magis aëreus, quam igneus judicatur. Quod tamen non impedit, quo minus primigenium humorem consumat, per accidens tamen: nam quamvis illum per se conservat & reficit, nihil tamē impedit, quo minus per accidēs contrarium faciat: quod ex ætatis mutatione conspicuum evadit. Quod si intendatur, sicut in febre, (in qua augetur

getur

getur & intenditur ex febrilis caloris accessu) totum humidum brevi consumet: & quia natura calidior est ambientis calore, nunquam putredine extinguitur: nec unquam visum est animal vivum secundum omnes partes putrescere. Porro, quod quidam dicant huic calori non adversari frigus, mirum est; cum videamus in corde, frigidi aëris appulsu, temperari. remissio ista caloris est à contrario frigore. Accedit quod multi frigore pereant: quod fieri non posset, nisi illi contrarietur.

Caloris innati & actuati subjectũ, (quod in genere humidum primigenium dicitur) est quodvis membrum, tam homogeneum, quam heterogeneum: quodvis enim vivit, ac vita in calore & humore consistit; quidvis nutritur, at nutritio omnis à calore est. At influentis subjectum esse sanguinem & spiritum, docet ejus diffusio per universum corpus. Beneficio enim arteriarum, Cor toti corpori calorem impertit: arteria autem

rece-

receptaculum ſanguinis tum calidioris, tum acrioris. Sicut ergo innatus calor naſcitur cum ſingulorum membrorum ſubſtantia; conſequiturque animam, ut eſt in ſingulis membris: ita influens à corde tanquam ſubjecto, & fonte derivatur in reliquas partes: quæ poſſunt dici habere calorem ut ita dicam paſſivè, ſicut cor activè.

Caloris Domicilium maximè proprium, creditur eſſe ſpiritus vitalis, non animalis, aut naturalis. Spiritus autem hic corpus eſt aëreum, tenue, vapori perſimile, minime conſpicuum, arteriæ incluſum, ne diſſipetur. Hunc eſſe in nobis, evincunt cordis ſtructura in ſiniſtro ſinu, cęteraque indicia ab anatomicis tradita. Et quanquam ſanguis arterioſus vehiculum ſit caloris influentis: tamen maxime creditur vigere in tenuiſſima illius portione, quam Spiritum vocant. Spiritus hic quanquam mobilis ſit, animatus tamen non eſt. Cum enim corporis pars non ſit inte-

te-

tegralis, qui poteſt anima informari? Eſt tamen animæ inſtrumentum, quo cor calorem ſuum, alijs membris communicat, gigniturque ex ſanguine in cordis ſinu lævo. Cum ergo aliæ partes ad functiones peragendas ſufficientem calorem non habeant; fit, ut eum emendicent à corde; medio tamen ſpiritu & ſanguine arterioſo. Ergo cor permanentem calorem habet, cæteræ partes nonnullum quidem permanentem, ſed debilem, at influentem à corde alium multò intenſiorem. Atque hæc de ſpiritu vitali.

Naturalis nullum uſum video; nullum locum in quo generari poſſit; præſertim cum in hepate nullus ſinus appareat. niſi forſan ſpiritum voces quemvis vaporē, ex ſanguine actione caloris, ſuſcitatum. Nec enim inſitus partium calor, fovetur hoc ſpiritu, ſed vitali. nec defert facultatem, quod Medici dicunt de animali: facultas enim naturalis ſingulis partibus eſt inſita, ut non ſit neceſſe hepar

ali-

aliquid præter ſanguinem eo tranſmittere. Spiritus animalis, inſtrumentum ſenſus & motus functionum animalium, in cerebro gignitur, ex vitali in contextum retiformem delato: in cerebro autem eſt inſtrumentum ſenſuum internorum. Extra vero in membra effuſus inſervit earum & motioni, &, ut ita dicam, ſenſationi. communicatur membris per nervos, quorum ſubſtantiam tenuitate ſuâ penetrat, & quaſi irradiat. Sicut ergo cor per arterias diffundit calorem; ita cerebrum irradiando nervos diffundit ſpiritum animalem: vehiculum ſenſus & motus, ſi Medicorum filiis creditur.

CAP. V.

De Partibus.

QUamvis Hippocr. 6. Epidem. contex. 7. corpus humanum dividat in contenta, continentia, & impetum facientia; alij tamen partis nomen magis in anguſtum cogunt: cum ſola continentia membra; partes ha-

habeantur. Contenta id eſt humores & impetum facientia, hoc eſt ſpiritus animalis & vitalis, cum ſint inanimata & certâ figurâ deſtituta, in ſenſu partium numerari non debent. Nam quanquam nec vita, nec ſanitas ſine humore conſiſtere poſſit; non tamen ſequitur aut ſanguinem, aut alium quemvis humorem neceſſarium, partem propriè dici poſſe. Eſt autem corpus toti cohærens, communi vita præditum, certaque figura ad functiones obeundas ornatum. Quæ definitio non tantum ſpiritus & humores excludit, verum etiam calculos, verrucas, callos, ungues, pilos, & id genus alia. Nec enim iſta animata ſunt, nec nutriuntur, niſi improprie; ut pilus & unguis per appoſitionem alimenti.

Tria iſta diſtinguenda veniunt, pars, inſtrumentum, membrum. Pars in ordine ad totum conſideratur, complectiturque partes tam homogeneas, quam heterogeneneas: hæ enim totum componunt, & communi

ni vita ſunt præditæ. Inſtrumentum ad functionem refertur ſeu actionē; non tamen omnem, ſed perfectam, eamque maximè animalem. Nam naturalis actio ſingulis partibus ineſt. niſi primam & ſecundam concoctionem excipias. quę à determinatis inſtrumentis, ventriculo inquam & hepate fiunt. Operationem iſtam perfectam edunt omnes partes heterogeneæ; ut oculus viſionem, manus præhenſionem, aut aliam actionem toti communem. Et ex homogeneis quædam; ut arteria pulſum, vena ſanguinis diſtributionem. Atque hoc modo oculi tunicæ & humores, quod hujuſmodi actionem non habeant, partes dicuntur, non inſtrumenta. Quod non eſt ita accipiendum, quaſi nullam actionem habeant; nam nutriuntur, augentur: ſed quia talem non habent. Nec errant qui putant partem ſimilarem, ſeu homogeneam eſſe poſſe inſtrumentalem, ſicut in arteria videre eſt. Similari parti, proprie opponitur diſſimilaris, ſicut in-

instrumentali non instrumentalis. Quanquam κατ' ἐξοχὴν heterogeneæ instrumentariæ vocentur, ob figuram, magnitudinem, situm, numerum; quę hîc magis elucent, quam in homogeneis. Membrum quoque maximè operationem respicit, diciturq; propriè de parte heterogeneâ hæc enim pars est operandi instrumentum maximè notum.

Similaris pars est cuius partes inter se totique similes sint; id est, in quâ idem est temperamentum parti & totius. Hallucinantur qui putant partis similaris, & totius, idem esse nomen. Verum quidem hoc in parte similari inanimata, lapide, aut aqua: at in animata secus Pars enim venę secundum longitudinem sectæ non dicitur vena; nec tendinis, tendo: & quanquam pars ossis dicatur os communiter, non dicitur vertebra, aut radius: pars enim omnis certam habet figuram, quæ in divisione amittitur. Est autem mixtum homogeneum à facultate plastica ex semine,

el ſanguine genitum, certæ actio-
is gratia. Dicitur homogeneum ad
xcludendas partes diſſimilares, ſeu
eterogeneas; in quibus non eadem
emperies, quæ primariò convenit
uic partium generi, ſecundariò ve-
o diſſimilaribus. Hoc illud eſt, quod
licitur actiones primò à partibus ſi-
nilaribus fieri propter earum tem-
eramenta. Actiones fiunt à facul-
atibus conſiſtentibus in tempera-
mentis; hæc autem primò inſunt par-
tibus ſimplicibus, ſeu ſimilaribus;
quod ex earum læſionibus apparet.
Sola enim refrigeratio reddit pedē
immobilem, inviolata magnitudi-
ne, ſitu &c.

Diſſimilaris ex diverſis ſimilaribus
eſt compoſita, eſtque in partes diver-
ſæ rationis, diviſibilis. Et quia actio-
nem perfectam edere poteſt, Orga-
nica dicitur. Eſt autem, pars ex ſimi-
laribus compoſita debito numero, in
convenientem figuram & magnitu-
dinem coëuntibus, cum idoneo ſitu,
à vi plaſtica ad perfectam actionem
geni-

genita. In hoc partis genere, maxime attenditur compoſitio, ſicut in ſimilari temperamentum.

Compoſitio quatuor exigit, 1. debitum numerum, 2. juſtam magnitudinem. 3. conformationem aptam in cavitate, meatu, forma, ſuperficie, figura, interdũ etiã & colore: Ut enim oculus videat, debet carere omni alieno colore; quo ſi imbuatur, ut in ictero, ejus conformatio eſt vitiata, proinde ad videndũ ineptus: Poſtremo ſitũ vel cũ aliis partibus conſenſũ.

Et quanquam actio à diſſimilari parte perficiatur, à ſimilari tamen oritur. Particulæ enim organi conſpirant in actionem eius partis, quæ eſt facultatis radix, ut in humore cryſtallino videre eſt. Illic eſt viſio, reliquę oculi partes concurrunt in ſubſidium.

Partes ſimilares creduntur eſſe decem; nimirum, os cartilago, ligamentum, membrana, nervus, arteria, vena, tendo, caro, cutis. Arteria & vena interdum dicuntur ſimilares partes, interdum non; prout nimirum ali-

iter & aliter accipitur pars ſimila-
s. Nam ſi ſenſum ſpectes ; videtur
ena prorſus homogenea,cum tamen
bras habeat. Ita membrana quan-
uam ſenſui appareat ſimplex, habet
amen nervos. Si partium officia,aut
unctiones conſiderentur;dividi poſ-
unt in principales , & minus princi-
pales. Illæ ſunt facultatum ſedes,in-
lividui conſervationi dicatæ. Cere-
brum eſt ſedes facultatis animalis ,
Cor vitalis , Hepar naturalis : nam
quia ſanguis generatur hîc,fit ut hæc
facultas hîc potiſſimum vigeat, alio-
qui per totũ corpus eſt diffuſa. Prin-
cipalibus quidam addunt teſtes ; nec
immerito, ſi officium & functionem
conſideres ; deſtinati enim ſunt ſpe-
ciei conſervationi, & æternitati.Re-
liquæ humani corporis partes ſupe-
rioribus miniſtrantes , partes minus
principales dicuntur. Obſervandum
tamen,venas,nervos,arterias propriè
admodum miniſtrantes vocari ; tum
quia à principalibus oriuntur , tum
quia ab iis ad reliquas aliquid defe-
runt,

runt, ut vena ab hepate ſanguinem, nervus à cerebro motum, & ſenſum; arteria à corde, calorem. Sunt aliæ partes minus principales toti communes, nec miniſtrantes principi parti. Sicut caro ſimplex, cutis, membrana, ligamentũ, os, cartilago. Ventriculus, inteſtina, lien, veſica, renes, quia principis partis actionem quoquo modo juvant, præparando nimirum materiam, aut ſecernendo excrementa; optimo jure inter partes miniſtrantes numerari merentur. Anatomici quoq́; totum corpus in tres ventres dividunt, pro varietate facultatum, corpus humanum gubernantium; nimirum; Caput, Thoracem, ventrem ſpecialiter ſic dictum.

CAP. VI.

De Humoribus.

HUmorem appello, non qualitatem primam, ſiccitati adverſantem, quæ ὑγρότης dicitur; ſed corpus miſtum. Non tamen omne, ſed certum & definitum, ut poſtea conſtabit:

bit: nam Chylus, fæces, lac, ſemen, ſudor, urina, inter humores non numerantur. Propriè humor competit ſuccis alimentariis, eorumq́; excrementis, bili, ſucco melancholico &c. Succus alimentarius eſt ſanguinis maſſa. De quâ vehementer dubitatur, ſitne ſimplex humor, an contineat in ſe quatuor illa vulgata corpora; ſanguinem ſpecialiter ſic dictum, bilem, pituitam, & ſuccum melancholicum, ut plerique Medicorum ſtatuunt: nam de ſero non laboro, quia nutritioni ineptum eſt, omnium confeſſione. Ac primum quidem ſi in ſanguine eſt bilis, ſuccus flavus, & amarus; cur non amandatur ad ſuam veſiculam? (loquor hic de homine ſano, in cuius venis nunquã conſpicitur) Excrementũ enim omne debet ſeparari ab eo, cuius eſt excrementum; quemadmodũ videmus fæces & alia ſeparari ab iis, quæ utilia ſunt corpori alendo. Aut quare hepar bilem flavam, primò à ſanguine ſeparet, ſi eandem voluit cum ſanguine per totum corpus di-

ſtribui? Fruſtra enim ſeparatur, quod mox eſt confundendũ. Sanguis præterea eſt dulciſſimi ſaporis; quod non fieret, ſi permiſtam haberet bilem. Ea enim eſt rerum amararum conditio, ut in parva quantitate magis ſe explicent, quam alia ſapida in majore. Cantharus ſiquidem vini Hiſpanici (quod dulce eſt) dimidiatâ unciâ fellis cuiuſcunque amareſcit. Quod de bile dico, idem de ſucco melancholico ſentiendum. De pituitâ non laboro: omnium enim confeſſione ea eſt ſanguis inchoatus, ac crudus. Dicamus ergo in ſanguinis maſſâ non contineri huiuſmodi humores tam diſcrepantes; quanquam non ſit negandum in eâ contineri partium diverſitatem; ita ut aliæ aliis ſint calidiores, frigidiores, &c. quas quidem per me licet voces bilem, pituitam &c. At verò ſi quis ægreſcat, tum in venis mutabitur ſanguis, pro naturâ intemperiei; ut in hydropicis, icteri-cis, febricitantibus videre eſt. Serum pars ſanguinis non eſt, ſed vehiculũ,
quo

quo ſanguis ſubit per corpus venas. Proinde, officio peracto, expellitur per poros, veſicã, aut alia ratione; ſudoris enim, lacrymarũ, & urinæ eadẽ eſt natura, eadẽ materia. Sanguis eſt alimentum ultimũ partium ſolidarũ (nam bilis & hujuſmodi excrementa non nutriunt) Quod non eſt ita accipiendum, quaſi in partis ſubſtantiam ſemper immediatè faceſſat; (quanquam interdũ hoc fiat, ut cũ ſanguis mutatur in carnem) videmus enim ex ſanguine fieri medullam, ex ſanguine priuſquam tranſeat in naturam membranæ fieri aliquid membranæ ſimile; ſed quod ſanguis non fiat bilis, aut aliquid tale, priuſquam aſſumat naturam partis. Iiſdem ſiquidem nutrimur, quibus conſtamus. Conſtamus verò ſanguine puro, & ſemine; ſemen autem ex ſanguine eſt. Ac quanquam ſit magna partium varietas, omnes tamen aluntur ſanguine; habente tamen aliquam partium varietatem, quemadmodum diximus.

De humoribus ſecundariis, (quo-

rum author creditur Avicenna, cum tamen Galen. 7. Meth.6. eas innuat) aliquid agendum. Ii perperam quatuor ſtatuuntur, cum duo poſteriores ſint de ſubſtantia partium. Primus eſt in extremitatibus exilium venarum, eſtque ipſiſſimus ſanguis; humor tamen eſt innominatus. Secundus eſt ros; humor mediæ cujuſdam naturæ inter ſanguinem & partem. Tertius eſt carnoſa & adipoſa humiditas, fibris circumfuſa, communi vitâ prædita. Quartus membranoſa, partes ſpermaticas continens, itidem ut prior, animata; ac proinde perperam inter humores collocata. Tertium illum humorem Arabis Medici interpretes, vocarunt cambiũ, ſicut quartum & poſtremum gluten.

Atq; hæc de humore alimentario, ſequitur excrementitius, cujus eſt aliqua varietas. Nam bilis naturalis, aluum irritat, & inteſtina ſua acrimonia terget; melancholia vero, ſi multis credimus, appetitum excitat. Generantur humores excrementitij

iiſ-

iiſdem locis in quibus ſanguis, nimirum in hepate, ab eâdem facultate, eodemq́ue calore quo ſanguis purus; (loquor de naturali bile, & Melancholia;) niſi quod in chylo ſupponatur partium diverſitas. Nam ex parte maxime igneâ, generatur bilis; & ex terreâ, melancholia; ex temperatâ ſanguis; nec unquam chylus tam eſt ſincerus, quin habeat diverſam diſpoſitionem partium unde generantur iſta excrementa. Quæ cum nutritioni inepta ſint; à maſſa ſanguinea ſeparata, ad convenientia loca amandantur. bilis flava ad veſicam ſuam, ſicut melancholia ad lienem. Si contingat viſcerum temperiem eſſe vitiatam, hoc eſt juſto calidiorem aut frigidiorem; aut contingat chylum eſſe corruptum ex cibis vitiatis, porris, allijs, cæpis: tum generabuntur humores excrementitij quidem illi, præternaturales tamen.

Bilis non naturalis eſt quadruplex. Prima eſt vitellina; quàm falsò putat Avicenna generari ex miſtione bilis

& pituitæ, vocatque bilem majoris famæ; oritur à vehemente calore deurente bilem naturalem, & dissipante partes tenues, donec facessat in consistentiam & colorem vitellorum crudorum. Secunda est bilis porracea. Tertia, æruginea. Postrema, glastea, isatidis calorem referens. Hę tres species ex parte virescunt, nec generantur in venis, sed in ventriculo, vitio alimenti parum temperati. De bile Zinaria Avicennæ nihil dico. adeo enim quæ de eâ traduntur sunt improbabilia, ut assertorem aliquem vix sint inventura.

Melancholia naturalis est succus ater (non verò atra bilis) in hepate cum sanguine genitus, ex terrestri chyli portione. Nam terrestris chyli portio, quatenus ab hepate magis coqui nequit, eatenus excrementum vocari potest, quemadmodum & pituita. Verum quia à splene magis elaborari potest, & in sanguinem bonum permutari; non est eo modo excrementum dicendum quo bilis; quę à ve-

à vesica non tam trahitur, quam ab hepate isthuc expellitur. Nam Lien hunc succũ ad se trahit, ut magis coquat & alteret, eoque fruatur; non autem ut expellat, quemadmodum vesica bilem, aut renes serum. Nec prorsus aberravit Aristoteles, qui Lienem sinistrum hepar vocavit. Et sane venæ à Liene ortæ demonstrant sanguinem istum esse alimentarium. Quod verò superflua ejus portio, ad famem excitandam, & alimentum complectendum in ventriculum regurgitet, credere non possum: præsertim cum os ventriculi acutissimi sensus, non egeat hujusmodi stimulo. Sane mirum est, hepatis, & lienis excrementa remitti in ventriculum, ut inde aliò transmittantur. nec sanus quispiam sentit perpetuò acidos ructus, quod fieret, si hunc usum præstaret melancholia. Illa quæ est pręter naturam est noxia & inutilis, generaturque ex adustione, aut putrefactione aliorum excrementorũ. Bilis enim vitellina adusta, in porra-

 ceam;

ceam; poſtea æruginoſam, & glaſteam; poſtremo in atram vertitur. Hæc acerrima eſt & maligna; tantoque malignior, quanto humor ex quo genita eſt deterior exiſtit: ſaporem habet ſimilem aceto acerrimo, & in terram effuſa, eam fermentat: Levior eſt illa ſpecies, quæ ex melancholiâ naturali aduſtâ, generatur. A ſanguinis aduſtione eam generari quoque volunt: verum cum ſanguinis tenuior pars faceſſat in bilem, craſſior verò in melancholiam, non videtur hæc ſpecies à ſuperioribus differre. An ex pituitâ fieri poſſit, dubitatur: nam ejus temperamentum adeò diſtat, ut nullo modo poſſit eouſq; aduri: quanquam quidam excipiant pituitam ſalſam, ex quâ generari contendunt.

Reſtat pituita excrementitia, (nam alimentaria eſt crudior ſanguinis portio, nutritioni partium frigidarũ, cerebri, &c. à naturâ deſtinata) quæ multiplex eſt. Quod ſcreatu rejicitur, & quod in os ex cerebro decidit, pituita vocatur. Sed hiſce omiſſis, triplex

plex genus pituitæ excrementitiæ vulgò creditur. Quarum prima eſt acida; ſuccus admodum crudus, nullamque alterationem paſſus, præter eam quam in ventriculo tulit. Secunda eſt pituita vitrea Praxagoreæ; quam ita vocavit ob ſimilitudinem quam habet cum fuſo vitro. Humor craſſus, viſcidus, frigidus, adhærenſque inteſtinis; cruciatus immanes excitat. Poſtrema eſt pituita ſalſa, non frigida, ut ſuperiores, ſed calida ob admiſtionem ſeri ſalſi; non autem bilis amaræ, ut credidit Avicenna.

CAP. VII.

De facultatibus in genere, & in ſpecie de naturali.

DE animæ eſſentia diſputare, Medico nihil conducit: quæ enim qualiſque ſit à Philoſopho accipiendum. Quia verò Ariſtoteles omnium Philoſophorum induſtriam in eâ explicandâ ſuperavit, curioſus lector ejus libros de hac re conſulat: nec enim quæſtiones Logicas (ita

Galenus vocat eas, quæ nihil ad artem faciunt) persequi patitur instituti brevitas. Constat animam omnem esse formam corporis, ejusque actum informantem, & cum eo constituentem animatum; constat etiam animam, omnium operationum esse causam efficientem. Actiones fiunt à facultatibus, inhęrentibus membris debito modo dispositis. Facultas est medium inter actionem & animam. Hæc enim hac, aut illâ facultate utitur, pro usus necessitate. Constat & hoc etiam, animam esse triplicem, vegetativam, sensitivam & rationalem: cui respondet triplex facultas, Naturalis & vitalis sequuntur vegetativam in animalibus; sicut Animalis, sensitivam & Rationalem. Quanquam propriè loquendo Rationalis facultas non est considerationis Medicæ, quia nullam corporis partem informat: quia tamen ab organo antecedenter dependet, cujus debitam conformationem & temperiem supponit; fit, ut ejus actio læsa à Medi-

co consideretur. An verò tres sint in homine animæ reapse distinctæ; an sola rationalis virtualiter quasi, duas superiores continens; nihil attinet inquirere.

Ad facultates transeamus; quas Philosophi aiunt esse qualitates, seu potentias naturales, ad operationem per se primò ordinatas. Naturalis cæterarum est basis quasi, & fulcrum; latissimeque patet; siquidem stirpibus & animalibus brutis inest. Aristoteli δύναμις φυτικὴ vocatur, à Galeno φυσικὴ. Tota inservit individui conservationi, & speciei propagationi: eius enim functio est, accretio, nutritio, generatio. Hæc diffusa est per corpus universum; & quanquam dicatur residere in hepate; id tamen non est ita accipiendum, quasi in aliis membris non sit. Sed id dicitur, quia in hepate generat sanguinem, totius corporis, commune alimentū, quemadmodum antea definivimus. Eius ergo subjectum & instrumentum, non est hæc aut illa pars, sicut oculus

visus, aut Lingua gustatus; sed quodlibet membrum corporis, quælibet enim pars, & nutritur, & augescit. Inest autem membro, seu instrumento calor, cujus vi & efficacia functiones suas peragit facultas. Observandum hîc, facultati huic, in quolibet membro, subservire quatuor alias; nimirum attracticem, retentricem, concoctricem, expultricem; ad quas revocantur distribuens, secernens & appetens. Si enim facultas quod convenit trahit; non opus est distincta aliqua facultate appetente. Sin alimentum conveniens retinet, ejusque excrementum expellit; non est opus secretrice aliqua aut distributrice. Quodlibet ergò membrum conveniens alimentum attrahit: attractum retinet; retentumque coquit. Quod autem coqui non potest, tanquam excrementum expellitur. Quæ dixi, intelligenda veniunt de privatis facultatum harum actionibus in singulis membris. Alioqui partes quas vocant communes, ventriculus nimirum,

rum, hepar, iisq; miniſtrantes renes, veſica &c. functiones huiuſmodi duplices habent. Ventriculus enim non tantum reſpectu privatæ nutritionis, trahit, retinet, coquit & expellit: ſed etiam, quatenus communis corporis officina, alimenta, toti corpori convenientia, eodem modo verſat. Idem de hepate judicandum. Diximus non ſemel, facultatem omnem habere organum functioni ſuæ accommodatum. Idem & hic apparet in partium villis, ſeu fibris, quarum aliæ ſunt rectæ, aliæ tranſverſæ, quædam obliquæ, impares nimirum facientes angulos: harum enim primæ tractioni, ſecundæ excretioni, tertiæ retentioni dicatæ ſunt. Quod ad concoctionem attinet; ea perficitur à facultate membro inhærente, mediante calore.

CAP. VIII.

De Nutritione, & Accretione.

FAcultatum cognitio haberi non poteſt, ignoratis objecto & actio-

ctione: definiuntur siquidem cum relatione ad talia. Proinde ut facultas naturalis melius intelligatur, de ejusdem actionibus quædam dicemus. Has diximus esse nutritionem, accretionem, generationem; de quibus ordine agemus. Et primum quidem de nutritione, cujus est magna necessitas. Corpus humanũ perpetuò dissolvitur à causis tum internis, tũ externis: cujus reparatio, fit nutritione. Est autem nutritio *conversio alimenti in substantiam animatam, facta à facultate nutriente in unoquoq; membro.* Quæ definitio omnes causas requisitas complectitur. Causa conversionis, seu nutritionis efficiens, est facultas membro insita, mediante calore (frigus ad animati actiones per se non cõcurrit, sed per accidens, temperando nimirum calorem) partim membro insito, partim à corde derivato. Objectum, est alimentum convertendum. In hoc facultas agit, variè coquendo, & temperando. Finis est ut conservetur individuum: quod fieri non po-

est, nisi alimentum in membri substantiam convertatur. Alimentum, quanquam sit varium, & multiplex; semper tamen debet aut animatum fuisse, sicut carnes: aut ab animato processisse, sicut ova, lac, vinum. Res enim aliter affectæ, propter contrarietatem temperamenti, & repugnantiam, in substantiam humanam converti nequeunt; sicut in metallis & lapidibus videre est. Vnde alimentum, nec prorsus simile, nec prorsus dissimile esse debet. In principio enim dissimile, in fine simile. Simimilitudo non modo consideranda est, in qualitatibus primis, calore, frigore, &c. sed etiam in secundis, duritie, mollitie, tenuitate, crassitie: & maxime in modo substantię: quo sensensu dixit Galenus, panem nutrire. Quæ ut fiant, triplex concoctio est instituta à natura, seu potius, naturæ authore, Deo. Quarum prima est propter secundam, sicut secunda propter tertiam: prima, & secunda, sicut toti corpori communes, tertia

ſingularum partium propria.

Prima fit in ventriculo, χύλωσις dicta; quâ ventriculus inſitis viribus, & vicinarum partium calore, cibum, & potum convertit in chylum, ſuccum ptiſanæ cremori ſimilem. Omnis pars conatur alimentum ſibi aſſimilare, non tantum in modo ſubſtantiæ, ſed etiam colore: atque ob eam cauſam vina rubra, & heluola aſſumpta, ſtatim, ventriculi alteratione, albeſcunt. Orificium ſuperius, eſt acutiſſimi ſenſus, (quod ejus dolores indicant) eaque cauſa eſt ſedes famis. Eſt autem fames, dolor ejus partis, inſtitutus ad cibi appetitionem. Animalia enim quanquam edant ad dolorem ſedandum, tamen eâdem operâ & naturæ deficienti ſuccurrunt. Nam præparatur alimentum in hac communi officinâ. Dolor autem ceſſat, aſſumpto liberaliter cibo. Errant, meo quidem judicio, qui putant famem ex partiū continentium, inanimarum tamen, ſuctione & tractione fieri. Quis enim credat tam brevi ſpatio atq; eſuriunt

ho-

homines, bene alioqui valentes, consumi posse alimentum in partes jam conversum? Aut quis credat, tam citò exhauriri substantiam in pueris, quam cibum appetunt? Et sanè videmus, assumpto cibo famem cessare; quod non fieret, si tractionis initium procederet à partibus, quæ nihilominus exhaustæ manent, quamdiu in ventriculo cibus coquitur. Nec tamen chylus nutrit ventriculum: eodem enim alimento nutritur, quo reliquæ membranæ; quod ex ejus venis constare potest. Iam cum excrementum sit alimenti pars inutilis; ibidem generabitur, ubi alimentum præparatur. Verum quamdiu est confusum cum alimento, excrementum non vocatur; sed tum demum, cum facta fuerit secretio. Necessariò sequitur, fæces esse huius concoctionis excrementa; quanquam non tingantur prius, quam in intestinis bile perfundantur. Quid? quod quidam volunt, etiam urinam esse hujus partis excrementum; Quia singu-

gulæ concoctiones duplex excrementum habent, tenue, ſcilicet & craſſum.

Peractâ coctione primâ, ventriculus per pylorum chylum ad inteſtina trudit. Quo in diſcenſu fit ſeparatio & ſegregatio alimenti ab excremento. Venæ enim meſaraicæ quicquid utile eſt & aptum ſanguini gignendo, in tranſitu rapiunt: inutile autem omne ad anum amandatur; ad quem eſt continuus ductus ab œſophago; hic enim, ventriculus, & inteſtina inter ſe continuantur.

Secunda concoctio in hepate fit. Venæ meſaraicæ alimentum utile in diſcenſu intercipiunt, feruntq; ad hepar, quod inſitâ facultate, mediante calore, chylum in ſanguinem convertit. hęc actio, ſeu converſio, eſt ſecunda concoctio. Diximus jam antea, partem omnem imprimere alimento patienti ſui ſimilitudinem, quemadmodum ergo ventriculus chylum fecit album, ita hepar rubrũ: ſanguis autem primò venæ cavæ radi-

dices ſubit, deinde truncum, tandemq́; per ramos ejuſdem & venas, diſtribuitur in univerſum corpus. Porrò ubi generatur alimentum, neceſſariò ibidem & excrementum debebit: nullum enim eſt tam purum, quin partes habet ſuperfluas. Ergo partes magis igneæ, ab eodem calore & facultate quibus generatur laudabilis ſanguis, faceſſunt in bilem. Quæ in propriam veſicam tranſmiſſa, inde ad duodenum inteſtinum amandatur; ubi fæces tingit, & vim expultricem inteſtinorum, alioquî ſegnem, irritat ad earum excretionem. Sanguinis partes graviores & magis terreſtres, Lien ex jecore per ramum venæ portæ ad ſe trahit, ut eo nutriatur. Iam vero ſerum ſeu urina, quanquam in ventriculo generatur, non prius vocatur excrementum, quam facta ſecretio fuerit à ſanguine, partim in renibus, partim in corporis habitu. Colligitur paulatim in veſica, quam copia, aut acrimonia vellicans irritat ad ſui expulſionem.

Atq; hæc de prima, & secunda co-ctione, quę sunt veluti gradus ad tertiam, quam & nutritionem, & assimilationem vocant. Fit autem, cum partes singulæ sanguinem, in rorem prius conversum, in suam naturam transmutant. Tum sanguis, non est amplius sanguis, sed caro, tendo, membrana, &c. corpus videlicet animatum. Concoctio hæc, sua habet excrementa. Nam & sordes cuti adhærentes, & quod insensibiliter evacuatur, huc pertinent; quanquam cerebrum, viscus frigidum, præter hæc & mucum habet. Ex quibus constat, sanguinem esse alimentum ultimum; quod tamen non sufficeret, nisi actuaretur à sanguine arterioso; qui, comparatione sanguinis venenosi, est quasi forma & actus.

Hic obiter nota, vitia prioris concoctionis à posteriore, aut non corrigi, aut difficulter.

Nutritio, de quâ egimus, tamdiu durat, quamdiu vita, supponiturque accretioni, de quâ paucis agemus.

Con-

Constat, animal omne habere certam magnitudinem, functionibus idoneam & aptam. Hanc in principio ortus habere nequit; restat ergo ut sequentibus annis consequatur. Eâ causâ, ossa primo & subsequentibus annis, sunt admodum mollia: hac enim ratione facillime extenduntur: durum enim frangi potest, flecti nequit. Accretio primariò est partium similarium, secundariò vero dissimilarium. Proinde in eâ omnes partes fiunt majores, secundum omnem dimensionem, quod non fit in incremento acervi lapidum: nam quanquam acervus fiat major, singuli lapides non fiunt majores. Neq; hoc tantum, verum alimentum debet etiam intus sumi. Nam quando convertitur aqua in aërem, non dicitur crescere, sicut neque quando res aliqua rarescit: acquisita quidem est nova quantitas, sed sine assumptione corporis, quod in accretione exigitur. Postremò, in accretione, debet manere idem numero animatum. Ergo

go in infantiâ, facultas naturalis admodum valida, plus reponit quam consumpsit. Ex eo autem quod est plus, fit accretio. Nam alimentum in minutis osculis partium receptum, & conversum, extenditur, eo prorsus modo, quo spongia, à manu constricta, postea autem liberata, sese extendit. At quia ossa sicca facta extendi nequeunt, (quod ætatis anno 25. aut 30. fit) incrementum cessat; tumque homines pinguescere incipiunt. Calor autem postea & humor perpetuò debilitantur, donec morte naturali intereat animatum. Nam quamdiu anima corpori communicatur, tamdiu vita superest: communicatur autem, si idoneum sit corpus & ritè præparatum; quod si desit, morietur animatum. Qua de causa Philosophus dixit, mortem esse caloris extinctionem: quæ fit à contrario & hostili frigore; aut calore externo, & febrili internum populante & vastante: internum solutione continui, quâ sanguis omnis effluit; nam tum quoque
eva-

evaporat calor. Quanquam non hoc ſolum modo pereunt homines; ſed interdum marcore, quo humor omnis eſt conſumptus: quo conſumpto, neceſſe eſt & calorem una extingui. Contingit interdum, alimentum revera conſumi, ſicut deficiente oleo, perit ignis & flamma. Interdum tamen calor adeò eſt debilis, ut appoſitum alimentum, amplius mutare nequeat. Mors duplex ſtatuitur; quarum altera eſt naturalis ex defectu caloris, ob humidi exſiccationem jam marcidi; ad quam ſenectus eſt gradus. Altera violenta & prçter naturam; cum calori adhuc vegeto, ſubtrahitur alimentum; aut cum reſpiratione prohibita, quaſi ſuffocatur; aut alia ratione diſſipatur.

CAP. IX.

De Hominis generatione.

HÆc etiam functio eſt naturalis facultatis, & quidem nobiliſſima; dicata propagationi individui, & ſpeciei çternitati. Elementis conſtan-

ſtantia corpora, æterna eſſe nequeunt; & tamen æternitatem appetunt, quod ergò in individuo (ita loquuntur) conſequi nequeunt, in ſpecie tamen obtinent: & quanquam Socrates, Plinius, Annibal, ſint mortales; humana tamen ſpecies, æterna eſt; & quidem hujus facultatis beneficio. Facultas nutrix, & auctrix; (quæ ab eâ non diſtinguitur) diffuſæ per totum corpus ſunt; non item generatrix, quæ determinatam in corpore partem, & ſedem vendicat, nimirum teſtes. In his itaque eſt facultas procreatrix, quâ animal ex ſemine, aliud ſibi ſimile procreat. Non ago hoc loco de generatione animalium imperfectorum ex putredine; aut quæ generantur ex congreſſu diverſæ ſpeciei animalium, ut equi & aſinæ: ſed de perfectâ tantum, quam univocam vocant; nec tamen omni, ſed hominis tantum.

Procreatio ſpecialiter dicta, eſt unio animæ cum corpore: alioqui ſolet accipi pro omnibus conjunctis actio-

ctionibus, congreſſu, conceptu, formatione, partu. Elementa generant ſemper ex materiâ & objecto externis: quod enim hic generatur, nunquã fuit pars generantis, aut illi unitum. Verum perfectorum animalium, & inprimis hominis generatio eſt magis operoſa, ſemperque fit ex parte generanti quondam intima; nimirum ſemine & menſtruo ſanguine. Quorum illud eſt maris, ſicut hic fœminę. Sanguis ſolus, aut ſemen non ſufficiunt; ſed utrunque conjungendum. Mas habet rationem efficientis, ſicut fœmina ſubjecti, & materiæ. Vtriq; inſunt vaſa muneri huic ſufficientiſſima; (ſicut ex anatomia conſtat) ſed tamen figura, ſitu, & temperie diſtinctiſſima. Vterus ſemen & ſanguinem recipit; teſtes viriles illud auxilio colis effundunt in eum.

Quanquam mulieres habeant ſemen; non eſt tamen efficax, nec concurrit ad generationem activè, ſed merè paſſivè: nec ex omnibus partibus fluit, ſed tantùm teſtibus, quibus

ineſt vis producendi animal perfe-ctum. Quod enim dicitur, à partibus principalibus fluere, parum eſt: nam ultimum capitis alimentum aut hepatis, non repræſentat has partes, nec vim habet ea producendi; cum ſit tantum materia patiens, & jam convertenda in earum partium naturam. Ergo ſicut mammæ habent vim generandi lac, ſeu convertendi ſanguinem in lac: ita teſtes ſanguinem ex venâ cavâ prolectum, convertunt in corpus album, ſpumoſum, calidum & humidum, facultate plaſticâ præditum; quo primùm ipſi nutriuntur, cujuſque reliquiæ generationi deſtinatæ ſunt. Menſtruus ſanguis eſt ille qui ſingulis menſibus (niſi ætas aut morbus impediant) redundans, tanquam naturam gravans expellitur. Non eſt venenatus, ut quidam tradidere; niſi forſan putreſcat, ut in hyſtericis. Hic inquam ſanguis eſt generationis materia, ex eâ enim fiunt partes ſanguineæ, tum eſt alimentum fœtus.

Vis generatrix eſt plaſtica illa & divina facultas ſemini virili tantum inſita, cujus vi, partes primum delineantur, tum anima corpori præparato unitur. Servit illi calor blandus, non igneus corrumpens, ſed potius cœleſtis reſpondens virtuti cœleſti, ut tradidit Philoſophus. Conſiſtit vero in tenuiore ſeminis portione, & maximè ſpirituoſa, quam ſi ſemen muliebre haberet, poſſet ſola generare; quod tamen eſt inauditum: cum ne ſola molam generare poſſit, ut conſtans eſt omnium Medicorum ſententia. Nec poſſint eſſe duo activa generationis principia, quorum ſingula efficiant aliquid ſeorſum; cum unum vitæ principium ſufficiat: nec ex utriuſq; conjunctione tertia quædam vis emergere poteſt. Probabile itaque maximè eſt, ſemen virile, in generatione & fœtus formatione, cauſæ efficientis rationem habere: materiam autem & ſubjectum eſſe muliebre, unà cũ ſanguine menſtruo: quæ tria ſemper concurrere debent.

Quando itaque utrunq; ſemen ab utero receptum eſt, tum inter ſe confunduntur & permiſcentur; quæ uteri actio eſt germana conceptio. tum vis plaſtica incipit vires exſerere, partes delineando: quod tamen non prius fit, quam craſſiores ſeminis partes, ad circumferentiam ſint expulſæ, ut ex iis fiant membranæ, fœtum involventes. Membranæ ſunt tres; (quibuſdam duæ tantum) ἄμνιος fœtum immediatè involvit; ἀλλαντοειδὴς zonæ inſtar, à mucronatâ cartilagine, ad ilia uſque cingit; tertia vaſa umbilicalia fulcit, eorumque interventu tota utero adhæreſcit χόριον dicta.

Duplex eſt partium conformatio, quorum prima eſt partium ſpermaticarum, ſecunda vero ſanguinearum; cum vis inſita, craſſiores ſeminis partes ad circumferentiam, ut dixi, egerit; paulatim incipit partes ſpermaticas adumbrare, oſſa nimirum, nervos, venas, &c. tum ampullas tres, bullis in aqua excitatis ſimillimas, ru-

rudimenta nimirum partium principalium, cum ſuis filamentis, nervis &c. cernere licet. Quo facto, ſuccedit partium ſauguinearum adumbratio. Sanguis enim non prius fluit per venam umbilicalem huc, quam ſpermaticæ partes ſint factæ. Tum vero ſpatia fibrarum vacua explentur; viſcerumque παρέγχυμα delineatur; cæteræq; partes aliæ muſculorum ſuccedunt. Quod dum fit, nulla eſt vita, nullus motus; quia nulla eſt anima. Nec enim eſt anima antequam domicilium ſit paratum; quod ante tertium menſem fieri nequit: quo tempore omnes partes abſolutę ſunt: tum demum nutriri incipit fœtus ſanguine materno. Fruſtra, meo judicio, diſputatur, quæ pars in homine primò generetur. Nam etiamſi hepar id ſit membrũ, nihil faciet ſine reliquorum adminiculo: itidem nec cor, nec cerebrum. Sed horum omnium requiritur conſenſus, & unio.

Porrò quod dicant nonnulli, fœtum primum informari anima vege-

tante, tum ſequentibus diebus ſentiente, & ita deinceps; probabilitate caret. Membra enim humana non inſerviunt animæ quæ tantum eſt vegetans, aut ſentiens; ſed rationali, quæ virtualiter ſuperiores duas in ſe continet. Fœtus ergo animatus in utero nutritur, & creſcit quouſque robur acquirat, & ore nutriri poſſit, indigeatque non tantum majore loco, ſed & liberaliore cordis refrigerio. Tum, duce naturâ, calcitrando membranas & involucra rumpit. Conſpirat tamen uterus, ſeſeq; pandit.: nec hic ſolum, ſed & vicinæ partes.

In partu naturali & legitimo infans caput & humeros primò exerit; quo facto, reliquæ partes non difficulter ſequuntur: ſi enim brachium, pes aut alia pars in lucem primò prodeat, partus non carebit periculo.

Tempora partus humani incerta ſunt. Conſtat tamen ante ſextum menſem, non eſſe fœtum vitalem. Septimo quidem menſe eſt vitalis, & quod

& quod si robustus simul sit, in lucem exibit: si non, natura ut plurimum differt in nonum, decimum, aut initiũ undecimi mensis. Octavo natus infans (extra Ægyptum) non est vitalis; nam cum frustra septimo mense conatus fuerit, debilitatur vehementer; ac proinde justo mense eget ad virium reparationem. Si ergo octavo prodeat, non potest non debilis esse; non modò ex irrito superioris mensis conatu, sed etiam ex partu octavi mensis.

Naturalis partus est tantum maris, aut fæminæ, & quidem ejusdem speciei, nimirum humanæ. Interdum tamen contingit casu aliquo, aut vitio seminis, uteri &c. nasci monstrum, aut molam, de quibus alias.

Sed ad natorum similitudinem veniamus; quæ triplex à Philosophis & Medicis statuitur. Speciei nimirum, sexus, & effigiëi. Voco speciei similitudinem, convenientiam duorum in naturâ specificâ, ut Socratis & Platonis in natura humana. Hæc

eſt à vi plaſtica non interpellatâ, aut impedita. Nam agens univocum reddit effectum in ſpecie ſibi ſimilem. Secunda eſt in ſexu; mas nimirum & fœmina. Cauſam maris vulgo tradunt robur facultatis plaſticæ, unà cum potente calore foras propellente eas partes, quas fœmina intus reconditas habet. Quod probabile non videtur; cum nulla ſit ſimilitudo partium genitalium in mare & fœmina: nam etiamſi uterus propendeat, non tamen repræſentabit penem humanum. Quid? quod multæ mulieres reperiantur viris calidiores. Probabilius judico, facultatem plaſticam, indifferenter producere marem aut fœminam; verum determinari potius ad maris generationem, quam fœminæ, aut contra, à materiâ ſubjectâ: niſi mavis, primam cauſam (quod in multis fieri conſuevit) indifferenter, nunc huius, nunc illius ſexus, fœtum producere, pro ſeminis variâ diſpoſitione. Similitudo effigiei liberorum ad parentes

(con-

(consistit hæc similitudo in colore, & lineamentis membrorum seu figurâ) pendet ex temperamento seminis à parentibus profecti. Intelligo hic colorem nam figura pendet à vi formatrice seu plasticâ; quæ nunc patri, nunc matri fœtum similem fingit; Interdum aliò deflectit, si phantasia concurrat; sed quomodo hoc fiat, hîc non disputo.

CAP. X.

De Facultate vitali, ejusque actionibus.

FAcultas vitalis est media quasi inter naturalem, & animalem: nec tamen peculiare animati genus constituit. Conjungitur in animale cum naturali vi, cuius est perfectio: nam sanguis non nutriret, nisi perficeretur, & quasi actuaretur à calore vitali. Hæc est aliarum facultatum basis & fundamentum, ex cuius incolumitate vita hominis pendet. Huius sedes est cor, viscus omnium in homine calidissimum, in quo pertur-

bationes, ira, amor, metus, &c. resident. Ejus ſitum, & ſtructuram accuratè deſcribere, hoc loco ſupervacaneum duxi. Eius flabellum eſt pulmo; quo illius calor auxilio frigidi aëris temperatur. In eo duo ſunt ſinus dexter & ſiniſter; in illo eſt purus ſanguis beneficio venæ cavæ illis implantatæ, cuius oſtiolo tres valvulæ intus ductæ prætenduntur. In eodem ſinu eſt vena arterialis, deferens è corde ad pulmones ſanguinem; cuius membranæ vel valvulę eoſdem ſpectant extrorſum. In ſiniſtro ſinu eſt ſanguis arterioſus, unà cum orificio arteriæ magnæ; cuius valvulæ extrorſum ſpectant. Eſt etiam ibidem arteria venoſa, duabus tantum valvulis introrſum vergentibus inſtructa. Sinus diſcluduntur medio ſepto, magnos habente poros, per quos tranſit ſanguis frigidior ex dextro ſinu in ſiniſtrum, elaborandus in vitalem ſpiritum. Ex quibus facile conſtabit de controverſiâ medicâ, agitatâ non minus inter Galenum & Era-

ſiſtra-

ſiſtratum, quam inter illum & Avicennam; an arteriæ deprimantur, & attollantur cum corde: de quâ Lector, alios conſule.

Facultas iſta reſidet in cordis ſubſtantia ad generationem ſpiritus vitalis inſtituta. Hic conſtat ſanguine vaporoſo in dextro ſinu contento, qui calidior factus & ſpirituoſior, in totum corpus motu contractionis & dilatationis per arterias diſtribuitur. Diſtributionis finis, eſt incrementum caloris vitalis in ſingulis membris fixi. Nam, ut dixi, ante nativus & fixus calor non ſufficit partium actionibus. Cor ergo, viſcus calidiſſimum de innato calore ſuo iis nonnihil impertit: ergo ſpirituum generationi, & diſtributioni ſubſervit pulſus effectio. Nam, quod attinet ad perturbationum concitationem; quanquam ea ſit in corde, pendet tamen ab appetitu, & imaginatione, functionibus animalibus; ſicut ex parte reſpiratio eſt: nam pulſus motus eſt penitus naturalis. Ad quem tria concurrunt, Fa-

cultas, Inſtrumentum, & Vſus, ſeu finis & neceſſitas facultatem impellens. ;Eſt autem cordis & arteriarum actio compoſita ex contractione, & dilatatione, intercedente quiete mediâ, ad generationem vitalis ſpiritus, à facultate inſita orta. Componitur ergo ex dilatatione & contractione; quæ cum ſint contrariæ, continuari nequeunt. Neceſſe eſt ergo quietem mediam intercedere. Quies inter diaſtolen & ſyſtolen, ſupera vocatur; quæ autem eſt inter hanc & ſubſequentem diaſtolē, infera. Dum aërem ex pulmonibus per venalem arteriam, in ſiniſtrum ſinum, deducitur ad temperandum calorem, impletur cor; impletur quoque, dum ſanguinem ex vena cava, in ſinum dextrum attrahit: at in contractione, fuligines expelluntur; ſimul etiam ex ſiniſtro ſinu, ſpiritus per univerſum corpus diffunditur; qui prout augeſcit, & deficit, vis pulcifica movetur. idem facit in receſſu nativi caloris à ſuâ temperie. Huc pertinet reſpi-
ratio-

ratio; quæ aut animalis eſt functio (perficitur enim ope muſculorum, motus arbitrarii inſtrumentorum) aut media inter eam & naturalem. Huius uſus eſt temperies caloris, cordi inſiti; ne, ſcilicet, nimium inflammetur, ſed temperetur appulſu frigidi aëris. Sicut pulſus duos contrarios habet motus, ita reſpiratio, inſpirationem & exſpirationem; illa frigidus aër ad temperandum calorem attrahitur: iſta expelluntur à corde fuligines.

CAP. XI.

De facultate Animali.

SEquitur tertia, & poſtrema facultas, animalis; principium motus, ſenſus, & ex parte intellectionis; quatenus ea phantaſiã, ſenſum nimirũ internum, ſupponit. Alioqui facultas intelligendi, & intellectio, eiuſdẽ functio, nõ inſident organo, aut determinatæ corporis parti: quia tamen imaginationi, quæ in cerebro eſt, conjungũtur, fit ut in cerebro ſubſiſtat. Cere-

brum

brum autem principium eſt & offi-
cina ſpiritus animalis, quo ſenſus
& motus univerſo corpori, median-
tibus nervis, communicantur. Huc
ſpectat uterque appetitus ſuperior,
qui voluntas; & inferior, ſenſiti-
vus dictus, cordi inhærens; à quo
proximè excitantur perturbationes.
Sentire, ſicut & intelligere, eſt
cognoſcere: cognitio eſt repræſen-
tatio rerum in potentiâ cognoſcen-
te. Nam potentiâ, cognoſcens, ut
viſus aut intellectus, fit res ipſa
cognita; modò tamen ſpirituali:
quemadmodum in ſpeculo videre
eſt, in quo repræſentatio fit rei ex-
ternæ; modo tamen intentionali.
Appetitus verſatur circa proſequu-
tionem, aut fugam; cuius obje-
ctum eſt tantum bonum: nam ma-
lum fugit, non vero appetit. Vt
verbo abſolvam, facultas iſta com-
prehendit, ſenſitivam, intellecti-
vam, appetitivam, & locomoti-
vam: quarum functiones obeun-
tur miniſterio ſpirituum animalium

in cerebro genitorum. Instrumentum est nervus, isque duplex; qui à cerebro procedit, sensationis causa, mollior est: qui à spinali medulla, (est autem eiusdem cum cerebro substantiæ) durior quidem, sed motui aptior. A cerebro, aut eius basi, septem paria procedunt. à spinali medulla triginta, quæ per musculos distributa, motum efficiunt arbitrarium. Ergo spiritus communicantur partibus, non verò facultates, si propriè loquendum est: nam facultas est organo insita, ut visus oculo; sed non potest videre sine spiritu per nervos opticos communicato. Idem judicium esto de aliis facultatibus; quarum objecta, & media melius intelligentur in particulari singulorum sensuum explicatione.

Dividuntur in internos, & externos. hi quinque numero creduntur. Visus, Auditus, Olfactus, Gustus, Tactus: de quibus tanto brevius dicemus, quantò accuratius à Physicis illi considerantur. Et primò visus, omnium

omnium nobilissimus, occurrit. cognoscitur (sicut & reliqui sensus) ex relatione ad objectum. Est autem objectum omne visile, color, nimirum, lux, & tertium innominatum, in tenebris lucens, piscis squamma &c; quod tamen ad superiora non incommode reduci potest. Colores generantur ex elementis, non qua calidis, aut frigidis &c. sed quâ perspicuis & opacis. Color visum non movet nisi illuminetur: unde eius actus & forma lumen appellatur; alioqui color in tenebris existit: verum tum non est aptus visum movere. Ipsum lumen in Diaphano non cernitur; est tamen Diaphani seu perspicui quà tale, forma: nam perspicuum indifferenter se habet ad lumen, & tenebras; at quatenus est medium conveniens, eius actus est lumen. Lumen est lucis quasi intentio. Lux est in corpore lucido; at propagatio eius per medium est lumen. Diximus jam, generari colores ex mistione lucidi, cum opaco: ex quorum varia pro-
por-

portione resultant colores varii, tam extremi, quam medii. Color immediate non movet visum, verum mediante specie; similitudine nimirum, seu repræsentatione, & signo formali. Iam vero an lumen sit necessarium propter solum objectum coloratum, an medium, an solum oculum; disputatur: quidam propter omnia, quidam propter solum objectum necessarium arbitrantur.

Sed transeamus ad visionem, quomodo nimirum ea fiat: quam quidam putant solâ radiorum ad objectum emissione fieri: quidam contra sola specierum receptione: quidam utroque modo. Aristotelis sententia meo judicio maximè est probabilis; nihil scilicet ex oculo ad objectum procedere, sed contra objectum per mediam speciem oculum immutare. nuda tamen speciei receptio non est visio, sed oculus, receptâ specie, (quæ concurrit per modum formę actuantis, & determinantis) promit videndi actum, quo objectum sufficienter

repræ-

repræſentatur, oculuſque fit res viſa; modo tamen ſpirituali. Inſtrumentum eſt oculus, non tamen quęcunq; eius pars, (nam jam diximus, actiones fieri à parte diſſimilari, ratione alicuius ſimilaris) ſed humor cryſtallinus, ubi reſidet facultas: reliquę ſubſeruiunt tantum.

Sequitur Auditus, in quo enarrando eundem ordinem ſervabimus; hoc eſt, objectum, medium, & organum examinabimus. Sonus eſt objectum in quod facultas iſta fertur; qualitas genita ex aëre colliſo inter duo ſolida corpora. Nam ad perfectiſſimum ſonum, concurrunt duo corpora ſeſe collidentia, & quidem celeriter: tum intermedius aër fractus; cuius, ut dixi, fractionem ſequitur ſonus. Soni ad aures propagatio, non fit per lineam rectam, quemadmodum in viſu, ſed per circularē; diffunditurq; eo modo, quo circuli in aquâ ex lapilli injectione. Differentiæ ſoni maxime pendent ex corporum variâ colliſione; nam alij ſunt graves, alij acuti.

Differunt ſonus, vox, ſermo, tanquam ſuperius, & inferius; quod enim à rebus inanimatis fit, ſonus tantum eſt, quod in animalibus brutis ab inſtrumentis reſpirationi dicatis, vox eſt, & ea quidem inarticulata. Verum ſi eadem ſit articulata, ſermo erit homini proprius. Fit autem, cum aër ex pulmone in caput aſperæ arteriæ impulſus variè colliditur: epiglottis ſiquidem aërem impulſum repellit & tẽperat; ſi enim ſubitò exiret, nuda eſſet exſufflatio, non vox. Inſtrumentum eſt lingua, cui ſubſerviunt, palatum, dentes, labia, nares &c. Eadem lingua eſt guſtus inſtrumentum: nam didicimus ex Philoſopho, eandem partem variis uſibus inſervire poſſe. Atque hæc de objecto, medium, eſt aqua vel aër, quibus communicatur ſonus auditui. Inſtrumentum eſt internum, tenuis membrana, aëre plena: non quidem aër, ut voluit Philoſophus, ſed ut dixi, membrana cui inſidet facultas audiendi. Cum ergo receperit ſeu ſo-

num, ſeu illius ſpeciem, facultas ea imbuta, promit audiendi functionem, hoc eſt audit.

Sequitur Olfactus; ſenſus in homine admodum hebes. Objectum eſt odor, qui cognoſcitur ex analogia ad ſaporem propter ſenſus & inſtrumenti imperfectionem. Quidam putant eſſe aut exhalationem, aut illi tamen conjunctam. generatur ex ſicco in humido à calore concocto: ſicut enim ſapor pendet ab humore, ita odor contra à ſiccitate. Dixi jam hunc ſenſum in nobis eſſe hebetem propter organum. Quæ cauſa eſt imponendi nomina odoribus ex ſaporibus, qui nobis multo notiores ſunt: guſtus enim humanus eſt exquiſitiſſimus. Medium non tantum eſt aër, ſed & aqua, ut in piſcibus videre eſt. Inſtrumentum, cui inhæret facultas, eſt proceſſus mammillaris, in anteriore cerebri parte, prominens.

Sequuntur Guſtus, & Tactus, qui nec medium habent, nec ſpeciem repræſentantem objectum, ſicut ſuperiores

riores ſenſus, quemadmodum experientia, philoſophiæ magiſtra, convincit. Officio ergo defungemur, ſi objectum & organum explicuerimus breviter. Guſtus objectum eſt Sapor; qualitas ſecunda, genita à calore in humido ſicco; ita tamen, ut ſuperet humidum. Et ſapor, & odor, in alimentis ſunt illecebrę quibus eorum convenientia exploratur: quanquam odor locum habeat in rebus non nutrientibus. Saporum alii extremi, alii intermedii. Illi ex ſententiâ philoſophi ſunt amarus, & dulcis: Galenus tamen, conſiderans ſaporum cauſas, alios ſubſtituit, ponticum nimirum & acutum. Intermedii ſapores ſunt ſalſus, acris, auſterus, acidus, acerbus. Inſtrumentum eſt lingua, & quidem pars interior ſeu cuſpis. Fruſtra ſunt qui aut medium internum, aut ſpeciem hic requirunt.

Tactus ſequitur; qui quanquam dignitate ſit poſtremus, neceſſitate tamen eſt primus. Hic, ut reliqui, non depoſcit peculiare organum, aut

par-

partem, ſed fuſus eſt per univerſum corpus, ſi oſſa excipias, & cerebrum: quanquam hoc ſentire, licet obſcurè, contendant quidam. Hic non eſt multiplex, quemadmodum nonnulli tradidere, ſed ſimplex. quia in omnibus partibus eſt eadem ratio, idem modus tangendi. Sicut enim vis videndi non eſt multiplex, licet plures ſint colores, quia omnes eodem modo afficiunt viſum eumque alterant; ita de tactu judicandum. In omnibus enim partibus eodem modo fit alteratio; nimirum ſine medio, aut externo, aut interno, ab iiſdem qualitatibus primis, quarum exceſſus tantum percipiuntur. Reliqui ſenſus carent qualitatibus iis, quas percipiunt: humor enim cryſtallinus non eſt coloratus; nec auris habet in ſe ſonum; aut lingua peculiarem ſaporem: at tactus, cum ſit vitæ fundamentum, conſiſtatque in elementis convenienter temperatis, debet habere in ſe qualitates primas. quas tamen non percipit eo gradu quo in ſe habet; id

eſt,

est, manus calida, ut duo, (exempli causa) non percipit objectum eodem modo calidum; verum calidius aut frigidius. & hinc est, quod excessus tantum qualitatum primarum percipere credatur. Objectum est qualitas prima, ad quam exiguntur omnes secundæ tactiles: medium nullum; sicut nec species; quemadmodum in oculo. Porro, hunc sensum, sicut & gustum, homo habet perfectissimum. & quanquam visu, aut olfactu, ab aliis superetur animalibus, tamen eadem superat in hisce duobus, propter exquisitissimam membri temperiem: quę si corrumpatur interitum animali adfert; secus ac in aliis sensibus contingit. Instrumentum est, caro, cutis, membrana; omnis denique pars cui insidet nervus; hic licet facultatem non ferat à cerebro, defert tamen spiritum animalem, sine quo sensatio obiri nequit.

Commune est omni sensui à vehementi sensibili lædi; ut in oculo, à nimio splendore, videre est; auditu etiam

iam à ſono nimium vehementi.

Atque hæc de ſenſibus externis, ſequuntur interni: quorum numerus cognoſcitur ex operationum varietate. Vnde alii plures, alii pauciores fecere; nos duos ponimus; ſenſũ; communem, & phantaſiam; ad quam revocatur memoria. Senſus communis, ita eſt comparatus ad ſenſus externos, quemadmodum centrum, ad circumferentiam; eſtque judex quaſi ſenſuum externorum. Nam oculus judicat quidem de colore, & auditus de ſono; verum non poteſt diſtinguere inter colorem & ſonum quem ignorat; & tamen nos diſtinguimus inter illa duo objecta; ergo ſenſu diſtincto à ſenſibus externis, quem vocamus communem. cuius inſtrumentum eſt cerebrum, inprimis ea pars, unde oriuntur nervi, & communicantur ſpiritus cæteris partibus, ſenſibuſque externis. Iudicat autem non de abſentibus rebus, ſed tantum præſentibus, quarum ſpecies à ſenſibus externis ad eum tanquam judicem de-

deferuntur. Verũ cum animalia bruta, abſentia etiam cognoſcant, & de præſentibus, modo aliquo, licet imperfecto diſcurrant,& ratiocinentur, ut in cane, elephanto videre eſt; imo quædam fingant, quæ in externum ſenſum nunquam incurrerunt; functiones hæ à dicta facultate fieri nequeunt. Nec tamen referendæ ſunt in intellectum, cum pariter brutis animantibus inſint. Reliquum, eſt ut à phantaſia oriantur. Hæc facultas eſt media inter intellectum, & ſenſum communem: nam,ut dixi, diſcurrit, & ratiocinatur, ſpecieſque à ſenſu communi ad ſe tranſmiſſas componit inter ſe, & verſat. In bruto eſt ſuprema facultas, in homine non item; ſed mens, cui tamen proximè & immediate ancillatur. Sedes, eſt cerebrum. Huc pertinet memoria: (nec enim eſt nova facultas) eadem enim vis, & ſpecies retinet, & retentis utitur. Verum quidem eſt memorandi actum eſſe rei pręteritę & antea cognitę repetitionem; ſed quid quæſo neceſſe

eſt ſtatuere novam facultatem diſtin-
ctam à phantaſia? Atque hæc de ſen-
ſibus internis, ſenſu communi &
phantaſiâ, quam Medici inter princi-
pes facultates numerant.

Porro ad ſenſum communem, tum
Medici tum Philoſophi referunt ſom-
num, & vigilias; has tanquam habi-
tum, illum ut tanquam privationem.
Vigilare dicitur animal, cũ ſenſuum
externorum functiones obit. ſicut
contra ceſſatio ab huiuſmodi opera-
tione, ſomnus eſt. Ceſſatio hic non
eſt quęlibet, ſicut in veterno, & com-
mate, diſpoſitionibus ſcilicet morbo-
ſis: ſed naturalis affectus & conſe-
quens vigilias: earum ſiquidem tem-
pore ſpiritus animalis conſumitur,
qui ut reparetur, quieſcendum eſt a-
nimali. Cerebrum ergo, perfuſum
benigno vapore, non poteſt ſenſibus
externis communicare ſpiritus; (via
enim obſtruitur) quod impedimen-
tum eſt ſomnus. Quod tamen non eſt
ita accipiendum, quaſi nulli prorſus
ſpiritus à cerebro diffundantur: (nam
vide-

videmus dormientes reſpirare; loqui, interdum ambulare,) ſed quia non tam ſufficientes, quam requiruntur in externorum ſenſuum actionibus ritè obeundis. Quod ſi phantaſia ſpecies & imagines in cerebro ſecundum quietem verſet, & conſideret; generabitur ſomnium, idque animale. Credibile admodum eſt homines in ſomnio ea maximè cogitare, quæ interdiu tractare ſolent.

Quanquam intelligendi vis, nòn inſideat corpori, quemadmodum ſuperiores de quibus egimus; quia tamen eius functio pendet à phantaſię, aliorumque ſenſuum miniſterio; ordo poſcit, ut eam perſtringamus leviter. Eſt autem potentia intelligendi, eadem cum mente, & ratione; nam varia habet nomina ex modo operandi. Intellectus hic patiens, (non agens, qui non intelligit) eſt ſedes omnium habituum intellectualium, ſcientiæ, artis &c. ſuprema in homine facultas: nec habet determinatum: aliquod objectum, ut oculus colo-

rem, ſed indifferenter omnia cognoſcit; materialia, immaterialia, ſubſtantias, accidentia; quanquam objectum maximè proportionatum ſit res ſenſibilis. Potentiæ ſenſitivæ à vehementi ſenſibili læduntur, non item intellectus: ſed quanto objectum eſt præſtantius & nobilius, tanto magis perficitur. Hic à primævâ origine nullam ſpeciem, aut cognitionem habet inſitam, ſed tempore miniſterio ſenſuum acquirit. Dicitur autem patiens, non quod tantum patiatur; nam intelligit, intelligere autem eſt agere; ſed quia à phantaſmatis patitur, eo modo quo viſus à calore, à quo patitur tantum. Operatio eiuſdem eſt triplex, ſimplicium apprehenſio, compoſitio, ratiocinatio ſeu diſcurſus. pro diverſa operatione, nunc vocatur ſpeculativus, nũc practicus. Intellectui huic patiẽti reſpondet agẽs; potentia animæ (nec enim eſt actus ſeparatus, ut quidam tradidêre) quæ, illuſtrando phantaſmata, agit in intellectum patientem, eo modo quo
color

color illuminatus in oculum. Comparatur à Philoſopho lumini eâdem de cauſa. Nam ſicut lumen colores actuat, efficitque ut videantur; ita intellectus agens junctus phantaſmatis, facit illa intelligibilia. Intellectui huic patienti reſpondet proprius appetitus, qui voluntas ſeu liberum arbitrium, dicitur. Appetitus, ut dixi, non cognoſcit, ſed cognitionem ſequitur; proinde objectum eſt bonum, à ratione monſtratum & propoſitum. Duæ hæ potientiæ ſunt univerſales reſpectu objecti; nec enim more aliarum facultatum determinatum ſibi poſcunt. Suntque etiam immateriales, nec organum aliquod poſcunt quia tamen voluntas pendet ab intellectu, hic verò à phantaſia; (quæ ſi lædatur, vitiatur & intellectio ut in furioſo videre eſt) fit ut per accidens domicilium poſcant cerebrum. Porrò virtutes morales, fortitudo, temperantia, aliæque huic inſunt, non appetitui ſenſitivo: cui tamen perturbationes, amor, ira, odium, in-

ſunt. appetitus ſenſitivus eodem modo ſe habet ad phantaſiam, quo voluntas ad intellectum; ſedes tamen eſt cor, cui perturbationes inhærent. videmus enim eas cum motu cordis intendi & remitti. Quod enim vis concupiſcibilis dicatur reſidere in hepate, nihil eſt: nullus enim motus, aut actio animalis inde oritur, ſed à corde tantum. Porrò facultas locomotiva eſt muſculis inſita; quæ tamen non poteſt ſe expedire ſine ſpiritu animali per nervos à cerebro communicato. Quâ de cauſa cerebrum dicitur, ſedes facultatis animalis. Quod non eſt ita intelligendum, quaſi vis illa animę, ſeu facultas à cerebro per nervos communicetur: nam, ut dixi, hæc ſuo organo eſt inſita; ſed quia non exit in actum ſine ſpiritu animali, cuius vehiculum eſt nervus, cuius ut loquuntur, irradiatione, influit cerebrum in ſubjecta membra. Ad motum localem plura concurrunt: primo quidem appetitus, tanquam movens proximè facultatem

tatem motricem; verum cum facultas hæc cœca ſit, dirigitur à phantaſiâ & intellectu. Bruta enim animantia tantum habent appetitum ſenſitivum, & phantaſiam; homo præter iſta, intellectum & voluntatem. Ergo directio eſt à potentiâ cognoſcente, appetitus vero movet membra, ad quæ à cerebro confluunt ſpiritus animales, quibus inſtructa moventur in hunc, aut illum locum. Atque hæc quidem breviter de primâ Medicinę parte; quam tanto leviore brachio abſolvi, quanto magis ad Philoſophiam ſpectat.

Finis Libri primi.

INSTITVTIONVM MEDICARVM

LIBER II.

De morbis, eorumq; Differentiis.

CAP. I.

De Morbi definitione.

INgredimur primùm Medicinam, quæ enim diximus libro superiore, physica magis sunt, quam medica; qua de causa negligentius ea tractavimus: sequitur Pathologia; in quâ de morbis eorumq; differentiis, agetur; de rebus nimirum contra naturam; morbo scilicet, causa, & symptomate. sicut in superiore ea, quibus corpus humanum constat, complexi sumus; quæ propterea vocantur res naturales. Contraria nata sunt idem subjectum respicere; ita virtutes & vitia voluntatem, tanquam subjectum informant, è quo se expellunt. Sanitas, & morbus, cum sint dispositiones contrariæ; idem necesse-

cessariò habebant subjectum: jam vero sanitatis subjectum est corpus animatum; non humor, non spiritus, res inanimes: eidem ergo & morbus inerit. Sanitas est ea corporis constitutio; quâ functiones omnes, naturales, vitales, animales inculpatè obeuntur; cui cum repugnet morbus; erit necessariò actionis alicuius impedimentum, seu dispositio contra naturam actionem impediens. Quod non est ita accipiendum, quasi sanitas sit ipsa corporis inculpata functio: sed est ea corporis constitutio à quâ actiones inculpatè procedunt: quando nimirum partes tam similares, quam dissimilares habent dispositionem naturæ convenientem. Vnde organum sanum convenienter agit: ægrum autem, aut morbidũ inconveniẽter. Sicut sanitasnon est ipsa actio; (nã dormientes etiamsi nihil agãt, sani tamen sunt,) ita morbus non est lęsa actio, sed eius causa & principium.

Est autem morbus dispositio animati corporis, præter naturam, per

ſe primò actionem manifeſte lædens. Dico præter naturam; ut removeatur impotentia naturalis; nemo enim dixerit oculum malè videre, ſi in tenebris non videat: aut ventriculum male concoquere, ſi lapidem in chylum non commutet: ſunt enim impotentiæ naturales ab ortu homini ſano inſitæ: idem hic eſt præter naturam, & contra naturam. Dico animati; ut innuam morbi ſubjectum: cum enim ſanitas ſit in membro bene habente, ita contra morbus in eodem membro erit, malè tamen habente. conſtat verò membra eſſe animata, ſicut & aliæ partes ſolidæ: & quanquam humores efficiant morbos, nunquam ipſi dicuntur in ſe eos recipere, aut eorum eſſe ſubjecta. Dico manifeſtè lædens &c. ut leves in corpore diſpoſitiones removeantur: nec enim dicitur febricitare, ſi præter modum quiſpiam ludendo incaleſcat; ſi modo calor ſit in fieri, non autem in facto eſſe. alioqui ſi leves huiuſmodi diſpoſitiones haberi debent

pro

pro morbis, introducetur ἀαπάθεια, tantopere à Galeno explosa; omnibus siquidem constat magnam esse sanitatis latitudinem, nec in indivisibili positam esse. Dico tandem per se primò; ut excludamus causam, quę lædit actionem, sed mediante morbo. Quanquam quidam putant differentiam poni inter læsionem eam quæ fit ex consensu, & quæ per essentiam parti inest. Duobus modis contingit actionem quampiam lædi; aut quia pars ledens actionem, est in se ipsa læsa, ut in febre hectica, cor: aut quia consentit parti alicui læsæ; sicut dolet caput ex intemperie ventriculi. Quod tribus modis contingit; aut quia communicatur illud, quod non debebat communicari, ut in dicto exemplo: aut quia non communicatur, quod debebat communicari; ut spina male affecta facit digiti resolutionem, quia impeditur spiritus animalis, & intercipitur: ita vulnera thoracis impediunt vocem, quia eius materia, aër, per vulnus

efflatur, nec communicatur quod debebat communicari. Itaque quando pars ipsa in se est affecta, sine alterius consensu, tum propriè morbidam esse & ægrotare veteres dicebant: verum si pars ex consensu prius laborans, recipiat dispositionem constanter, tum non laborat ex consensu; quia curata alia parte, à quâ processit, adhuc perseverat. Morbus interdum est morbi causa; sicut peripneumonia, phrenitis, efficiunt febrim ex propriâ naturâ recipientiũ & agentium partium. Interdum ex partium connexione, & societate; quomodo ventriculus per nervos vapores ad cerebrum transmittit. Nonnunquam situs partium in causa est: quomodo asthma generatur ex cerebri excrementis. & membra superiora superfluos humores demittunt ad inferiora. Quid? quod membra valida exonerant se in debiliora, eaque præter naturam male disponunt. Porro frustra Argenterius carpit Galeni definitionem morbi: putat enim eum
non

non primò lædere actionem, ſed facultatem. Quaſi vero iſta pugnent? nam lædit facultatem, tanquam forma male diſponens; ſicut intemperantia lędit voluntatem, tanquam vitioſa forma; lædit actionem quoque; ſed in genere cauſæ efficientis; efficit enim malam actionem.

CAP. II.

De Morborum diviſione.

COgnitâ morbi eſſentiâ, reliquum eſt ut eius differentias perſequamur. Quod tamen priuſquam fiat, difficultas quædam eſt removenda. Sanitas & morbus ſibi mutuò contrariantur. Ergo quot modis dicitur morbus, tot ſanitas dicetur: quod tamen falſum videtur; cum ſanitas non dividatur in alias ſpecie diſtinctas, ſicut morbus. Reſpondeo ſanitatem eodem prorſus modò dividi quo morbum; verum quia laboramus verborum penuriâ, ſpecies uſurpant generis ſui nomen. Conſiſtit enim ſanitas in conveniente diſpoſitione,

quæ multiplex existit : alia enim est dispositio cerebri secundùm naturam, alia hepatis, alia cordis, non tantum in qualitatibus activis, sed & passivis. Idem de partium conformatione judicium esto. Nam sicut singulis inest sua temperies; ita & partium figura, magnitudo, situs &c. Morborum differentiæ aliæ sunt essentiales, desumptæ nimirum à rei essentia; aliæ accidentales; quas tamen Medici suis usibus accommodarunt. Cum itaque sanitas corporis consistat in bonâ partium similarium temperie, organorum convenienti dispositione, in numero, situ, figura &c. & partium utrarumque unitate naturalique conjunctione; oriuntur necessariò primæ morborum species, habentes differentias essentiales. Partium similarium est intemperies; quę totuplex est, quotuplex est qualitas prima, alia calida, frigida, humida, sicca; atque hæc prima est morbi species. Secunda est partium dissimilarium mala conformatio vel composi-
tio

tio; Tertia unitatis ſolutio.

Diviſionis ratio inde conſtat. Morbus omnis eſt diſpoſitio præter naturam; jam intemperies calida eſt prę-ter naturam, eſt enim caloris exceſſus: ita prava compoſitio eſt præter naturam, ut ſi membrum inſigniter ſit magnum, aut parvum. idem ſtatuendum de unitatis ſolutione; quanquam ſpecies ſubjectæ non ita diſtinguantur, ſicut in ſolutione unitatis, muſculi, & nervi videre eſt. Cæterum diviſio febris in bilioſam, pituitoſam &c. eſt commoda uſibus medicis, non tamen procedit per differentias eſſentiales, ſed accidentales: nec enim variatur calor ſive ſit in pituita, ſive in ſanguine, ſive aqua. idem judicium eſto de morbo longo, & brevi. Sed ad rem.

Temperies, ſicut & intemperies, debentur parti ſimilari; cuius & eſt conditio ut totum, & pars quævis idem habeant temperamentũ. quando ergo elementorum proportio eſt violata, ita ut pars depravatè agat,

oritur morbus ſimilaris. Exempli cauſa; in corde ſi calor ſuperet reliquas qualitates, aut calor & ſiccitas, oritur febris: & quia ſunt quatuor temperamenta ſimplicia, & totidem compoſita, tot erunt morbi ſimilares.

Secundum genus morbi eſt mala compoſitio, eſtque quadruplex; conformationis nimirum, numeri, magnitudinis, ſitus.

Quod ad primam ſpeciem attinet, conformationem ſcilicet; ea comprehendit tres ſpecies, quarum prima eſt vitiata figura; ut ſi pars quæ ſecundum naturam recta ille debet, incurvetur, aut contra, ut in claudis videre eſt. Secunda eſt vitiata ſuperficies; quando ſcilicet pars quæ debebat eſſe levis, eſt aſpera, aut contra. illius exemplum eſt in faucibus ab acri catarrho obſeſſis; huius in lienteria. Tertia ſpecies eſt in cavitatibus; quando ſcilicet partes nimium aut contrahuntur, aut dilatantur. Non incommodè referri poteſt huc vitiatus color humoris aquei in oculis icte-

ictericorum. nam lædit actionem. debebat enim oculus naturaliter tali colore destitui: nec audiendus est Valesius aliter distinguens.

Secundum genus morbi organici est ex nuneri vitio; quando scilicet pars aliqua deficit, aut redundat. Redundantia ista non tantum est intelligenda in parte aliquâ integrâ, ut sexto digito, tertio teste: sed etiam in parte adnascente organo naturali; ut polypus, lumbrici, calculi: respectu enim partis cui insident, eius structuram lædunt, suâq; præsentiâ actiones lædunt. deficit membrum in mutilato.

Tertium genus morbi organici nascitur magnitudiuis vitio; quando pars non habet justam magnitudinem, sed est aut justo maior, aut minor: huc pertinent tumores partium, oedema, scirrus.

Postremum genus est in vitiato situ, cum scilicet membra non habent naturalem locum; ut procidentia uteri, pedis luxatio. huc pertinet mem-

bro-

brorum conſenſus, & debita connexio, quæ ſi violetur morbus erit. ut ſi labia coaleſcant &c.

Tertium morbi genus eſt ſolutio continui, communis parti tum ſimilari, tum diſſimilari: utraque enim, ut inculpatè functiones obeat, requirit partium unionem. Hoc genus continet varias ſpecies & differentias, pro partis affectæ diverſitate, & cauſarum natura. ſi enim ſubjectum conſideres, carnem; vulnus, ulcus ei tribuitur: oſſibus, fiſſura, fractura; nervis conuulſio. Sin cauſam ſpectes; eſt vulnus à re incîdente, ſecante.

Non ignoro magnum authorem addere præterea morbos formæ & materiæ: ſed fruſtra; nam materiæ morbi referuntur ad pravam compoſitionem idque facillime. Morbi formæ nulli ſunt diſtincti â morbis ſimilaribus. niſi mavis formam ſubſtantialem immediatè lædi, non læſo temperamento; quod inauditum eſt. ergo temperamento partis integro, & figura quoque, læditur actio ex ſolo

ſolo formæ vitio; quod falſum eſt. nam ſi de homine loquimur, illius forma lędi non poteſt; eſt enim immortalis. Sed plura dicere hoc loco, ob propoſitam brevitatem non licet.

Nec ſunt ſimpliciſſima morborum genera, ex quibus conjunctis oriuntur morbi compoſiti. Variis autem modis componuntur: interdum ſimilares, cum ſimilaribus; interdum ſimilares cum morbis organicis, aut ſolutione continui. exempla ſunt obvia.

Dixi prętẹr differentias morborum eſſentiales, de quibus jam egi, eſſe alias accidentarias, convenientes tamen medicis uſibus; quales ſunt quæ petuntur à morborum conſequentibus, cauſis, ſubjectis, quæ omnia ſunt extra eſſentiam morbi. ac primo ratione magnitudinis (eſt autem magnitudo receſſus magnus à naturali conſtitutione, ut in ardente febre caloris immodica intentio & incrementum) magnus alius, alius parvus morbus erit; qui æſtimantur

& cog-

& cognoſcuntur ex adjunctis ſymptomatis. ergo magnus morbus magna habet ſymptomata; parvus contra; quanquam in definiendâ magnitudine, non omnes conſentiant. Interdum magnus morbus dicitur qui ſuâ eſſentiâ & naturâ eſt talis, ut apoplexia: magnum enim vitæ minatur periculum. Interdum morbi magnitudo æſtimatur ex præſtantia & neceſſitate affectæ partis, ut vulnus cordis, aut jecoris. Si enim vulnus ſit in parte ignobili, eſt parvus morbus; at idem in membris prædictis magnus erit. Quid? quod morbi maligni interdum magni dicuntur, ut peſtis. Aduratione(eſt autem permanentia ſeu continuatio morbi in eſſe ut loquuntur præhabito) nova oritur morborum accidentaria diviſio in longos & breves. hi cito finiuntur, ut diaria febris, peſtis: illi diutius durant, ut elephantiaſis. Si morbus ſit & brevis & magnus, dicitur acutus: cuius magna eſt varietas. Dividitur enim in peracutum, acutum

acutum simpliciter, & ex decidentiâ acutum, sive ἐξ μεταπτώσεως. Tum superacutus in exquisitè talem, & minus exquisitè: ille velocissime movetur ac tertio nimirum aut quarto die; ut pestis, apoplexia: hic ad septimum cunctatur. Acutus simpliciter durat 14. dies: si non sit exquisitè acutus, ad 20. protrahitur. at acutus ex decidentiâ, vel degeneratione, ad, 40. diem extenditur. Qui vero diutius durant, longi dicuntur & chronici.

Sciendum hîc; quemadmodum in ætatibus, ita in morbis variæ sunt mutationes, dependentes à causis morbificis; unde emergunt morborum tempora, principium, augmentum, status & declinatio. Quatuor hæc tempora vel sunt universalia respectu totius morbi; vel particularia respectu partis alicuius in morbo; quemadmodum videre est in febribus intermittentibus. Principium morbi variè definiri solet; nos tempus vocabimus quo morbi causa ma-

nifeſtè & ſenſibiliter lædere incipit. Augmentum; quando cauſæ vehementius agunt, morbuſque creſcere incipit, tumque natura manifeſtè reſiſtit. Status morbi (aliter in ætatibus à quibuſdam uſurpatur) quando eſt lucta vehementiſſima inter facultatem, & morbum; quo tempore vigent ſymptomata. Poſtremo eſt declinatio, in quâ morbo profligato natura victrix evadit. Poſtremum hoc tempus locum habet in ſolis morbis ſalutaribus: nam ſi lethalis ſit, nulla erit declinatio, in quâ non moriuntur ægri, ſed in augmento, aut alio tempore. Non omnes morbi habent eiuſmodi tempora; ſed illi ſoli qui non remittunt, ſed à principio ad finem continenter moventur. Quibus vero in morbis eſt aut intermiſſio, aut remiſſio, habent præter illa quatuor, totidem in ſingulis paroxiſmis tempora particularia; ut in tertiana intermittente videre eſt.

Dividitur quoque morbus in continuum & intermittentem. Ille con-

tinuò affligit, nec intermittit. Quod si non modò continuo affligat,sed etiam sine omni remissione,est morbus continens, ut synochus : at si per intervalla & certas periodos remittat, morbus est simpliciter continuus; ut tertiana continua. Intermittens ad perfectam integritatem solet devenire, & intermissionem, ut tertiana intermittens.Itaque huiusmodi morbi quinque habent tempora. nimirum ipsam intermissionem, & quatuor tempora particularia paroxismi, principium, augmentum &c. intermissio ipsa cum paroxismo,constituit periodum.

Respectu symptomatum, morbi quidam dicuntur mites,quidam maligni,quidam inter hos medii. Dividi solet morbus in salutarem,qui curari potest; & lethalem, qui est incurabilis; & in eum qui medio modo se habet: nam elephantiasis, & lues venerea,sæpè non possunt curari,nec tamen sunt lethales;unde medio modo se habent.

Dividitur quoque morbus ration subjecti multis modis: nam alii di cuntur temperamento ſimiles, ali diſſimiles. alii morbi ſunt virorum alii fœminarum proprii ut ſuffocati uteri, alii puerorum, alii juvenum alii denique ſenum. Sic morbi di cuntur univerſales, ut febris, qui totum corpus occupant; alii particu lares, qui unam partem affligunt, u polypus naſum: &c.

Reſpectu regionum & locorum differunt morbi. alii enim ſunt ſpo radici, quando ſpecie diverſi eodem in loco & tempore graſſantur. alii pandemii eiuſdem nimirum generis morbi, eodem tempore & loco graſ ſantes. qui diuiduntur in Endemios & Epidemios. Illi ſunt vernaculi, lo cique vitio ſemper fiunt, ut ſtruma in Valeſiis. Hi loci vitio non fiunt, ſed alia cauſa generantur; proinde diverſas regiones ſimul infeſtant, ut peſtis. Quibus omnibus adjici poteſt diviſio morborum in veteres & no vos. illos voco Græcis & imprimis Hippo-

[H]ipocrati & Galeno notos, ut Apo-[p]lexiam : hos nuper natos, ut luem [v]eneream, ſudorem Anglicum, pli-[c]am Polonicam; quibus addunt non-nulli variolas, morbillos, ſcorbutum.

CAP. III.

De Morborum Cauſis.

MOrbi cognitio & curatio haberi nequeunt, ignoratis eius cau-[ſ]is quibus conſtat. qua parte Ratio-[n]ales Medici præſtant Empiricis: hi [e]nim cauſâ neglectâ, ſolum morbum [i]ntuentes, non poſſunt rectè curare. [C]auſa eſt principium cuius vi effe-[c]tus producitur: eſtque quadruplex; [e]fficiens, finalis, materialis & forma-[l]is: exemplarem Peripatetici redu-[c]unt ad efficientem. Quæ porro di-[u]idi poſſunt in cauſas per ſe & per [a]ccidens. Illæ ſunt à quibus effectus [ſ]ecundum eſſentiam quam habent [p]endent; ut inſolatio & liberalior generoſi vini potus, ſunt cauſæ per [ſ]e febris: hæ ſecundum eſſe quod ha-[b]ent non pendent à talibus cauſis, ſed

aliarum interventu faciunt, quod faciunt; quemadmodum frigus producit febrem, condensando cutem, & impediendo fuliginum transpirationem. qua de causa ventres hyeme creduntur calidiores. Efficiens & finis sunt externæ causæ; reliquæ internæ. Quod intelligendum venit de substantiis physicis. Nam in morbis non est materia ex qua, sed in quâ, sicut in omnibus accidentibus videre est. Ergo morbi materia est subjectum quod malè disponit: hoc autem corpus animatum est. Diximus antea humorem, & spiritum non esse subjectum morbi, verum causam efficientem: idem enim est contrariorum subjectum; res autem inanimes non sunt sanæ: ergò nec ægræ dici possunt. Forma morbi est dispositio illa præter naturam de quâ egimus. Accidens omne sibi ipsi est forma, nec aliam habere potest: albedo enim non habet formam à seipsâ distinctam; ergo nec morbus, qui est accidens. Finis morbi nullus est. Nam à natu-

natura non intenditur: est enim quid-dam malũ & imperfectum, proinde à naturâ non appetibile. Quod si Chirurgus secet, & urat sanitatis causâ, ut maius incommodum declinetur; sciendum ustionem esse tum auxilium & remedium, non morbum. Omissis ergò hisce tribus causarum generibus, ad efficientem veniamus. quæ semper intelligitur à Medicis, quando absolutè fit causæ mentio.

Est autem efficiens causa, principium a quo morbus fit. Sciendum hic efficientem causam semper supponere subjectum habile; alioqui non efficeret. Vnde sæpè videas tempore pestis, etiamsi in loco infecto plures morentur, non omnes tamen eâ corripi, ob nullam causam aliam, nisi quod hic habeat subjectum, & corpus dispositum; ille autem non.

Causæ efficientis multiplex est divisio, est enim alia interna, alia externa; quæ divisio est in ordine ad nostrum corpus. illa siquidem est ex-

tra ut aër, balneum; hæc in ipſo corpore ſubſiſtit, ut cacochymia. Secundo dividitur in manifeſtam & occultam. hæc ut inveſtigetur, eget artificiali conjectura; illa ſenſibus eſt obvia & manifeſta. Celeberrima eſt diviſio cauſarum in προκαταρκτικὰς, προηγουμένας, & συνεκτικὰς. Προκαταρκτικὰς quidam vocant primitivas, præincipientes, prægreſſas; dictæ ſunt à veteribus non tam morborum cauſæ, quam occaſiones: quia nunquam morbum faciunt, niſi corpus habeat diſpoſitionem pravam & morboſam: ac proinde corpora valida non afficit. Quemadmodum exercitium non ita vehemens, in corpore valido febrem non producit, at in corpore pravè affecto latentem diſpoſitionem excitat. Ergo hęc cauſa ſemper eſt evidens; ſed non reciprocantur, ita ut omnis evidens cauſa ſit procatarctica. Gladius vulneris eſt cauſa evidens, ſed non procatarctica; quia nullam ſupponit in corpore diſpoſitionem. Cauſa προηγουμένα cauſa eſt

ante-

antecedens; diſpoſitio ſcilicet in corpore abdita & latens, quæ morbum præcedit. Hęc cauſa conſideratur in potentia, non autem in actu. Nec enim ea poſitâ ponitur morbus; nam tolli poteſt, ita ut non ſequatur morbus, habetque locum in morbis ut loquuntur humoralibus, ſeu ab humore pendentibus. Materia illa eſt πληθώρα & κακοχυμία; quæ diſpoſitiones ſi præcîdantur venæ ſectione, aut purgatione; morbus non generabitur. Dicitur ergo hæc cauſa antecedens; quod morbum antecedat, eumque, ſi excitetur, generare poſſit. At excitata, actuque morbum efficiens, non amplius vocatur antecedens, ſed conjuncta ſeu continens: nam, ut dixi, conſiſtit in efficiendi potentiâ. Conjuncta ſeu continens (de quâ tam moroſè diſputatur) eſt, quâ poſitâ, ponitur morbus; qua ſublata tollitur. Vt pleuritide poſita, ponitur quoque febris; eadem ablata, aufertur. Eſt ergo hęc cauſa ſemper immediata, nec in omnibus morbis habet

locum. Quis enim febris hecticæ vidit causam continentem? Quando audis causam continentem positam, morbum ponere, & ablatam, eundem tollere; non est quod putes eo modo rem esse comparatam quo inter solem, & lucem: hæc enim dictum factum evanescit sublato sole: quod tamen hic non semper obtinet, quanquam interdum contingit; ut in ablatione digiti sexti, aut calculi: sed intelligendum est eâ ablatâ, brevi post & morbum periturum. Falluntur qui causam continentem morbi, cum eiusdem formâ & essentiâ confundunt. nec enim dubium est, quin morbus habeat suam qualemcunque formam, & essentiam, quam diximus esse dispositionem non naturalem: at de continente hac disputatur, & ambigitur. Nam quidam putant morbos similares eâ destitui: at dissimilares habere: quidam putant esse planè commentitiam: nonnulli verò esse in omni morbo. Si ergo, præjudicio amoto, rem eximinaris; videbis

bis causam continentem esse & conjunctam. Hæc eadem semper est interna & immediata, quanquam immediata, latius patet: nam gladius est immediata causa vulneris; nec tamen eo ablato tollitur vulnus; quod in causa continente fieri amat. Ergo, ut paucis rem complectamur, ita habeto: cacochymia in corpore latens & non excitata, est causa tantum antecedens, excitata vero, est conjuncta & continens. Quæ Argenterius hîc dicit de causarum multitudine, putida nimis sunt, & indigna Galeni censore; qualis, si diis placet, videri vult.

Quæ diximus de causis morborum, in abstracto diximus, non, ut loquuntur, in concreto: proinde methodi ratio exigit, ut videamus in genere res eas in quibus huiusmodi causarum genera inveniuntur. Ac primò quidem evidentes causæ, aliæ sunt necessariæ, quibus carere non possumus: aliæ fortuitæ & contingentes, ut gladius, lapis. Illæ sunt res non

naturales, quæ ſuâ natura nec lędunt, nec juvant: verum earum mediocritas vitam conſervat, immoderatus uſus eandem corrumpit. Suntq; numero ſex. 1. *aër*. 2. *cibus, potus*. 3. *retenta, excreta*. 4. *ſomnus, vigilia*. 5. *motus, quies*. 6. *Animi perturbationes*. Harum quædam materiam morborum ſuggerunt; ut alimenta nimis copioſa; & excrementa: cæteræ res non naturales, qualitatem, noſtris corporibus inimicam, imprimunt.

Primò *aër* magnam vim habet in alterando corpore, propter reſpirationem continuam. qui temperatus, purus, ſerenus, vitam conſervat: ſin vero ſit intemperatus, craſſus peſtilens, eandem corrumpit. Calidus enim nimis, febrim excitat, bilem auget, ſpiritus evocat. Contrariam diſpoſitionem inducit frigidus. nimium ſiccus, ſicut putredinem impedit; ita meatus obſtruit, corpuſque exſiccat. Contrarium facit aër humidus: ſin idem corrumpatur & putreſcat, peſtem, inducit, alioſque Epidemi-

demicos morbos.

Secundò *alimentum* conſiderandum venit. læditur ſanitas, non modo ex cibo, ſed etiam ex modo eum ſumendi. Si enim victus ſit nimis craſſus aut tenuis; oriuntur morbi. Ille calorem extinguit, vires obruit: hic paulatim ſolvit vitam, facultatemque debilem reddit. Ille generat plethoram, & cacochymiam, plurimorum morborum parentes: hic partium ſubſtantiam & ſpiritus conſumit. Nec tantum ciborum conſideranda eſt ſubſtantia, ſed & qualitas; nimirum ſintne calidi, an frigidi; humidi, an ſicci. Exuperans enim qualitas corpus noſtrum afficit. Cibus alieno tempore ſumptus nocet etiam; nam ſi priore non cocto, novus ſumatur, generantur cruditates. Idem de aſſumendi ordine judicandum.

Tertiò conſideranda ſunt *excreta*, & *retenta*, conſervatur optimè ſanitas, ſi retineantur quæ retineri debent; & contra expellantur, ſuo modo, & tempore, excrementa quæ re-

tineri non debent. Si ſecus fiat, generatur morbus. Ergo ſi expellatur ſanguis, qui retineri debet; vires diſſolvuntur. ſin urina, ſudor, fæces & eiuſmodi retineantur, idem uſu venit. Idem erit judicium de ſemine, & ſanguine menſtruo: nam ſi copia aut malignitate peccent; retineri non debent.

Quartò *ſomni* & *vigiliarum* habenda eſt ratio. Somnus facit plurimum ad concoctionem alimenti, vigilia ad ejuſdem diſtributionem: ſanitas conſervatur utriuſq; uſu temperato. Ergo ſomnus nimius, crudos humores accumulat, calorem obruit: vigiliæ vires diſſipant & exhauriunt, corpus exſiccant, bilemque procreant.

Quintò *motus* & *quies* parum abeunt à naturâ ſomni, & vigiliarum. Motus temperatus ante cibum, calorem excitat, corpus roborat, ſpirituſque alacriores reddit: intemperatus vero, vires exhaurit, humores diſſipat, bilem acuit. contrarium judicium eſto de quiete & otio.

Sex-

Sextò *pathemata animi* magni ſunt momenti in omnem partem, ſive ad vitam, ſive ad mortem. Eorum enim vi ſpiritus & concitantur per corpus, & contrahuntur ad cor. Horum eſt diverſa ratio. Nam motus, triſtitia, dolor, cor obruunt: eo enim trahunt ſpiritus & ſanguinem, unde extremorum frigus, partiumq; debilitas; quod docet pulſus languidus & debilis, conjunctus interdum cum ſyncope. At gaudium & lætitia diffundunt in extrema membra calorem & ſpiritum: proinde, ſi modum excedant, ſyncopen & interdum mortem inducunt. Ira eſt conjuncta cum motu ſpirituum miſto, quo ſanguis in corde effervεſcit. Ergo ſanitatis ſtudioſus debet modum in hiſce movendis & ſedandis ponere; alioqui fiunt morborum cauſæ.

Huc etiam revocantur *contagium & venenum*. Illud *eſt ſeminarium vel in aëre ſparſum, vel veſtibus aliisve rebus affixum, à corpore morbido profectum, vim habens ſano corpori morbum imprimendi;*

 mendi;

mendi; quemadmodum in peſte, & ſcabie videre eſt. Venenum eſt *cordi humano inimica ſubſtantia, deſtruens primò facultatem vitalem*; ut in morſibus ſerpentum, aliiſque venenis cernere licet.

CAP. IV.

De Plethora, & Cacochymia.

TRanſeamus ad cauſas morborum internas. Conſtat humanum corpus continentibus, contentis, & impetum facientibus. Contenta ſunt duûm generum, naturalia, & præter naturam. Illa intelligo quæ homine ſano & optimè ſe habente inſunt; qualia ſunt humores alimentarii, (quo pertinent ſemen, lac,) & excrementitii illi qui ex materię neceſſitate conſequuntur: Nullum ſiquidem alimentum tam eſt purum, quin habeat ſua excrementa, ut in concoctionibus videre eſt. talia ſunt bilis utraque, pituita, feces, urina. Præter naturam ſunt pus, calculus, lumbrici &c. Hæc ſemper noxia ſunt, malæ-

malæque causę: at illa sua natura non sunt noxia, nisi recesserint à naturæ legibus, tum demum sunt morborum causæ. Peccant vero modis duobus; qualitate scilicet & quantitate. Illam voco, quando in humoribus non est ea dispositio, quæ secundum naturam adesse debet; ut si humores sunt justo calidiores, frigidiores, crassiores: quo pertinet eorum putredo. Hanc, quando augentur supra mediocritatem, aut contra infra eam subsistunt. Quibus præmissis *Plethoræ* & *Cacochymiæ* examen ingradiamur.

Est autem Plethora *redundantia æqualis & secundum proportionem omnium humorum, aut alioqui sanguinis solius*. Iam quomodo in massa sanguinis dicantur humores contineri, ante dictum est. Est vero duplex, *ad vasa, & vires*. Plethora ad vasa est, *quando sanguis suâ copiâ & multitudine vasa distendit & in tumorem attollit*; habetque semper conjunctam pulsus magnitudinem. Ad vires autem est,

quan-

quando vaſa ſanguine non ita turgent, tànta tamen eſt copia, ut, vires alioqui debiles, graventur & fatiſcant, percipiturque ſenſus oneris incumbentis.

Cacochymia eſt *vitioſi humoris, pituitoſi, bilioſi*, &c. ut in hydrope, ictero videre eſt, *in corpore redundantia.*

Redundat ſanguis, fitque plethora vitio (ut ita dicam) facultatis, & alimenti. Nam facultas valida, bonum alimentum, idque copioſe ſumptum optime coquit & digerit, ſanguiniſque proventum magnum facit. Huc pertinent reliquarum rerum non naturalium uſus; otium enim & vita hilaris, retentioq; conſuetæ evacuationis, multum etiam faciunt ad ſanguinis generationem. Eodem modo cacochymia fit, vitio vel facultatis & partium ſanguinem generantium, vel alioqui alimenti, & aliarum rerum non naturalium depravato uſu. Si ergo hepar, ventriculus, cor, juſto magis frigent; generabitur pituita: ſin optimè ſe habent, offeratur autem cibus juſto frigidior, cru-

dior;

lior; pituita itidem generabitur. Iam antea dixi, in Physicis alterationibus non solam esse causam efficientem considerandam, sed & materialem: nemo ergo mirabitur si homo, alioqui bene valens, ex copioso usu ciborum frigidorum, incidat in cacochymiam pituitosam. Idem judicium esto cacochymiæ biliosæ, & melancholiæ. At vero corrumpuntur humores & depravantur ex malignâ viscerum intemperie: sicut in elephantiacis videre est: vel ex putredine & corruptela; quando scilicet humores ob calorem ambientis corrumpuntur; causa siquidem putredinis est calor externus & corporis ambientis, evocans internum rei calorem. Vel alioqui corrumpuntur humores ex vitiato alimento & putrido, ut furgis &c. Interdum ex aëris contagio. Redundat flatus quando calor debilis vapores frigidos discutere nequit, verum attollit, sed non consumit; generaturque ex materia frigidâ, viscida &c.

Ina-

Inanitio eſt *defectus utilis & alimentarii humoris*; unde corpus extenuatur, ſpiritus diſſolvuntur. fitque calida & ſicca temperie, rarâ texturâ, facultatis retentricis debilitate immodicis evacuationibus, curis, vigiliis &c. Diximus in corpore contineri excrementa toto genere præter naturam, ut calculos, vermes &c. quæ omnia ſolent morbum excitare, quod omnibus eſt notum.

CAP. V.

De Morborum cauſis in ſpecie.

QUæ de morborum cauſis diximus, communia nimis ſunt, & confuſa; quæ magis intelligentur, ſi ad magis particulares morborum cauſas deſcendamus, doceamuſque morborum ſimilarium, & communium cauſas. Diximus eſſe quatuor temperamenta ſimplicia, & totidem compoſita; nam temperamentum ad pondus nunc in examen non venit; ergo totidem erunt intemperies; quę interdum ſolitariæ exiſtunt, interdum

lum cum materiâ conjunctæ, quæ quomodo gignantur, jam videamus.

Calida intemperies, vel totius corporis, vel partis alicuius, quinque potissimum habet causas. non quasi hæ omnes semper concurrant, sed quia una harũ causa est sufficiens ad temperamentum evertendum. Sunt autem hæ, 1. *contractus rei calidæ*, 2. *motus nimius*. 3. *putredo*, 4. *obstructio*. 5. *aßumpta*.

Ac *primò* quidem res calida vicina assidue afficiens corpus, calorem inducit; ut aër sole calefactus, mora in balneo. Neque tantum causæ externæ inducunt intemperiem, sed una pars calida sæpe agit in aliam; ut in febribus natis ex inflammatione liquet; nisi forsan huiusmodi revocare velis ad partium putredinèm. Utut sit, constat unam partem calidam agere in aliam sibi vicinam.

Secundò motus calorem auget. Nomine *motus* non tantum intelliguntur exercitia, & labores corporum; sed & animi curæ & solicitudines, ira.

Motus

Motus localis per ſe non terminatu ad calorem; proinde non producit e per ſe, ſed per accidens, quatenus ex citat ſpiritus ſopitos, eoſq; per corpu fundit; ex quorum appulſu vicina partes inflammantur.

Tertiò Putredo inducit intemperiem calidam, quatenus calor externus internum rei intendit & auget. Hoc modo excitantur febres putridæ. Quid? quod ſeptica medicamenta putredinem parti accerſant.

Quartò Obſtructio partium parit calorem non naturalem; ſed per accidens. Pori enim obſtructi intus cohibent calidas exſpirationes, & fuligines, unde partium & humorum calor intenditur.

Poſtremò aſſumpta, hoc eſt alimenta & medicamenta calida, idem efficiunt; ut in vino, & aromatibus videre eſt. Idem etiam fit à multis cibis.

Frigida intemperies per ſe inducitur à re frigida; per accidens autem, à calidâ. Ac primò quidem contactus

rei frigidæ, ut nivis, glaciei, per ſe refrigerant. Idem de alimentis frigidis judicium eſto. Idem efficiunt inedia, evacuationes immodicæ: illa ſiquidem caloris pabulum ſubtrahit, hæ ſpiritus diſſipant. Quomodo & rara corporis textura frigus inducit. Motus item immodicus, idem eodem modo efficit. Otium nimium & ſomnus calorem torpidum & debilem efficiunt, cui ſuccedit frigus.

Intemperies ſicca inducitur ab admotis rebus ſiccis; aëre ſicco, balneis aluminoſis; ab aſſumptis tum medicamentis, tum alimentis ſiccis. Per accidens exſiccant corpus, quęcunque humores evacuant utiles; ut nimia venus, ſanguinis profuſio, & cętera huiuſmodi; ut curæ, ſolicitudines &c.

Intemperies humida fit ex aëre humido, balneo dulci, & aliis corpori admotis. aſſumpta item alimenta & medicamenta humida idem pręſtant: retentio item humorum, ocium, ſomnus, &c.

Compositæ discrasiæ compositas habent causas; quas, cum ex superioribus facilè intelligere possit lector, tradere supervacuum est.

Intemperies compositæ à materia pendentes (nam simplices tantum tradidimus) causam habent humorem in corpore redundantem. Hic si parti impactus eam distendat, generatur tumor. Huius causa est tum humorum congestio, tum fluxio eorundem. Cum pars quæpiam alimentum non ritè digerit, aut excrementa foras pellit, congeritur in parte humor, tumoris causa. Fluxio humoris, tumorem facientis, est semper ab unâ parte in aliam; quando scilicet pars, irritata copia vel malignitate humorum, eos in aliam propellit; quemadmodũ hepar ad inguina, cor ad alas, cerebrum ad aures.

Ad fluxionem intelligendam quatuor examinanda veniunt. 1. *pars mandans sive fons fluxionis.* 2. *pars recipiens.* 3. *humor qui mittitur & movetur.* 4. *via per quam fit motio.*

Ergo

Ergo 1. pars (ut à primo incipiamus)
humorū copia aut malignitate irri-
tur eos aliò amãdat. hoc modo par-
s nobiliores & validiores, ad igno-
les & debiles excrementa mittunt.
. Pars recipiens est debilis, non po-
ns resistere influxui humorum. ad
uod facit eius laxitas, & situs decli-
s. Huc revocant quidam dolorem;
am dolor & calor vulgò trahere
eduntur; quod tamen non facit per
; sed irritando tantum aliorū mem-
orum facultatē expultricem. 3. Ma-
ria quæ mittitur, non debet esse
assa, sed tenuis; crassa enim non fa-
le movetur. 4. Via est consideran-
a; hoc est, vasa, per quæ movetur
umor, debent esse laxa, non angusta.
x quibus patet humorē parti impa-
ū (nisi insensibiliter transpiret) ne-
ssariò corrūpi & putrescere; impe-
ta enim transpiratione, degenerat
suâ naturâ, ejusq; calor intenditur.

Tumor pro humoris varietate,
ultiplex est; nimirum sanguineus,
tuitosus, melancholicus, biliosus.

Phleg-

Phlegmone enim est tumor ex sangui-ne sincero, rubens renitens cum do-lore. *Oedema* est tumor ex pituitâ frigidus, mollis, doloris expers, la-xus. Quod est in parte, est œdema in toto vero corpore, anasarca. *Erysipelas* fit ex bile flavâ sincerâ, adjun-ctum habens ardorem, doloremque purgentem. *Scyrrhus* est tumor ex succo melancholico sincero, durus ta-men & doloris expers. mixti humo-res mixtos etiam faciunt tumores.

Et hæc quidem tumorum nomina generalia & communia sunt; cæte-rum in hac aut illa parte aliter nomi-nantur. Tumor sanguineus, seu phleg-mone pleuræ, pleuritis dicitur; meningum cerebri, phrenitis; eius-dem œdema lethargus, & ita dein-ceps. Atque hæc hactenus; transea-mus ad causas morborum organico-rum.

Occurrit primùm mala conforma-tio, quæ est multiplex, ut constabit. Vitiata figura multas habet causas. Nam & fit à facultate plasticâ debi-li,

aut interpellatâ à phantasiâ. Fit et-
n vitio seminis & sanguinis men-
ui. Nonnunquam obstetricis vi-
, cum parit mater. Idem faciunt
usę externę in infantibus, & nuper
tis. Ad conformationem pertinet
oque commoda partium superfi-
es ut habeat nimirum asperitatem
lævitatem actionibus convenien-
m. Omnis ergò materia acris exas-
rat partem, ut in catharrho videre
. Lævitas est, cum superficies ni-
ium æquatur, quod à lentis, & pin-
ibus humoribus fieri solet. Meatus
tia sunt, dilatatio & angustia. Illa
ab emollientibus alimentis, aut
edicamentis: interdum etiam ab
ribus & detergentibus. Sanguis
venis effluit duobus modis. Primò
r ἀναστόμωσιν, quando materia acris,
t alia quæpiam venam aperit. Se-
ndò per διαπήδησιν, cũ humor tenuior
ctus transcolatur, per poros laxiores
dditos. Quod ad vasorum angu-
am; ea plures habet causas. Medi-
menta & alimenta adstringentia
ea

ea contrahunt. Idem fit ſi evacuetur humor contentus; tum enim coincidunt latera quaſi venarum. Quid quod tumor præter naturam, lapis, humor viſcidus idem faciant.

Morborum organicorum ſecundum genus eſt in magnitudine, quæ præter naturam augetur, vel minuitur. Si augeatur magnitudo ex rebus naturalibus, ita ut figura conveniens ſervetur; ſignum eſt vires eſſe robuſtas, eſſeque copiam humoris alimentarii. At ſi aucta ſit ex rebus præter naturam, ſicut in tumoribus, de quibus dixi; eadem cauſa erit, quæ ipſorum tumorum. Interdum ruptis vinculis, pars in partem prolabitur; ut in enterocole; ubi concurrunt, morbus in magnitudine, & ſitu. Si enim conſideres partem tumidam, morbus eſt magnitudinis; ſi partem delapſam à ſuo loco, morbus eſt in ſitu. Minuitur juſta magnitudo, vel defectu alimenti, vel ob debilitatem facultatum, vel deniq; à cauſâ externâ, ferro, igne &c.

Mor-

Morbi in numero sunt duplices; Vel enim redundat pars, vel deficit. Redundantia interdum est rei præter naturam, ut polypus in naso, calculus in renibus. Illius causa est copia materiæ utilis, cum facultatis robore. Huius causa, est excrementorum abundantia. Quod si quis ab ortu habeat partem naturalem redundantem, ut sextum digitum; causa est facultatis robur; magis autem materiæ utilis copia. Sin ab ortu desit mēbrum, aut eius particula; contrariæ causæ talem morbum inducent; nimirum debilitas facultatis, defectus materiæ utilis unde partes generantur. Sed si post ortum hoc accidat; causæ erunt variæ; sectio, ustio, rosio &c. Postremò si partes eæ uniantur, quæ coniungi debent, aut contra, sicut in vitiato situ contingit; oritur morbus organicus. Iam pars deserit locum naturalem, ob vinculorum ruptionem, laxationem &c. ut in procidentiâ uteri, aut sphyncteris videre est. Idem in articulorum luxa-

tione contingit. Sæpè vulnera, ulcera, & huiusmodi faciunt coalescere, quæ coalescere non debent.

Vltimum morborum genus est solutio continui; quæ fit interdum à materia erodente, aut alioqui distendente: interdum ab aliqua re incidente, & frangente.

Quod ad causas facientes differentias morborum accidentales; eæ faciles sunt. Nam morbus magnus vel parvus talem supponunt causam. Item brevis, longus, supponunt robur virium, copiam materiæ, eiusque acrimoniam, aut contra &c. Idem judicium esto de morbis malignis. tantum observa particulares & sporadicos morbos habere particulares causas: communes autem & Epidemicos, habere etiam communem causam, ut aërem, cibum corruptos. Qui cum sint necessarii; fit ut tales morbi indifferenter pueros, senes, viros & fœminas invadant.

CAP.

CAP. VI.

De Symptomatis.

TRia in corpore eſſe præter naturam, morbum, cauſam, & ſymptoma, dudum diximus. Cauſa, morbum antecedit; eundẽ ſequitur ſymptoma, eo modo quo umbra corpus. Alio nomine ἐπιγέννημα nominatur; quaſi dicas, quidpiam morbo ſuperveniens. Eſt autem, *affectus* (propter vocabulorum inopiam dicitur) *morbum conſequens, eo modo quo umbra corpus.* Quod non eſt ita accipiendum, quaſi ſublato morbo ſtatim evaneſcat ſymptoma, (quanquam interdum hoc fiat,) ſed quod non diu perſeveret, ſublato morbo. Diſtinguendum eſt inter ſymptomata, & naturę opera; inter ſe admodum ſimilia. Si quis enim, alioqui benevalens, ſponte liberaliter purgetur, aut alioqui purgetur à medicamento, actiones hæ ſunt naturæ, non ſymptomata: quia morbum non conſequntur. Hic porro diſtinguendum inter ſymptoma-

ta, & naturalem facultatis impotentiam. Si quis enim ex liberaliori usu porrorum & cæparum, magnam copiam bilis non naturalis generet, non est symptoma, sed naturalis impotentia: nec enim facultas, alioqui valida, bonum succum ex huiusmodi herbis generabit. Ita si lapillos non coquat; non est symptoma, sed impotentia naturalis; nec enim coctionis ullo modo sunt capaces. Ita si infans nuper natus, non incedat, aut oculus, bene alioqui valens, non videat per parietem; hæc & huiusmodi sunt impotentiæ naturales. Quod cum non satis observasset Vega; valde meo quidem judicio erravit.

Symptoma omne sequitur morbum; sive is primariò partem afficiat, sive per consensum, sive immediatè, sive mediante alio symptomate morbum sequatur. Nihil tamen impedit, quin symptoma sit alterius morbi causa; ut pituita consequens, refrigeratum cerebrũ, est causa obstructionis in pulmone. Fortasse concurrunt

mor-

morbus & ſymptoma; ut flavus oculi color ſymptoma eſt oculi: idem tamen reſpectu viſionis eſt morbus. Idem judicium de febribus ſymptomaticis.

Symptomata omnia revocantur ad tria capita; quorum primum eſt *actio læſa*; ſecundum eſt *excrementorum, aut alioqui contentorum vitium*: tertium eſt *qualitas aliqua in corpore mutata*; ut color: de quibus ordine agendum.

Ac primum genus eſt *actionis læſæ*. Diximus jam, actionem omnem eſſe aut vitalem, aut naturalem, aut animalem; ex qua differentia ſymptomata diſtinguuntur. Alia enim ſunt facultatis naturalis, ut cruditas: alia vitalis, ut ſyncope: alia animalis, ut ſurditas. Sin modum lædendi, aut actionem vitandi ſpectes; ſingulæ actiones tripliciter læduntur. Vitiatur actio, vel quia non fit, ut in ſurditate; vel quia diminutè, ut in tremore; vel denique depravatè, ut in convulſione: actio enim eſt vehemen-

tior, quam naturæ convenit. Huc revocatur actio quæ debitum tempus anticipat; ut in stranguria videre est. Vnde nullo negotio actionis læsæ symptomata colliguntur. Ac primùm abolita functio omnium actionum animalium, est apoplexia; abolita cogitatio, est extrema fatuitas; diminuta, stultitia: depravata, delirium. Idem de sensu communi, quò pertinent somnus & vigilia, judicandum est: nam carus, lethargus auferunt omnem vigiliam; diminuitur in comate; in pervigilio depravatur. Idem judicium esto de actionibus sensuum externorum. Ita membri alicuius motus voluntarius abolitus, est paralysis: diminutus, est stupor. depravatus, convulsio. Idem judicium esto functionis vitalis. Facultatis naturalis symptomata sunt multiplicia: singulę enim partes attrahunt, retinent, concoquunt, expellunt. Vnaquæque harum actionum tribus modis læditur: aut enim est abolita, aut diminuta, aut depravata. Ac proinde hu-

ius facultatis duodecim ſunt ſympto-mata: quælibet enim pars ſimilaris, quatenus nutritur, habet quatuor facultates; quarum actiones tribus modis lædi poſſunt. Verum partes illæ quæ miniſtrant aliis, & funguntur publico quaſi munere, ut ventriculus & hepar; habent iſta ſymptomata duplicata; ut in ventriculo & hepate videre eſt. Nam ventriculus non tantum reſpectu alimenti, quod ſibi privatim attrahit, ſed etiam chyli, malè attrahit; retinet, concoquit, expellit. Nec hoc tantum, ſed idem ſentit; reſpectu cuius tria oriuntur alia ſymptomata; adeò ut habeat viginti ſeptem. Reliquæ partes quæ ſibi ſerviunt reſpectu alimenti duodecim habebunt ſymptomata. Sin etiam ſentiant, ut membrana; tria alia. Sin eædem moveantur, ut muſculus; reſpectu motus tria nova habebunt ſymptomata. unde huiuſmodi partes octodecim habent. At oculus, exempli cauſa, videt; quæ actio cum lædi poſſit, & quidem tribus modis; emer-

gunt tria alia ſymptomata: habebit ergò unum & viginti duodecim quà nutritur: quà ſenſum tactus habet tria: quà movetur, totidem; quà videt, totidem etiam. Porrò quæ de affixione alimenti, eiuſdemque appetione adduntur à Valeſio ſymptomata, huc ſcitè revocantur: nam appetitio ad attractionem pertinet, affixio ad nutritionem. Nec enim verum eſt affixionem nullius facultatis functionem eſſe. Huc porrò vitia facultatis generatricis, & auctricis ſunt revocanda. Nempe & hæ facultates ſua habent ſymptomata.

Secundum genus ſymptomatum eſt qualitas ſenſibilis, habitui corporis inhęrens; quæ interdum actionem lædit, ut tinnitus aurium; interdum non lædit, ut ſimplex rubedo cutis. Idem de reliquis ſenſibus judicandum; niſi quod odores & ſapores excrementorum ad tertium genus ſint reducendi.

Tertium genus eſt in retentis, aut excretis. Obſerva obiter, ſi excre-

mentum præter naturam in corpore ſano generetur vitio alimenti,ut calculus, lumbricus, non eſt ſymptoma; at ſi hæc ſequantur morbum,tum demum fiunt. Quæ excernuntur, aut retinentur, tribus modis dicuntur: primò ſubſtantia; ſecundò qualitate: tertiò quantitate. Ad ſubſtantiam pertinet expulſio ſanguinis laudabilis; aut retentio inutilis excrementi, ut in obſtructione renum & veſicæ videre eſt. Ad qualitatem pertinent retentorum putredo, calor, acrimonia &c. Ad quantitatem pertinet excretio,aut expulſio immodica excrementorum. exempla ſunt obvia. Huc pertinent menſium retentio, & excretio: item excretionis modus, & tempus, ſi indebito modo fiat. Hæc vulgatiſſima eſt apud Medicos ſymptomatum diſtinctio. Non nego quin excretorum retentio alio poſſit referri: nos tamen nihil innovabimus; vel eo maximè,quod hæc diviſio maximè inſerviat uſibus medicis. Symptoma omne,aut mediatè aut imme-

diatè à morbo procedit. Vitiatus corporis calor, cauſam agnoſcit humorem exuberantē: hic autem morbum ſeu facultatem læſam. Nam cauſæ ſive internæ, ſive externæ, actionem non lædent, niſi imprimendo parti pravam diſpoſitionem. Ergo ſi objectum non ſit facultati proportionatum, fruſtrabitur facultas; ut ſi manu domum non evertero, aut tremuero ſub ingenti onere, quæ tamen actiones non ſunt morbidæ: nec enim membro aliquid eſt præter naturam, ſed ſola naturalis impotentia; ut ante dictum eſt.

Finis Libri ſecundi.

INSTI-

INSTITVTIONVM MEDICARVM LIBER III.

De Symptomatum causis in specie.

Capvt I.

De causis symptomatum cerebri &c.

FAcultatis animalis sedem, & domicilium cerebrum esse, jam ante evicimus: ab eo siquidem sensus & motus universo corpori communicantur: tres quoque functiones principes, imaginatio, cogitatio, memoria in eodem perficiuntur. Supervacaneum quoque est repetere, tria illa ad idoneam functionem necessaria; scilicet temperiem, conformationem, unionemque partium: quibus vitiatis necesse est & actionem quoq; lędi. His itaq; intellectis, ad nobilissimæ huius partis morbos

(quorum plerique à ſymptomatibus denominantur) tranſeamus; initio facto à *Phrenitide* (deſipientiam ſimplicem, febrium quarundam comitem, hic omitto) *verâ*.

Quæ eſt, *delirium continuum, cum febre acutâ, ortâ ex inflammatione meningum calidâ*. Locus affectus eſt ſubſtantia cerebri, quam meninges afficiunt. Cauſa eſt intemperies calida, adjunctam habens inflammationem. Cauſa inflammationis eſt humor tenuis, bilioſus, in parte affectâ putreſcens. Quid? quod pro varietate materiæ, varietur Phrenitis. alia eſt à ſanguine bilioſo, alia à bile flavâ vel atrâ.

Melancholia eſt *deſipientia ſine febre, cum metu & triſtitiâ abſque euidente cauſâ, ab intemperie frigidâ, ſiccâ, ex vapore melancholico cerebrum occupante.*

Cauſam tradunt, intemperiem cerebri frigidam & ſiccam. Signa ex definitione conſtant. Nec enim eſt ſymptoma, ſi quis metuat imminentem ſibi calamitatem: ſicut nec ſi

quis

quis triſtetur ob jacturam rerum pretioſarum. Porro metus & triſtitia in corde ſunt affectus appetitus: quia tamen eſt ſympathia appetitui cũ facultate cogitante, & imaginante; fit ut imaginatione cerebri ſequatur affectus cordis. Eſt vero triplex, quæ vitio ſolius capitis fit, melancholia per eſſentiam dicitur: at quæ fit ob melancholiam in toto corpore redundantem; aut flatus hypochondriorum, eſt per conſenſum. De hypochõdriacâ hac diſputant artis proceres; quod tamen perſequi, inſtituti operis brevitas non permittit. Huc pertinent Lycanthropia, Cynanthropia, &c.

Mania eſt *deſipientia cum exandeſcentiâ ſine febre, à calida cerebri intemperie ſine tumore.* Maniaci aliter ſunt affecti quam melancholici, nec metuunt, nec triſtantur; ſed audaces, temerarii, obvia quæque raptantes.

Vertigo eſt *falſa converſionis imaginatio, unà cum læſione voluntarii motus; orta in cerebro ex vitiato motu ſpiritus*

animalis. Vitiatur motus ſpirituum à flatulento ſpiritu comprimente cerebri ventriculos. In vertigine imaginatio non eſt corrupta; nam motum illum falſum eſſe, ſciunt ægri: quia tamen falſa motus ſpecies exhibetur imaginationi, eius functio depravari quoque creditur. Vapores ſpiritus irritantes & commoventes interdum ſunt in ipſo cerebro, interdum ei aliunde communicantur. Levis vertigo eſt in quâ omnia circumagi tantum videntur. Alia eſt gravior (quæ & σκοτόδινος) in quâ præter circumactionem, oculi tenebris quaſi offunduntur.

De *incubo* nihil dico; videtur enim ſomnium potius eſſe, quam morbus. Hæ ſunt depravatæ principis facultatis actiones.

Amentia ſive fatuitas eſt diminuta ratiocinatio, ſeu rationis defectus, ſine læſione tamen ſenſus & motus ab intemperie frigidâ cerebri. Fatui itaque integrum habent ſenſum & motum, quod in Apoplexia non fit.

Obli-

Oblivio eſt *abolita memoriæ functio à* [f]*rigidâ cerebri intemperie orta.*

Apoplexia eſt *ſubita privatio om*[n]*ium functionum animalium, tam ad* [ſe]*nſum, quam motum* (excepta reſpira[ti]one) *pertinentium, ab anguſtiâ cere*[b]*ri profecta.* Morbi huius gravitas [æ]ſtimatur ex reſpiratione. Angu[ſt]ia iſtam facit obſtructio; interdum [c]ompreſſio cerebri ab inflamma[t]ione.

Epilepſia propriè eſt motus depra[v]atus; quia tamen adjunctam habet [m]entis oblæſionem, huc revocari ſo[l]et. Eſt enim *convulſio totius corporis,* [c]*um læſione mentis conjuncta, orta à ma*[li]*gna qualitate cerebrum infeſtante.* Re[ſi]det quidem malignitas interdum [i]n humore, ſæpiſſimè in vapore; un[d]e frequentia paroxyſmorum; nam [h]umor non tam facile diſcutitur. Er[g]o differt longè ab Apoplexia, in qua [m]otus abolitus & facultas oppreſſa; [q]uia Epilepſia eſt motus depravatus: [c]erebrum enim expellit maleficam [c]auſam. Eſt autem alia primaria;

in quâ cauſa non eſt extra cerebrum. Secundaria alia, ſive per conſenſum, in quâ vapor à parte corporis attollitur ad cerebrum. Pars mittens interdum eſt uterus, interdum ventriculi orificium eſt.

Λήθαργος, Latinis veternus, eſt *inexplebile dormiendi deſiderium, conjunctum cum mentis læſione, & febre ſymptomaticâ, ortâ à pituitâ in cerebro putreſcente.* Interdum eſt adjuncta cerebri inflammatio interdum non.

Carus, eſt *abolita functio animalis facultatis* (integra tamen manente reſpiratione) *ob anguſtiam cerebri, prohibentem exitum ſpiritui animali.* Ideoq; hic affectus eſt ſimilis Apoplexiæ: verum reſpiratio eſt illæſa, & puncti, ſentiunt qui eo laborant, nec in paralyſin deſinit.

Catalepſis, eſt *principis functionis abolitio, cum tactus & arbitrarii motus deſtructione* (ſervata tamen reſpiratione) *in quâ ægri eodem corporis habitu manent, quo erant correpti, orta à materiâ frigidâ, ſiccâ, ſpiritus animalis congelante,*

r, *cerebrumque tendente.* Membra in hoc affectu manent rigida & immobilia. Phantaſia quoque adeò eſt viiata, ut punctionem non percipiant ægri.

Cataphora, ſeu coma ſomnolentum eſt *ſomnus profundus, quem in cerebro excitat humor frigidus*; qui ſi nimium talis fuerit, conjungitur mentis ſtupor; ſin minus, mens non læditur, ſed ſenſus tantum communis. In comate vigilante ægri oculos clauſos tenent, nec tamen dormiunt, ſed variis quaſi inſomniis infeſtantur. Humori frigido (nam nunquam abeſt hic) in hoc affectu conjungitur alius calidus vigilias inducens. Hic affectus interdum habet delirium phreneticum adjunctum, & febrim, ſed ſymptomaticam. Immodico ſomno pervigilium opponitur; in quo tametſi ratio & ſenſus ſibi conſtent; tamen quia longiore tempore, quam vires ferunt; in eo perſeveramus, læditur corpus humanum. Cauſa eſt humor calidus & acer, impediens

eſt

collectionem vaporum benignoru[m] cerebrum irrigantium; ſicut in f[e]bre ardente videre eſt.

Huc pertinet Catharrus, *fluxus h[u]moris excrementitii præter naturam è c[a]pite in ſubjectas partes, ex intemperie fr[i]gidâ cerebri ortus.* Sicut in omni flu[]xione, ita hic quatuor conſiderantu[r] terminus à quo, ad quem, via & ma[]teria. Terminus à quo interdum e[ſt] cerebrum, ſecundum ventriculos ma[]ximè: interdum eſt extra craniu[m] ſub vertice, unde morbi articulare[s] ſi credimus Fernelio. Terminus a[d] quem, eſt multiplex; interdum e[ſt] pectus, & tum ſpecialiter vocatur ca[]tharrus: interdum naſus, eſtque tu[m] coryza: interdum fauces, diciturqu[e] raucedo: interdum nervorum ini[]tium, eſtque tum paralyſis, & ita de[]inceps. Catharrus pro membro quo[d] afficit nomen commutat.

CA[P.]

CAP. II.

De causis symptomatum externorum sensuum.

EXterni sensus, cum facultatem membro insitam, ut volunt Medici, non habeant, sed à cerebro influentem; lædi possunt, non tantum vitio proprii instrumenti, sed & cerebri; seu partis vim & facultatem communicantis, & nervorum, instrumentorum illi subservientium. Ad nervos revocantur spiritus animales, qui ad motum & sensum juxta sunt necessarii. Quando itaque cerebrum graviter affectum est, spiritus convenienter generare non potest, sine quibus sensus esse nequit. Quando itaque ipsum cerebrum malè se habet, omnes sensus actiones habebunt læsas: at si cerebrum ejusque facultates & instrumenta rectè se habeant lædi potest, hic vel ille sensus in specie; at causa erit in proprio sensus læsi organo.

His præmissis initium faciemus nobilissimo sensu; visu nimirum. Hujus membrum & subjectum est oculus, imprimis humor crystallinus; reliqua enim, ut antea diximus, usui præstant; sicut in aliis sensibus patet. *Cœcitas* multas habet causas. Nam, ut nihil dicam de ipso cerebro; si nervi optici ob angustiam quampiam spiritum non recipiant, aut humor crystallinus nimis sit crassus, aut tunica cornea ex supervacuo humore addensetur, aut hæ partes vulnerentur, inducetur cœcitas. *Visus debilis* ἀμβλυωπία est, ex angustiâ nervorum opticorum: sicut gutta serena perfectam eorundem angustiam, non admittentem spiritum, comitatur. in hoc affectu oculi nullum apparet vitium. *Luscioſi* proxima vident, remota vero non, ob inopiam spirituum. Nam quanquam qui fluit spiritus clarus & bonus est; paucus tamen cum sit, hujusmodi affectum inducit. Quod si spiritus crassus concurrat cum tunicæ corneæ crassitie, inducit νυκταλωπίαν.

Glaucoma (in quo ægri per nebulam quasi vident) est humoris crystallini crassities. Humor crystallinus si sursum deorsumque moveatur, generatur *strabismus* ille, quo omnia apparent duplicia. Habet hic humor & alios affectus, communes tamen sibi cum aliis partibus; quales sunt, intemperiei omne genus, solutio continui quæcunque. Excidit enim de sede suâ dissectâ araneâ tunica, & foramine uveæ, cum aqueo coincidit. *Suffusio* est humor aqueus concretus, in humore albugineo visionem impediens, sive inter corneam & crystallinum humorem. Interdum vapores aliunde sublati, instante crisi, vomitu, aut simili evacuatione, sentiuntur suffusionem. Pupillæ nimia laxatio, aut constrictio, lædit quoque visum. Cornea justo crassior, aut alioqui alieno colore tincta, visum lædit. Tingitur autem & crassescit ab affluxu supervacui humoris, qui sæpè pustulas illic generat. Crassities inducitur in senectute corneæ,

eodem

eodem modo quo unguibus, qui a fectus *Caligo* dicitur. Eiuſdem ru tio, & continui ſolutio, facit pupi lam de loco ſuo excidere. & corne conjungitur tunica adnata, cui fam liare eſt *pterygium*. Eſt vero excre centia membranoſa eiuſdem ex afflu xu ſanguinis craſſioris. jam ſi inflam metur adnata, generabitur *Optha mia*; cuius eadem eſt, & aliarum in flammationum, cauſa. *Strabiſmus* convulſio oculorum, quâ in obl quum, ſive ad latus ita contorquen tur, ut non ſit idem aſpectus utriuſ que. Huius cauſa eadem eſt, quæ & aliorum ſpaſmorum: quanquam in terdum & conſuetudo in pueris iden faciat. *Paralyſis oculi* eſt eiuſdem ge neris cum aliis reſolutionibus, d quibus alibi. Idem de *Atrophiâ* judi candum. Επίφορα eſt defluxus præte naturam humoris (calidi, acris, ſalſi interdum frigidi) è capite in oculos Caruncula in maiore angulo ſi mi nuatur, oritur ῥύας: ſi augetur, eſ ἔγκανθις. Αἰγίλωψ eſt inflammatio in-

ter

r maiorem oculi angulum & nares: ius eædem ſunt cauſæ,quæ & alia- m inflammationum.

Ad oculum palpebra quoque per- et; cuius tumores præter naturam aximè conſiderantur *hordeolum*, & *ando*. Illud eſt tuberculum in ab- eſſum degenerans. Hæc eſt tuber- lum, durum mobile. ἐκτρόπιον pal- bræ inverſio eſt, facta interdum icicatrice, interdum à carneâ ex- eſcentia.

Atque hæc de præcipuis oculorum fectibus. progrediamur ad *audi- m*, qui eodem modo læditur quo ſus.

Surditas oritur vitio cerebri ; l nervi quinti paris, interdum ob irituum impuritatem,& organi di- oſitionem malam. Ac proinde hu- or omnis meatum auditorium di- endens aut obturans, ſurditatem rit. Idem faciet & ictus nimium omprimens oſſa. Hic idem affectus ntingit ex pravo ſitu trium auditus ſſiculorum.Huc pertinet & inflam-

matio

matio. Quæ de ſurditate diximus
intelligenda etiam ſunt de diminu
auditione; quæ ad illam eſt gradu
Obauditio, παράκουσις dicta, eſt actio d
pravata, qua flatulentus ſpiritus, pr
ter naturam commovens internu
aërem, facit auditionem ſine extern
cauſa. Spiritus iſte aut vapor, inte
dum deſcendit è capite, interdu
contra aſcendit, & fertur impulſ
ab inferioribus membris; unde p
intervalla abit, & redit, variaturq
pro materiæ generantis varietate
unde ſibilus, tinnitus, ſtrepitus.

Quod ad tertium ſenſum *olfactu*
attinet; variis modis & hic quoq
lædi poteſt. Si enim ſpiritus anim
lis intercludatur; aut proceſſus ma
millares intemperie, imprimis frig
da laborant; abolebitur functio. Ide
accidet in ulcere genito in anterio
cerebri parte. Os quoque colatoriu
obſtructum, eundem affectum ind
cet. Quid? quod nares exulcerat
idem efficient. Vlcus narium grave
lens, *ozæna* dicitur; quæ latè ſe diffu
den

ere ſolet. Ulceribus neglectis caro
dcreſcit; quæ ſi longa ſit, *polypus* à
oloris varietate dicitur. ingens ma-
um, & quod in cancrum deſinere ſo-
et. Putrida ulcera narium, & fædi
icinarum partium odores, olfactum
epravare ſolent.

Perit & minuitur *guſtus*, non tan-
um vitio cerebri, & nervorum; ſed
tiam ipſius linguæ; quod eiuſdem
aralyſis docet. Verum ſi lingua im-
uatur vitioſo aliquo humore, ut bi-
e, quod in febribus fieri amat; de-
ravatur guſtus: omnia, etiam dul-
ia, judicabit eſſe amara.

CAP. III.

De Tactus ſymptomatibus.

VEniamus ad tactum, cuius ſym-
ptomata, dolor & voluptas, per
mnem medicinam magni ſunt mo-
enti. Omnis in capite diſpoſitio,
eſcenſum ſpirituum impediens, ta-
tum aufert, non tantum ſenſum, ſed
c motum; ut in Apoplexia videre
ſt. Abolitus in membro tactus, aut

etiam diminutus, caret nomine; excepto ſi in dente fiat; tumque vocatur *hæmodia*; quam ſucci acidi, interdũ etiam acres, efficere ſolent. Aboletur quoque aut minuitur, vitio non ſolùm cerebri, eiuſque inſtrumentorum inſervientium, ſed & ipſius partis & inſtrumenti; ut in gangręna videre eſt. Interdum idem nervus ſenſus, motuſque eſt inſtrumentum; in quo tamen aboleri poteſt motus, ſervato ſenſu; ſed nunquam contra: quia maior ſpirituum copia requiritur ad motum, quam ſenſum. Verum ſi alius nervus inſerviat ſenſui, alius motui, tum poteſt manere motus, ſublato ſenſu, & contra.

Huc pertinet dolor, & voluptas; quæ ut intelligantur, diſtingui debet dolor animi à corporis dolore, de quo agimus. Illum voco motum ſolius cordis triſtem, ex mali perceptione, ſine corporis lęſione. Quemadmodum ſi quis doleat mortem patris, aut alioqui triſtetur propter jacturam bonorum. ubi tamen corpori nihil

nihil accedit, nec decedit; & hic dolor non eſt cognitio. idem de voluptate judicandum. Verum quidem eſt corporis dolorem trahere ſecum & animi, ut in vulneratis videre eſt; id non contra; niſi forſan quis ex animi ægritudine incidat in morbum, quem comitatur dolor.

Dolor huius loci proprius, *eſt tactus depravatus, ſeu triſtis ſenſatio* (cognitio nimirum) *partium nervoſarum*, (oſſa enim & huiuſmodi partes terreſtres omni ſenſu carent) *orta ex repentinâ alteratione, aut continui ſolutione*. Objectum tactus debet eſſe illi proportionatum. Si ergò nimium ſit vehemens, ſubitò & vehementer alterabit ſenſum iſtum; ut in perfuſione manus ab aqua calidiſſima videre eſt. Quia vero frigus & calor efficaces ſunt qualitates, ſoli poſſunt dolorem inferre, ſiccitas & humiditas nequaquam; quia harum actio eſt ignava: niſi humiditas adjunctam habeat materiam diſtententem, calidam, frigidam; ubi dolor non exci-

tatur per ſe ab humiditate. Scio quoſdam arbitrari & ſiccitatem inducere dolorem; verum intelligunt ſiccitatem illam, quæ calorem ſequitur; ut in uſtione, cui ineſſe volunt ſenſum & caloris, & ſiccitatis. Ergo alteratio ſola, vitiando temperiem, efficit dolorem. ſi enim hoc faceret ſolvendo continuum, quî fit ſolutionem iſtam à nobis non percipi? Dicunt ſolutionem continui non eſſe hic manifeſtam, credo admodum, ſed cum ſit doloris cauſa, hoc eſt efficiat triſtem ſenſationem; debebat tanquam objectum à nobis cognoſci. Iam vero ſi dolor fieret à tali ſolutione partium, debebat medicamentis unientibus & glutinantibus curari; quod tamen neutiquam fit, ſed curatur contrariâ alteratione. Dolorem quoque facit continui ſolutio manifeſta, quemadmodum in vulneribus videre eſt.

Voluptas eſt *convenientis objecti perceptio*, quæ pro natura partium ſentientium, & ſpirituum copia, maio

& minor esse solet; ut cernere licet in partibus genitalibus, vola manus, ventriculi ore; cuius dolores naturales (nec enim omnes præter naturam) sunt fames, & sitis.

Tactus fundamentum est, sicut vitæ, ita aliorum sensuum, proinde dolent hi propter læsum tactum. Verum an insit illis dolor, & voluptas in propriis functionibus, auditione, visione, dubitari potest. Sane in gustu & olfactu videre est huiusmodi dolorem: gravis enim odoris perceptio est tristis, sicut visio rei parum convenientis: huiusmodi tamen actiones non sunt symptomata; quia non oriuntur à dispositione præter naturam partem lędente. Intemperies calida & frigida solę dolorem faciunt; sed sine ullâ tensione, aut gravitate. aliter se res habet ubi materia est conjuncta. Huc pertinent omnium partium dolores, qui eodem semper modo fiunt; à solutione nimirum continui, vel intemperie, quæ rarò sola persistit sine materiæ affluxu; ut in

aurium dolore, ὠταλγία dicto, patet, quem ſanguis tenuis bilioſus plerunque concitat. Eadem dentium ratio. nam quanquam dentibus nullus inſit ſenſus; (quicquid reclamet Trallianus) eorum tamen radicibus inſerti ſunt nervuli, quos calidus humor, aut alioqui aër, irritare ſolet. Non nego, quin frigida intemperies ſola, eundem dolorem paritura ſit; verum ſæpiſſimè adjunctum habet ſimilem humorem.

Huc pertinet *Arthritis*, articulorum dolor, per intervalla affligens ex humoris defluxu. Articuli ſecundum omnes partes non dolent, ſed partes ſenſiles nervoſas; tendines nimirum muſculorum, membranas, cutem: ligamenta enim, cartilagines, & oſſa ſenſu deſtituuntur. Humor itaque deſcendens, prædictas partes divellit & diſtendit. Jam vero antea monuimus, in omni fluxione humorum quatuor eſſe conſideranda, terminus à quo, & ad quem, viam & materiam. Terminus ad quem eſt articulus affectus

fectus; qui si sit manus, vocatur χειράγρα; (Arthritis enim est communis) sin pedis, ποδάγρα; sin genu, γονάγρα; sin coxendicis, ἰσχίας vocatur; reliquorum carent proprio nomine. Istæ partes debiles & raræ promptissimè materiam delatam recipiunt. Debilitantur sæpe vitio parentum, (nam morbus est hæreditarius) sępè pravus victus eundem affectum inducit. De termino à quo, seu parte mandante, lis non contemnenda existit inter Medicos. Quidam existimant esse pericranium; alii vero non hanc solam partem esse originem; sed & alias præterea; ut uterum, hepar, caput. Materia dolorem efficiens ab iis qui volunt originem esse pericranium, est pituitosus & serosus humor. alii aliter philosophantur. Nam calor, rubor, dolor, febris, aliaq; symptomata potius indicant bilem, aut sanguinem. Ergo aiunt omne genus humoris, hunc affectum generare posse; quanquam rarò simplex aliquis fluat, via per quam, est spatium inter

carnem & cutem; vel alioqui ipſæ membranæ, vaſæ. Quando ergò partes mandantes irritantur, deponunt ſua excrementa in ſubjectos articulos, ex quibus generatur atrociſſimus iſte dolor. Atque hęc de dolore. quantum licuit, breviter perſtrinximus; nam alios dolores alibi commodius pertractabimus.

CAP. IV.

De Motus ſymptomatibus, eorumque cauſis.

NOn agimus hic de omni motu, ſed arbitrario, qui perficitur miniſterio muſculorum: nam motus inſitus partibus, quo convenientia attrahuntur, & ſuperflua expelluntur, non eſt huius loci. Definivimus jam ante, nullum motum aut ſenſum fieri poſſe ſine ſubſidio ſpirituum animalium, & nervorum. Symptomata ergo motus, non tantum partis affectę ſequuntur diſpoſitionem, ſed & ipſius capitis, & nervorum. Motus, ſicut & aliæ functiones, tribus modis lædi-

læditur. vel enim aboletur, vel depravatur, vel minuitur; de quibus breviter. Eſt autem *Paralyſis, abolita functio voluntarii motus in membris, manente facultate principe integrâ* (propter apoplexiam) *producta ab humore nervos obſtruente, vel ob ipſum membrum pravè diſpoſitum*. Poſtrema verba addo, ut innuam paralyſin non ſemper habere cauſam caput, aut ſpinalem medullam. Reſolutio ani fit à ſolâ loci illius intemperie ſine damno ſpinæ, aut capitis: quia tamen plerunque mali cauſa eſt in partibus jam dictis, hinc eſt quod illæ ſolæ conſiderentur. Ergo ſi origo nervorum obſtruatur, impediaturque influxus animalis ſpiritus in muſculos & nervos, orietur affectus hic. Neque hoc tantum, ſed ſi ſpiritus in magnis cerebri vulneribus diſſipentur; idem eveniet. Verum quia omnes ſub facie partes, exceptis viſceribus, & vocis organis, nervos à ſpina accipiunt; fit, ut illic princeps cauſa exiſtat. Cerebro itaque affecto ſecundum dex-

tram aut ſiniſtram partem, non tantum eiuſdem lateris ſequitur reſolutio, ſed & eiuſdem in facie partis, cum vocis impedimento. Sin obſtructio principium ſpinæ occupet; omnes ſub facie partes reſolventur. Sin eius dimidia pars ita ſit affecta, dextra nimirum aut ſiniſtra; dimidia corporis pars reſolvetur. Verùm ſolius manus paralyſis aut pedis exempli cauſa, ſupponit eam ſpinæ partem malè eſſe affectam, à quâ nervos accipit.

Stupor gradus eſt ad paralyſin; proinde eædem cauſæ, differentes tantum ſecundum magis, & minus.

Convulſio, Græcis σπασμὸς, eſt depravatus membrorum motus: cuius cauſa, & modus, in obſcuro latent. Diſtingui ſcio inter motum convulſivum, & ipſam convulſionem, illum volunt à facultate, à materiâ, vel cauſâ morbificâ irritatâ fieri; quemadmodum in morbo Herculeo videre licet: hanc eſſe ſolius morbi opus, non concurrente facultate. Quæ difficul-

ficulter intelligi possunt salvis fundamentis antea jactis: Si enim est depravatus motus animalis, necesse est facultatem animæ concurrere. Diximus præterea antea, idem esse subjectum contrariorum, nisi alterum naturaliter insit, sanitas verò & morbus sunt contraria, idem ergo habebunt subjectum, eandemque facultatem pravè, aut benè afficient. Jam vero, si dixeris convulsionem esse opus solius morbi, non autem facultatis irritatæ; quomodo idem erit subjectum; præsertim cum facultas sine organo non agat? Quid? si propriè loquendum est, actiones sunt organorum, facultatibus informatorũ; nam morbus non tam est causa actionis, quam vitii in actione: dicere ergo spasmum fieri à solo morbo, non natura, perinde est ac si dicas, depravatam febricitantium coctionem fieri ab illo gradu caloris qui naturali supervenit; non verò naturali qui præfuit. Quod ridiculum est, unicus enim est calor; constans tamen gra-

dibus quibusdam naturalibus, quibusdam præter naturam. Est autem *Spasmus, depravatus motus* (contractio scilicet) *& invitus musculorum versus originem, ortus ex eorum brevitate, inductâ à repletione & inanitione.* Et locus affectus & causa huius morbi, adeò controvertuntur à Medicis, ut non immeritò exclamet Averroës lib. 3. Coll. cap. 33. Nam quia convulsio adjunctum habet plerumque delirium, putant nonnulli locum affectum esse ipsum cerebrum. alii contra nituntur, aiuntque solos musculos esse affectam partem; quia eorum actio læditur. Verum de causâ dubitatur; nam musculorum brevitas, supponit aliquam in iis causá à quâ generatur; quam Hippocrates dicit esse repletionem & inanitionem. Quæ cum sint dispositiones contrariæ; non possunt eundem affectum producere per se; nisi forsan conveniant in uno tertio. sicut in venenis videre est; quorum licet quædam sint calida, quædam frigida,

da, conveniunt in malignitate. Notùm eſt Galeni exemplum chordarum, quæ & à ſiccitate, & humiditate contrahuntur. Sed cauſa hæc multis diſplicet. nam motus non fit à nervo, ſed à muſculo; nervus autem defert ſpiritum, quem facultatem vocant. nec diſpoſitio ſicca aut humida ſubitò introducitur: nec ſiccitas & humiditas, qualitates paſſivæ, tam validum edunt motum. Conſtat etiam eas per ſe dolorem non inferre; qui tamen hic ingens eſt. Reſtat ergo, ut dicamus affectum excitari à malignis vaporibus, repletionẽ corporis, & inanitionem ſequentibus.

Reſpectu partium contractarum dividitur convulſio in univerſalem, & particularem. Illius exemplum eſt epilepſia, ἐμπροσθότονος, in quo curvantur muſculi ut mentum pectus contingat, corpuſque carinam repræſentet: ὀπισθότονος, cum contrahuntur muſculi poſteriores: Τέτανος, cum uterque motus concurrit, eſtq; compoſitus: utriuſque enim partis muſ-

culi

culi ita contrahuntur, ut corpus maneat rigidum. *Particularis convulſio*, oculorũ eſt ſtrabiſmus, oris ab utrâque parte, dicitur ſpaſmus caninus.

Tremor eſt *motus membrorum depravatus, ex contrariis compoſitus, facultatis ſcilicet attollentis, & membrum ſuo pondere deprimentis.* Cauſa eſt debilitas membrorum, inducta vel oppreſſione virium vel exſolutione. Tremor hic non eſt morbus, ſi pondus longè ſit ſuprâ vires, ſed potius naturalis impotentia.

Pandiculatio eſt *dilatatio muſculorum irritatorum à vaporibus excrementitiis in carne collectis.*

Oſcitatio eſt *depravatus motus muſculorum in facie irritatorum ab vaporibus tenuibus intus collectis.*

Frigus, horror, & rigor differunt tantum ſecundum magis, & minus: (In horrore ſola cutis concutitur; in rigore vero muſculi totius corporis vibrantur: irritantur enim à re aliquâ noxia:) de quorum cauſâ ambigitur. Vulgo creditur eſſe acris materia & pun-

pungens, per partes ſenſibiles delata; quod non accipio. Demus quidem huiuſmodi materiam excitare poſſe horrorem momentaneũ; quod non nego; ſed quî poſſint horror, & rigor, qui in febribus ſunt diuturni, à materiâ calidâ excitari, non video, Materia illa acris & vellicans, inducet ne frigus? quomodo unum contrarium aliud generabit? acris enim humor eſt bilioſus & calidus. Repetendum hic ex Phyſiologiâ, calorem, inſitum partibus, non ſufficere functionibus: neceſſe itaque eſt à corde mitti uberiorem calorem per arterias. ergo ſi vapor aliquis malignus (quod fieri amat in paroxiſmis febrium intermittentium) cor, fontem caloris, impetat, non poteſt tum calorem per arterias fundere; neceſſe eſt ergò extrema corporis, & alias partes calore deſtitutas, rigere, & horrreſcere. quod eſt evidentiſſimum in naſo, digito, pede, qui primò omnium tentantur. Tam diu autem durat iſte motus depravatus, quamdiu

impe-

impetitur cor; at ubi liberatum fuerit consumptis vaporibus, redeunt membra ad pristinam naturam. sufficitur enim illis abunde calor. Non itaque est necesse calorem recurrere à membris ad cor; sed contra verisimilius est cor malè affectum non transmittere.

Sternutatio, est *vehemens efflatio per nares cum sono à facultate cerebri, irritatâ à materiâ vel vapore pungente.* Ad istum motum concurrunt musculi thoracis.

Oscitatio, pandiculatio, sternutatio, non sunt morbi effectus, sed naturæ: in sanis enim eveniunt, eodem modo quo naturalis fæcum aut urinæ excretio. *Laßitudo* non incommode & huc revocari potest; quæ tamen non est morbus, sed dispositio morbosa. Lassitudo alia est *tensiva*, (non loquor de eâ quæ exercitium consequitur) in quâ corpus intendi- tur: quam humores per musculos fusi producunt; estque signum plethoræ. Alia est *ulcerosa*, in quâ ægri punctio-

ctiones sentiunt, & ab humoribus excitatur; estque cacochymiæ signum. Ex hisce duabus generatur lassitudo phlegmonides, in qua prætere a musculi quasi elevantur: in hac ergo sanguis est & pravus, & multus. Huc pertinet ea lassitudo quæ contundens dicitur, ὀστοκόπον vocant; in quâ ossa dolere, & quasi frangi videntur. Omnibus hisce lassitudinibus, est communis movendi impotentia, conjuncta cum sensus tristitiâ.

Cap. V.

De Symptomatibus vocis, loquelæ, respirationis.

AD sermonem & vocem articulatam formandam, multa concurrunt. Requiritur enim spiritus animalis; quæ si deficiat; (ut in apoplexia & syncope videre est,) non edetur vox. Idem fit in linguæ paralysi. Brevitas nimia linguæ idem efficit; sicut & nimia magnitudo. Huc revocatur linguæ convulsio. Ad effectum producendum perfectum, requi-

quiritur concursus omnium causarum; ad malum verò unius defectus sufficit; sicut hic contingit. Quælibet enim causarum supra memoratarum, sufficiunt voci impediendæ. Hæ eędem causæ; minores, tamen efficiunt vocem debilem. Idem fit cum malè est partibus ministrantibus; ut in polypo, coryza, eroso palato videre est. Usus columellæ est non tantum vocem instar plectri musici, sed & frigidum aërem temperare. qui impeditur, si aut nimis fit magna ab humore distendente, & inflammante; aut alioqui parva; quod in lue venereâ contingit.

Angina est *respirandi deglutiendiq; difficultas & impotentia, ex inflammatione musculorum gutturi faucibusque ministrantium; comitem habens febrem continuam.* Læditur respiratio non tantum vitio proprio membrorum, ut in anginâ, sed per aliarum partium consensum, ut postea constabit.

Asthma est *respiratio crebra cum anhelatione & tussi sine febre, orta à pituitâ*

craßâ

craßâ pulmonis bronchios farciente. idem facit tuberculum.

Quod ſi obſtructio ſit nimia, erit *Orthopnœa;* in qua niſi erecta cervice, reſpirare nequeunt. Quod ſi vires ſint admodum debiles, reſpiratio evadit ſublimis; in quâ per nares fit exſufflatio. Aufertur respiratio in ἀπνοίᾳ; quam apoplexia, ſyncope & hyſterica paſſio inferunt, ob cauſas tamen diverſas. nam in primâ deſideratur ſpiritus animalis; in reliquis vitalis, animalis materia.

Tußis eſt *vehemens efflatio cum ſtrepitu, per guttur erumpens, à facultate expultrice, à cauſâ morbificâ irritâ.* Locus affectus eſt pulmo. Cauſa irritans eſt multiplex; fumus, humores acres, viſcidi interdum &c. Humor nimium tenuis non expellitur, quia impulſum thoracis ſubterfugit; nimium craſſus idem facit; arctè enim adhæret pulmonibus, quod ergò expellitur, mediæ debet eſſe conſiſtentiæ.

Verum reſpiratio non læditur tantum

tum

tum vitio pulmonis, ſed & pectoris, quod quomodo fiat videamus. Ergo ſi pleura inflammetur, impedietur reſpiratio. Inflammatio iſta vocatur *pleuritis*. Eſt vero *lateris dolor punctorius, cum febre acutâ, dyſpnœa pulſu duro, inæquali, crebro, tuſſi vehementi, ortâ ex inflammatione pleuræ*, mediaſtinum inflammari ſolet, ſed rarò. Generatur inflammatio hîc, quemadmodum & in aliis partibus, ex materiâ tranſmiſſâ à parte validâ, ad debilem. Materia iſta plerumque eſt ſanguis bilioſus, rarò pituitoſus aut melancholicus. Idem ſanguis ſi incidat in pulmones, efficiet peripneumoniam, inflammationem pulmonum; cui adjungitur reſpirandi difficultas, gravitas ſine dolore, febris continua, (omnes ſymptomaticæ, quales ſunt quæ inflammationes partium ſequuntur, continuæ ſunt) tuſſis vehemens, rubor faciei &c. Pulſus hîc non eſt durus, ſed mollis & undoſus.

Empyema eſt *collectio puris in thoracis ca-*

cis capacitate, reſpirandi difficultatem inducens, cum tuſsi, & ſputo purulento, orta ex abſceſſu. Sequitur peripneumoniam & pleuritidem; ſanguine nimirum in pus converſo, & rupto abſceſſu.

Tabes eſt *conſumptio totius corporis, cum febre lentâ, impeditâ reſpiratione, tuſsi, ſputo, orta ex pulmonis ulcere.* Pus enim in thorace collectum, ſi intra quadraginta dies non expurgetur; erodit pulmonem, & hanc, de quâ agimus, tabem producit.

CAP. VI.

De Cordis ſymptomatibus & cauſis.

DIctum eſt non ſemel, caloris domicilium eſſe cor; cui incumbit, generatio, conſervatio, diſtributio caloris ſive ſpiritus vitalis. Quæ functiones, quanquam vivo homine penitus tolli non poſſint, ſenſus tamen judicio videntur aboleri; ut in *Syncope* videre licet. *Eſt* autem, *repentinus viriũ lapſus* (nam ſenſim omnis mag-

nus

nus morbus vires carpit) *à debilitate facultatis orta, quæ, ob causam maleficam, spiritus non communicat cæteris partibus.* Debilitatis causa est multiplex; sed nulla tam familiaris, quam malignus vapor ascendens ab utero, ut in passione hysterica; interdum à ventriculo, inprimis superiore orificio, quod est acutissimi sensus. Debilitatur etiam facultas à spirituum dissipatione, ut in immodico gaudio, interdũ suffocatione, ut in metu, quod tamen raro contingit. Huc pertinent λειποθυμία, λειποψυχία, ἔκλυσις; quæ aut non differunt, aut secundum magis & minus tantum. Motus cordis depravatus, seu inordinatus, est *palpitatio*, (nam tremor motus arbitrarius impropriè illi tribuitur) quæ est *motus cordis depravatus, constans dilatatione & constrictione, ortus à vapore crasso, facultatem vitalem irritante.* Motus iste, si multís credimus, arteriis non communicatur; non erit ergo depravata pulsatio vero palpitatio, sed illegitima.

Nul-

Nullus morbus familiarior eſt cordi, quam intemperies calida, quam *febrem* vocant; de qua paucis agendum. Quod fiet initio ſumpto à definitione; eſt enim, *intemperies calida cordis, actiones eius manifeſtè lædens.* Dico *intemperiem*; quia calori cordis naturali adduntur alii gradus præter naturam; unde Galenus vocavit calorem nativum, in igneum converſum. Ridiculum eſt, quod quidam dicunt, febrem eſſe ſolum illum calorem adventitium, & ſuperadditum. Nam revera hic ſolus non manifeſtè læderet actionem, niſi conjungeretur naturali; nec eſſet calida intemperies, ſed potius frigida. jam vero accidentarium eſt quod calor diffundatur mediante ſpiritu per reliqua membra; nam etiamſi id non fieret, (ut initiis paroxiſmorum) homo tamen febricitare propter ſolam cordis intemperiem. Locus affectus eſt *cor ſecundum ſubſtantiam*; ſpiritus enim, & humores cauſa ſunt potius, quam ſubjectum. Jam, quanquam

aliûs

alſus partis temperies calidior fiat; non erit prius febris, quam cordi cõmunicetur, ut in Phrenitide, Pleuritide videre eſt. Calor in corde accenſus diffunditur per reliquum corpus, ſi non impediatur; impeditur autem in lypiria, acceſſionibus intermittentium, & Epialâ ex parte. Quęcunq; cauſę alia membra calefaciunt, eædem & cor accendent. talia ſunt illa quinq; ſupra commemorata, motus, contactus rei calidæ, ſuppreſſio fuliginum &c.

Febris ſymptomata ſunt pulſus & reſpirationis mutatio, ſitis, vigiliæ, dolor capitis, cibi faſtidium &c.

Dividitur febris in *ſimplicem*, & *compoſitam*. In illa ſimilis eſt caloris forma; in hac non. Diviſio febris ſimplicis in *Ephemeram*, *Synochum*, & *Hecticam*, non tam eſt ſumpta à ſubjecto quàm cauſa inflammante, ſi hecticam excipias; nam revera res inanimatæ ſpiritus & humor, non ſunt ſubjectum. Tres ergo iſtæ ſunt in eâdem cordis ſubſtantiâ, differentes tantum

ſecun

ſecundum calorem, magis aut minus radicatum.

Dividitur febris in *putridam*, & *non putridam*, qualis eſt *nuda diaria*, aut *diaria extenſiva*. *Putrida* eſt *continua*, vel *intermittens*. In illâ humores putreſcunt in vaſis, venis ſcilicet & arteriis; quæ ad infebricitationem non ſolet pervenire. In hac humor eſt extra vaſa; in habitu nimirum corporis, ſi antiquis creditur; aut potius continetur in primâ corporis regione, circa hepar, ventriculum &c. quæ ad infebricitationem ſolet devenire. *Continua putrida* (nam non putrida ad diariam revocatur) eſt duplex. Alia enim eſt, quæ putredinem ſine remiſſione cordi impertit; ut *ſynochus putrida*, & *cauſus*. Aliæ non ſemper putredinem impertiunt, ſed remittunt ſubinde; ut quę ſimpliciter dicuntur continuæ, quo pertinet tertiana continua. *Intermittens febris* pro conditione humoris peccantis, eſt vel *tertiana*, vel *quotidiana*, vel *quartana*. In primâ, cauſa eſt bilis; in ſecundâ,

pituita;in tertiâ,melancholiâ. In pri-
mâ,eſt acceſſio tertio quoque die; in
ſecundâ, quotidie fit exacerbatio; in
poſtremâ, quarto die. Huc pertinent
febres quintanæ, ſextanæ, &c.

Celebris eſt febrium diviſio in *eſ-
ſentiales*, & *ſymptomaticas*. In illis ſub-
ſtantia cordis eſt habitualiter, ut ita
dicam, malè diſpoſita; proinde ſub-
latâ cauſâ conjunctâ perſeverant. In
his cor habitualiter non calet: pro-
inde ſublatâ cauſâ continente ſeu
conjunctâ, dictum factum evaneſ-
cunt; ut in Peripneumoniâ, Pleuri-
tide videre eſt. Proinde ſi inflamma-
tio alicuius viſceris, ut cerebri, ha-
beat corpus diſpoſitum ad febrim;
febris conſequens non eſt ſympto-
matica; conſequens nimirum inflam-
mationem: nam etiamſi nulla fuiſſet
inflammatio antecedens, genita fuiſ-
ſet febris. Sed ſi partibus optimè di-
ſpoſitis ſuperveniat febris ex viſceris
inflammatione; talis febris ex ſym-
ptomatica; quæ ſublata cauſa, dictum
factum tollitur, quod genus febris
abſo-

absolutè non dicebatur morbus à maioribus, sed febris accidens.

Omnis febris, ex motione causarum morbificarum, dividitur in quatuor tempora; principium, augmentum, statum, declinationem; de quibus supra.

Putrescunt humores in corpore, quomodo & alibi; à calore nimirum ambientis. ambientis nomine intelligendus venit omnis calor, qui parti non est naturalis. Quando ergo spiracula cutis & pori obstruuntur, fuligines, intus contenti, evocant internum partis, aut humoris calorem; in quâ evocatione essentia putredinis est posita. solvitur enim unio humidi cum sicco. Quod fætor credatur signum omnis putredinis; non est admittendum; multa enim putrescunt sine fætore; & contra multa fætent sine putredine; ut in castoreo, assâ fœtidâ cernere licet. Sicca cordis intemperis sine calore, est *Marasmus*.

CAP. VII.

De Morbis ventriculi & intestinorum.

VEntriculus, corporis culina, non tantum habet functiones ſibi inſervientes; ſed & alias publicas toti corpori miniſtrantes; ut in generatione chyli communis alimenti videre eſt. Eâ de cauſâ appetitum habet, quam animalem vocant; cuius triſtis ſenſatio eſt fames; ut ante dictum. Conflictatur ſæpe non tantum cum morbis ſimilaribus, ſed & diſſimilaribus; nec non ſolutione continui, morbo communi. Corpus humanum, diſſolutioni obnoxium, eget continuâ inſtauratione per cibum & potum. Stimulus autem appetitus eſt fames & ſitis, hæc in faucibus; illa in ventriculi orificio ſuperiore reſidet. Sublatâ fame, tollitur appetitus, ut poſtea conſtabit: proinde de ſymptomatis appetitum conſequentibus, agemus primò. Depravatur tribus modis, ſicut aliæ functiones; nam abo-

aboletur, diminuitur, vel depravatur.

Abolita appetentia (ἀνορεξία Græcis) *cibi*, id eſt, calidi, ſicci, eſt ex defectu ſuctionis in orificio ventriculi. Non ſugit autem; quia vis & facultas eſt abolita ab intemperie calidâ; ut in febribus; vel quia cerebrum læſum non impertit ſpiritum animalem; ut in Apoplexiâ, ſimilibuſque affectibus evidens eſt. Ab his cauſis, debilioribus tamen, oritur diminuta appetentia.

Contraria ventriculi diſpoſitio, eſt *fames inexpleta*; immodica ſcilicet ciborum appetentia; quam nimia ventriculi ſuctio excitat. Quæcunque os ventriculi nimium conſtringunt, & corrugant, appetitum ſtimulant; ut intemperies frigida, quæ raro eſt in ventriculo ſola; ſed ſæpè comitem habet melancholiam, aut pituitam acidam, os ventriculi infeſtantem. Hujus generis eſt *Caninus appetitus*; inexplebilis ciborum appetentia cum vomitu, excitata à materiâ acidâ cardiam oblimente. βύλιμος eſt inex-

plebile ciborum deſiderium, ſine vomitu tamen; genitum ab iiſdem cauſis. Hic in principio appetentia eſt aucta, verum paulatim minuitur.

Depravatur appetentia in *Pica*; quæ eſt alimenti non naturalis (carbonis, calcis) deſiderium. Fit à ſuccis pravis ventriculi tunicis impactis. quanquam in tali affectu non videtur omnino ſana facultas princeps. Morbus familiaris gravidis, tribus potiſſimum menſibus primis: quanquanquam viri non omnino ab eo ſint liberi, ut in elephantiacis patet.

Appetentia ſitis, eodem modo vitiatur. Nam & aboletur, ſi fauces ſint imbutæ pituitâ; ſæpe videas febricitantes non ſitire, ob nullam aliam cauſam, niſi quod amygdalæ copioſâ pituitâ ſint perfuſæ. Inducetur idem affectus, ſi cerebrum laboret; ſicut ante diximus.

Si faucium humiditas (errant, qui putant ſitim eſſe in ventriculi orificio) conſumatur ab intemperie calidâ & ſiccâ; inducetur *ſitis inexplebilis*; immo-

immodica cupiditas frigidi & humidi, orta à tristi suctione faucium, ex defectu propriæ humiditatis.

Ventriculus nunquam cibum concoquet, nisi arctè complectatur. proinde si ventriculus cibum non contineat, generantur fluctuationes cum sonitu, ubi ventriculus cibũ à se propellit in hanc, aut illam partem. Causa est intemperies admodum frigida: nam minus frigida excitat flatum. magnus calor flatuum materiam discutit; debilis excitat quidem, sed non consumit. Hic eadem functio diminuitur à minoribus causis. Depravata retentio hic non adeò est conspicua; in eâ quædam palpitatio & tremor deprehenditur; sed affectus rarus est.

Απεψία est *abolita alimentorum in ventriculo concoctio, ab intemperie frigidâ.* Frigidâ dico; nam calida depravat magis, quam abolet. Idem fiet, si retentrix vis debilitetur, aut aboleatur; ita ut cibus justo tempore non contineatur. Quod si plus cibi potusque sumatur, quam natura re-

gere poteſt, idem affectus inducetur.
Si cauſæ memoratę leviores fuerint,
efficient βραδυπεψίαν in qua cibus non
ſufficienter mutatur. Δυσπεψία eſt de-
pravata concoctio; corruptio nimi-
rum ciborũ in alienam ſubſtantiam;
nidoroſam ſcilicet, interdum acidam.
Nidoroſam efficit intemperies cali-
da; aridam frigida; niſi vitium ſit in
alimento.

Chylus concoctus expelli debet.
quæ etiam functio tripliciter lęditur.
Abolita & diminuta expulſio rari ſunt
affectus; qui tamen oriuntur ab in-
temperie frigidâ &c. *Depravata ex-
pulſio* familiare ſymptoma, ubi ven-
triculus expellit, vel quomodo non
oportebat, vel quale, vel quantum.
Cauſa eſt facultas irritata, quod quo-
modo fiat, videamus.

Vomitus alius naturalis de quo non
loquor; nec enim fit à morbo, nec vi-
res deiicit, alius ſymptomaticus,
morbi opus; eſtque *depravatus motus
ventriculi irritati, quo cibus in ventricu-
li capacitate contentus manifeſtè & ſenſi-*

biliter

biliter expellitur per os. In hoc affectu orificium ventriculi non eſt temperatum; alioqui non tam facile irritaretur. multum facit ciborum copia; aut aliena qualitas, excrementorum proventus &c. Gradus ad vomitum eſt *nauſea*; habet enim eaſdem cauſas, ſed leviores: in qua nihil expellitur, adeſt tantum inane vomendi deſiderium & conatus. Huc pertinet morbus, *cholera* dictus; motus depravatus ventriculi expellentis per utrumque os materiam contriſtantem. hæc eſt bilis omne genus in ventriculo ex vitiato alimento genitum. Eſt alia cholera, ſicca ſeu notha, (nam prior eſt humida) in quâ nihil expellitur: acer enim & flatulentus ſpiritus, dolorem ventriculi cum inflammatione excitat.

Singultus perperam ad convulſiones revocatur; eſt enim affectio ventriculi, non muſculi. Eſt vero *depravatus motus cum ſono, à materiâ tunicis ventriculi impacta, & facultatem irritante.* Fibræ hic contrahuntur & ten-

duntur ad expellendum impedimentum.

Ventriculum excipiunt inteſtina, quæ omni genere morborum infeſtantur, intemperie, vitiatâ compoſitione, & ſolutione continui. Ad vitium compoſitionis pertinent *lumbrici*, tanquam partes quædam adhærentes inteſtinis, unde conſtituunt morbum in numero aucto. Sunt verò animalia toto genere præter naturam, genita in inteſtinis ex putri materiâ, lædentia functiones. Corporis totius ſentina ſunt inteſtina, non ergo mirum excrementa illic congeſta converti in huiuſmodi vermiculos. Idem enim videmus, non tantum in aliis corporis partibus, ſed & in ſterquiliniis, in quibus ex putreſcente materiâ generantur. Nam in ventriculo propter concoctionem & calorem generari nequeunt; ſi inveniatur ab inteſtinis iſthuc repſerunt. Triplex eſt horum genus, ſunt enim quidam rotundi, quidam lati, quidam & rotundi; ἀσκαρίδες dicti, in inte-

inteſtino recto geniti. generantur ex pituitâ craſſâ putreſcente: amara & acida, qualia ſunt bilis & melancholia, extingunt potius, quam generant. De modo generationis, & cauſa principali, viderint Philoſophi. Porro nullum eſt functionis genus, quod ab lumbricis non lædatur. vitiantur inteſtina ex prava eorum ſitu; ſi quando nimirum ſuo loco moveantur, deſcendantque ad ſcrotum, inguen &c.

Colica eſt *triſtis tactus ſeu ſenſus inteſtinorum craſſorum à cauſâ violentâ.* Cauſa hęc raro eſt intemperies nuda; ſæpe eſt materia diſcendens, ut pituita craſſa; interdum ſpiritus diſcendens, exitu carena: ſi fiat ab inflammatione, comitem habet acutiſſimam febrem & vomitum bilioſum.

Volvulus, εἰλεὸς & χορδάψος eſt *tenuium inteſtinorum* (imprimis ilei unde nomen Græcum) *dolor, cum turpi, vehementique vomitu, ventris tumore incitans ea ad expulſionem per os, ortus ex materiâ acri, interdum inflamma-*

tione. Hic inferiora inteſtina ſunt ob-
ſtructa, interdum ob inflammatio-
nem, & fæces. qui etiamſi libera ſint,
tamen quia acrimoniam humorum
ferre nequeunt, motu epiſtaltico con-
trahuntur verſus ſuperiora, tandem-
que ipſas fæces ore excernunt.

Expulſio inteſtinorum naturalis eſt
per podicem: quæ tamen labefacta-
tur tribus modis, ſicut aliæ functio-
nes. Conſtat nullam deiectionem fie-
ri, niſi facultas expultrix irritetur.
ergo ſi excrementa ſint pauca, nec fa-
cultatem irritantia, aut alioqui ſint
his conditionibus prædita, ſenſus ta-
men aut diminutus, aut abolitus ſit,
ut in apoplexia, non erit dejectio.
Fæces itaque ut facultatem irritent,
debent perfuſæ eſſe bile flavâ; ob cu-
ius defectum tarda erit dejectio.

Porro fæces copioſæ aut paucæ æ-
ſtimantur ex aſſumptis alimentis; ni-
ſi forſan alimenta ſint planè excre-
mentitia. *Diarrhœa* eſt *crebra dejectio
humorum excrementitiorum, nata à fa-
cultate expultrice irritata.* Irritationem
facit

facit non tantum copia, ſed & excrementorum qualitas. Morboſa hæc diarrhæa ſupponit ſemper pravam diſpoſitionem & morbum lædentem vires, in quâ non expelluntur quę debebant & qualia, ſed cruda, & vitioſa, cum moleſtiâ. Multiplex eſt, pro varietate materiæ; unde alia bilioſa, alia Melancholica eſt. Pars mandans, interdum eſt ventriculus: ſæpiſſimè verò totum corpus. Huc pertinet hecticorum fluxus colliquativus, in quo partium ſubſtantia & pinguedo à calore diſſolvitur.

Lienteria, partim huc pertinet, partim ad ventriculum; idem de *paſſione cœliacâ* judicandum. Lienteriam vocant *celerem ciborum non tranſmutatorum per alvum dejectionem*, quam efficit facultas retentrix ventriculi, plane abolita. aboletur ab intemperie frigidâ, humidâ, pituitâ, &c. Quidam putant expultricem, irritatam ab acri materiâ, idem efficere. In hac dejectione cibus non alteratus expellitur. verum ſi expellatur, ſed ali-

quo

quo modo coctus & alteratus, fiet Cœliaca paſſio, ſolâ magnitudine à Lienteriâ differens.

Dyſenteria propriẹ dicta (nam aliter ſumi, non ignoro) eſt *deiectio cruenta, cum torminibus ventris*; quam inteſtinorum ulcus facit. Humor inſigniter acer, ut bilis, pituita ſalſa, rodit ſæpe inteſtina, eaque exulcerat. Pars mandans, non eſt certum aliquod membrum. Affectus hic quibuſdam quaſi gradibus incedit. humor enim primò inteſtinorum mucum, vel pinguedinem abradit; tum ſuperficiem; poſtremò ipſum inteſtinorum corpus. Porro communis eſt hic morbus inteſtinis omnibus, ſi rectũ excipias. eadẽ enim paſſio in recto eſt *Teneſmus*; niſi quod hîc non ſint vẽtris tormina, ſed tenſio & pondus inteſtini recti.

Præter hanc Dyſenteriam veram & germanam, ſunt aliæ nothæ & ſpuriæ: quarum prima eſt dejectio cruenta; non à morbo, ſed à naturâ facta. quando enim tanta ſanguinis copia gignitur, ut naturę ſit moleſta,

tum facultas irritata, ſicut per nares, hæmorrhoides, uterum, ita etiam per inteſtina, eũ expellit, ſed citra morbum. Hęc ſanguinis excretio non nocet, imo liberat ab imminentibus malis. Deinde huius generis eſt fluxus hepaticus ille, in quo ſanguis niger & ſplendens, diutiuſque in hepate aſſatus, expellitur in inteſtina. Tertia ſpecies eſt dejectio ſanguinis aquoſi, ſimilis carnis loturæ, orta ab inſigni intemperie frigidâ. Conſtat ex anatome; ani officium eſſe, fæces continere & ad libitum expellere. ſi ergò muſculus exitum claudens σφιγκτὴρ dictus, reſolvatur ab intemperie frigidâ, invitis nobis fæces excidunt: Contrarium facit convulſio.

Fiſſuræ huius partis, dicuntur Rhagades; quas acer humor ſæpe gignit. Tubercula ani, condylomata dicuntur; quæ à vitioſis humoribus iſthuc confluentibus generantur. Mariſcæ verrucis ſimiles ſunt; tubercula ſcilicet oblonga, carnoſa, proprè cutem tenuia, ſupra lata, rubra, aſpera; eædem,

dem, à similitudine floris thymi, dicuntur thymi: si fuerint maiores, dicuntur ficus: causa frequentissima est, sanguis melancholicus.

Hæmorrhoïdes sunt *fluxus sanguinis venarum in ano*. Venæ hæ sunt duplices, internæ & externæ. Si natura per eas expellat id quod noxium est, multum confert huiusmodi apertio: sin minus, lædit.

CAP. VIII.

De Morbis Hepatis, Lienis, &c.

IN Physiologiâ dictum est secundam concoctionem peragi in hepate, membro, ut loquuntur officiali & publico: habet enim facultates dispensantes alimentum, sicut ventriculus quæ non tantum inserviunt ipsi hepati, sed corpori universo: commune siquidem alimentum hic generatur: unde & sedes facultatis nutritivæ, eâ causâ, dicitur. Verum ad perfectam sanguificationem, non modo requiritur bona eius dispositio, sed & partium ministrantium,

lienis

lienis ſcilicet & veſicæ fellis &c. Omni morborum genere tentatur; nimirum intemperie, pravâ compoſitione, & ſolutione continui. Intemperies quæcunque tandem, eodem modo generatur hîc, quo in aliis partibus. Hęc ſi magna fuerit, debilitatur viſcus in functionibus, attractione, concoctione, &c. Tentatur ſæpè obſtructione à materiâ viſcidâ venas obſtruente, ſanguiniſque diſtributionem impediente. Cuius ſignum eſt gravitas & tenſio in dextro hypochondrio. Si diu perſeveret; faceſſit tandem in inflammationem. Eſt vero *tumor calidus, ortus ex ſanguine putreſcente in hepatis ſubſtantiâ, comites habens febrem continuam, dolorem, ſenſumque gravitatis in dextro hypochondrio.* Cauſa inflammationis eſt eadem quę & aliarum partium, eadem fluxionis cauſa; pars mandans valida, debile hepar, humor acer, tenuis &c. febris, comes, noctu potiſſimum affligit. Muſculi jecori incumbentes, ſi inflammentur, viſceris huius phlegmo-

nem

nem mentiuntur: at in hepate tumor rotundus eius figurâ circumscribitur, cutisque incumbens naturali modo se habet; musculorum vero tumor oblongus, minor, febris, & maior dolor. Eiusdem lateris pleuritis, nullum habet pondus; verum respiratio in eâ est difficilior, & dolor adest punctorius. Scirrus, hepati familiaris morbus, est *tumor durus, renitens; indolens, à sanguine melancholico impacto genitus.* Hic interdum sponte gignitur, interdum hepatis inflammationem sequitur. cum humore tenui, & acri discusso, manet tantum pars terrea, abest febris. Visceris huius functiones læduntur vitio partium ministrantium; ventriculi nimirum, intestinorum & venarum mesaraicarũ. Ex malo chylo non potest sanguis fieri bonus; nam licet secunda concoctio corrigat utcunque primam, generatur tamen excrementorum proventus. Hinc Cachexia, habitus corporis mala dispositio; tumida nimirum, & decolor, ex vitioso sanguine

procedens. Aut non poteſt perfectè aſſimilari parti; crudus enim eſt, & pituitoſus, cauſam habet in ventriculo interdum, ſæpè in hepate intemperiem frigidam. Cachexia eſt gradus ad *Hydropem*; *tumorem aut totius corporis, aut ſaltem ventris, à ſanguine pituitoſo, hepatis errore genitum*. Eſt autem triplex, *Anaſarca*, in qua totum corpus tumet à pituita alba. *Aſcites*, in quo non totum corpus, ſed venter, interdum ſcrotum & pedes, humore aqueo replentur, inſtar utris aquâ pleni. *Tympanites*, ſicca hydrops, in quâ venter percuſſus, tympani ſonum refert. Hîc ſpatium ventris inter peritoneum & inteſtina flatibus turget. adeſt quidem humor, unde flatus ſuſcitantur; paucus tamen. Atque hæc poſtrema affectio non tantum ſequitur hepatis vitium, ſed &, eo interdum integro, ſequitur alterius partis corruptelam.

Athrophia eſt *corporis extenuatio, ex gravi hepatis intemperie frigidâ profecta*. Partis alicuius, ut manus, brachii,

agnoſ-

agnoſcit cauſam non hepar, ſed membri affecti frigidam & ſiccam indiſpoſitionem. Eundem affectum inducit impedita ſanguinis diſtributio ex obſtructione hepatis &c.

Cacotrophia eſt *converſio alimenti in ſubſtantiam, ab humanâ alienam, vitio hepatis corrupti*; ut in elephantiaſi videre eſt. Hic idem facit pravum corruptumque alimentum, ex quo bonus ſanguis generari nequit; unde *Scabies, Impetigo* ſeu *lichen, læpra, Elephantiaſis*. Eſt autem *Impetigo aſperitas cutis, cum levi pruritu, orta ab humore acri, ſalſo. Scabies, maior* eſt *cutis aſperitas, comitem habens pruritum.* Cauſam agnoſcit interdum ſuccum acrem, ſalſum; interdum melancholicum, aut bilioſum. *Lepra* eſt *magna cutis aſperitas cum gravi pruritu, ex multo, acri, craſſo melancholico humore, cutem erodente genita. Elephantiaſis* eſt *totius corporis tumor cancroſus, contagioſus, à bile venenatâ in hepate genito ortus.* Credibile admodum eſt, cum totum corpus pra-

vè ſit

vè ſit affectum, ſedem facultatis naturalis, hepar ſcilicet, eſſe corruptum. quanquam lien hic non omnino bene habeat. Hæc eſt Græcorum Elephantiaſis: nam Arabum eſt tumor pedũ cum varicibus, Græcis ignotus.

Lues venerea eſt *morbus contagioſus, adjunctum habens capillorum defluvium, maculas, ulcera, tubercula in tibiis potiſſimum, genitus ex putrido humore in concubitu.* Morbus veteribus ignotus. Americanis epidemius. Quanquam hic totum corpus ſit vitiatum, tamen origo corruptelæ eſt hepar, quod ex bubonibus adjunctis patet. olet enim hoc viſcus in inguina excrementa ſua deponere. Dolor, morbi huius comes, noctu potiſſimum invaleſcit. Non ſunt audiendi quidam negantes hunc morbum eſſe novum; quaſi novus morbus generari nequeat. Quid dicemus de ſudore ritannico? de plica Polonica? *Icterus* propriè dictus ſeu *flavus*, eſt *fœdus rporis color, genitus ex bile flava per*

corpo-

corporis ſuperficiem diffuſa. Bilis, à ſanguine non ſegregatus, diffundit ſe per totum corpus, aut quia hepar excrementum hoc in veſiculam expellere non poteſt; aut, ut alii volunt, quia veſicula ad ſe non trahit. contingit ſæpe vitio alimentorum magnam bilis copiam generari: nonnunquam etiam vitio ipſius hepatis nimium calidi. At *Icterus niger* eſt *lividus corporis color, genitus à ſucco melancholico in ſummam cutem effuſo, eodem modo, quo in flavo*; niſi quod hic lien male habet ſicut veſicula fellis illic. Huc pertinet *ſcorbutus* (Plinii Sceletyrbe) *vitioſus corporis habitus, cum crurum debilitate, maculis lividis, gingivis tumidis, ſanguinolentis; ortus à melancholicis ſuccis; lienis, non ſatis attrahentis vitio*, lien ſæpe hic obſtruitur, vigorque animi, & alacritas pereunt.

CAP. IX.

De Morbis Renum & Veſicæ, &c.

REnum munus eſt ſerum à ſanguine ſegregare, & ad veſicā mittere.

cere. Vesicæ autem est illud continere, quousque videatur opportunum pellere. acrimoniâ enim suâ, interdũ & copiâ facultatẽ irritat. hæ duę partes, malè se habentes, mictum lædunt. Renes omni morborum genere tentantur, quorum plerosq́; examinabimus; breviter tamen. Inflammantur renes eodem pacto quo aliæ partes, à sanguine bilioso irruente in substantiam, eamq́; in tumorem attollente. Febris hic est continua; dolor in omnes partes vicinas diffusus; hepar nimirum, lienẽ; vesicam: difficilis hic est mictio: terminatur in abscessum, interdũ in schirrum; cuius eadem natura quę & aliorum schirrorum, eadem generationis ratio: abest dolor, abest febris & ardor. Exulcerantur renes interdũ ob abscessum ruptum, interdum ob ruptionẽ vasorum insitorũ, interdum à calculo &c. urina hic est cruenta, purulenta, fætida, cum fibris fibris. Generantur calculi in diversis corporis partibus; sed nullibi frequẽtius quã hîc. Materia est humor terrestris,

ſtris, viſcidus, craſſus, cuius partes tenuiores & magis aqueas abſumſit calor. Calor dico; nam frigus nullum eſt in corpore vivo, quod calculum efficere poteſt. Fateor quædam à frigore conſtringi, ut glaciem, metalla; ſed hæc à calore ſolvuntur, ſunt etiam extra corpus humanum; quorum neutrum hic obtinet. Calculus renum familiaris ſenibus magis quã pueris, ſicut veſicæ contra. Calculi nondum moti, ſed quieſcentis ſigna ſunt, ſenſus gravitatis in lumbis renis affecti, abeſt tumor, ſed non dolor, coxa lateris affecti ſtupet. Si calculus è renum ſubſtantiâ in cavitatem eorundem, vel ureteres (acutiſſimi ſenſus vaſa) penetret, oriuntur dolores nephretici acutiſſimi & graviſſimi. paroxyſmi initio, urinæ paucæ, & aquoſæ, minguntur & ſi calculus aſperior fuerit, cruentæ; affecti lateris teſtis contrahitur, vomitusque ex conſenſu ventriculi oboritur, eodem modo, quo in affectu colico. Nam huius dolor, illum menti-

tur

tur: colicus tamen magis vagus eſt; eſt quoque ſupra renes, facilius mitigatur, nullum adeſt urinæ impedimentum. Veſica omni morborum genere infeſtatur. temperamentum ſæpè labefactatur, interdum à qualitate implici, ſæpè à materiâ conjunctâ: atque hinc fit inflammatio, quæ eodem modo hic fit, quo in aliis partibus, ut ſæpè dictum. Huius comites ſunt dolor, gravitas, ardor, rubor circa inguina, febris continua; quæ eo gravior, quo humor calidior: major enim eſt à ſanguine bilioſo, quam pituoſo: partes aliæ, in conſenſum trahuntur: degenerat ſæpè in abſceſſum; unde exulceratio veſicæ, (quæ tamen alias cauſas habere poteſt) cujus ſigna ſunt, urina craſſa initio, cum pauco ſanguine aut pure; ſuccedunt ſquammulæ, non carnoſæ, ſed membranoſæ, furfuris ſpeciem repræſentantes, &c.

An calculus veſicæ illic etiam ſit genitus, an vero rudimentum alibi acceperit, diſputant Medici. cauſam

tamen non video, quo minus poſſit generari hic atque in renibus. Notæ eius ſunt urina cruda, aquoſa, ſero lactis non diſſimilis in pueris, ſedimentum habens arenoſum: pruritus circa pudenda, virga intenditur, adeſt dyſuria cum dolore: &c. Mictio urinæ varia habet ſymptomata, analoga illis quæ in dejectionibus alvi contingunt, ut conſtabit.

Iſchuria vera (notha eſt, in quâ urina non effunditur, quia in veſica non eſt vitio aliarum partium) in quâ veſica eſt ſero plena, reſpondet alvi ſuppreſſioni: eſt autem *abolita mictio, procedens à vi expultrice labefactatâ, vel alioqui ob anguſtiam oris veſicæ.* Ergo gravis intemperies inducens torporē vel paralyſin, corpori veſicæ adimit omnem ſenſum; ita quidem, ut non expellat, ſi eius cervix, aut muſculus hoc modo lædatur, erit involuntaria urinæ expulſio. Gravis ſopor, aut mala affectio partium principum, iſchuriam inducent. Idem fiet in cervicis obſtructione à calculo, in flam

flammatione, carunculâ, compreſſione vicinarum partium &c. Quod ſi veſica nimium tendatur à nimiâ urinæ copiâ, (quod in longis conviviis fieri amat) contrahere ſe nequit; tum obturabitur meatus, & generatur iſchuria.

Diabetes, renum affectus lienteriæ ſimilis, eſt *celerrima & copioſa mictio potus non tranſmutati, cum ſiti, orta à depravatis facultatibus retentrice, & attractrice.*

Involuntarius mictus fit ex reſolutione ſphincteris veſicæ, quam facit intemperies frigida, vulnus, contuſio, &c. *Stranguria* ſimplex ſimilis eſt teneſmo; *aſſiduus mejendi conatus, ſine dolore, quo urina guttatim effluit, pauca quidē, ſed frequenter, proveniens à facultatis retentricis debilitate, quæ à nimiâ copia gravatur*. Cauſa debilitatis ſæpe eſt intemperies frigida veſicæ. Sin verò urina guttatim exeat cum conatu & dolore. expultricem irritante, eſt ſtrangurioſa dyſuria. *Dyſuria* dyſenteriæ reſpondet, eſtq; *mictio do-*

lorifica ex intervallo accidens ſine conatu aſſiduo, quâ urina interdùm affatim, interdum guttatim exit. Mingitur interdum ſanguis, pus, &c. quæ ex ſuperioribus facile intelligi poſſunt.

CAP. X.

De paritum Genitalium Morbis.

DE Generatione, & inſtrumentis ei inſervientibus, de utroque item ſexu, in Phyſiologia ſatis diximus: reſtat ut de harum partium vitiis ordine agamus.

Quod ad teſtes attinet; ii omni morborum genere infeſtari ſolent; intemperie, mala compoſitione, & ſolutione continui. Continentur in viris à ſcroto. Scroti vitium eſt hernia ὀσχεοκήλη; cuius multiplex eſt cauſa. Ileum & cœcum inteſtina in ſcrotum decidentia attollunt illud in tumorem, oriturque ἐντεροκήλη ſimiliter & omentum, unde ἐπιπλοκήλη dicta provenit. Idem faciunt aqua, ſpiritus, caro adnaſcens. Deſcendit inteſtinum,

ſtinum, vel omentum ex laxato foramine per quod vaſa ſpermatica à teſtibus feruntur.

Ad generationem requiritur penis erectio, & ſeminis effuſio; quæ ſi aboleantur, eſt vera impotentia. Ad erectionem concurrit ſemen, ſpiritus in fiſtuloſo penis nervo, poſtremò actio muſculorũ penem attollentium: ſi quid horum deſit non attollitur. Spiritus deficit, aut quia non generatur, aut quia avocatur, aut quia non recipitur ab inſtrumento languido, aut aliter vitiato. huc pertinet maleficium, & incantatio. *Priapiſmus* eſt *pudendi tenſio præter naturam, ſine veneris deſiderio, orta à flatu fiſtuloſum penis nervum implente. Satyriaſis* à pleriſque creditur eadem, cum priapiſmo: à quibuſdam diſtinguitur. qui enim diſtinguunt aiunt eſſe communem viris cum fæminis; palpitationem membri genitalis ſeu penis, ortam ex inflammatione vaſorum ſpermaticorum. *Gonorrhæa*, eſt *involuntaria ſeminis effuſio ſine tenſione*

pudendi, & veneris desiderio, orta à debilitate facultatis retentricis vasorum spermaticorum. Est & virulenta gonorrhæa à fædo concubitu orta, ex acri & virulento semine, penem & vasa spermatica exulcerante. Huc refertur profluvium seminis in tabe dorsali, novis maritis quibusdam in regionibus familiare. *Pollutio nocturna* est *seminis secundum quietem emissio, cum veneris insomnio & pudendi tensione.*

Omne morbi genus uterum vexat. *Angustia* est in ipso pudendo, vel alis, vel in orificio uteri, vel etiam in cervice. Interdum ex ipso ortu contrahitur, interdum vitio aliquo adnascitur caruncula, membrana, tumor &c. Si substantiæ uteri impingantur humores, generabitur tumor; qui tam est varius quam humor generans; phlegmone nimirum, œdema, erysipelas, schirrus. dignoscuntur suis notis. *Hydrops uteri*, est *tumor ex aquoso humore, aut seroso genitus, propter debilitatem caloris nativi.* Colligi-

ligitur humor, non tantum per congestionem, sed & transmissionem ex aliis partibus. Dignoscitur hic affectus ex strepitu, gravitate, mensium suppressione. *Nympha* est *substantia carnosa, in commissura alarum pudendi sita*; quæ vestimentorum attritu arrigitur, & ad venerem impellit, nihil tamen excernitur. Nymphæ similis est *cauda*; alibi tamen generatur; nimirum in uteri orificio, implens muliebre pudendum, coitumque impediens: foris interdum propendet. utriusque causa est sanguinis copia. *Procidentia* est *dimotio eius ex naturali loco, à gravitate insita, ob vinculorum aut laxationem, aut ruptionem.* Laxantur à frigidis, humidis, &c. at casus, partus difficilis, & eiusmodi eadem rumpunt. In hoc affectu, uterus in pudendum cadit. Tradunt authores non tantum uterum procidere, sed adscendere, & in latera ferri, ob vasorum brevitatem: si enim æqualiter trahantur, uterum sursum ferri; sin inæqualiter, in hoc

aut illud latus. Brevitas & contra-ctio oriuntur ex repletione ligamentorum ob menſtrua retenta, interdum ob alias cauſas. Scio horum affectuum alias tradi cauſas, & inter eas ingenitam uteri vim, quâ ſalubria proſequitur, & ingrata fugit; de quibus prolixius agere non licet. In quam partẽ inclinet uterus, cognoſcitur ex loci tumore, dolore, tenſione.

Corpus muliebre per uterum ſuperfluum ſanguinem expellit; quæ functio læditur ſæpiſſimè. Et primò quidem in fæminis juſtæ ætatis abo-letur: cuius cauſa interdum eſt ſanguis, interdum debilitas facultatis expultricis, nonnunquam anguſtia vaſorum uteri. Sanguis interdum viſcidus eſt, & craſſus, omnique moui ineptus. Signum huius eſt laſſitudo tenſiva, dolor lumborum, cibi faſtidium, nauſea &c. Interdum aliò revocatur. Quid? quod ſæpè non gignitur, quando debebat. Nam menſtruorũ ſuppreſſio in gravidis, nutricibus, viraginibus, non eſt ſympto-ma.

ma. In aliis justæ ætatis vitium est; quod faciunt curæ, vigiliæ, victus parcior, vulnera, hæmorrhoides, dysenteria &c. Jam verò membri huius angustia varias habet causas, obstructionem, compressionem, obturationem à membrana, caruncula, &c. Causæ eædem si leviores fuerint, diminutam evacuationem menstruorum efficiunt, in quâ guttatim fluit sanguis sine dolore. *Profluvium menstruorum* est *immodica sanguinis per uterum evacuatio, à totius corporis vel præcipuorum viscerum facultate expultrice stimulata.* Stimulus interdum est sanguinis copia, vel acrimonia. idem contingit in vasorum uteri apertione. fluxus antevertit debitum tempus ob easdem caussas. *Profluvium muliebre* est *vitiosorum humorum expurgatio per uterũ, facta ab irritatione facultatis expultricis viscerũ.* Sicut in aliis fluxibus; ita hic, quatuor considerantur; pars mandans &c. quæ hic non est unica; interdum enim est totũ corpus, interdum pręcipua viscera. pars reci-

piens est uterus. at materia quę fluit, est corrupta, tenuis, alba; interdum aliter affecta. cuius causa est aut in visceribus inprimis hepate, aut pravo alimento & victu. In hoc affectu pedes tument, facies est decolor, difficilis respiratio &c. *Fluxus* hic, si sit materiæ candidæ, similis est gonorrhææ muliebri. *Vteri suffocatio* est *respirationis debilitas* (sæpè quoad sensum abolita videtur) *cum vitalium, & animalium functionum læsione, genita à vapore putrido ab utero ascendente.* Sanguis enim & semen si in utero putrescant, malignos vapores suscitant, magnarum calamitatum causas. sicut epilepsia à partis alicuius consensu procedens, per intervalla recurrere solet, idem de hoc affectu judicandum. malum viduis familiare est. Differt à syncope, quod aliquis ut plurimum pulsus hic percipiatur, frigidus sudor non erumpat, nec facies liveat, nec odoratis, ut in syncope, juventur, nisi inferiori ventri admoveantur. Correptæ hoc malo,

lo, si pungantur, sentiunt; quod in apoplexia non amat fieri; vocatæ etiam audiunt, ac recordantur post paroxysmum; quod non faciunt Epilepticæ: facies quoque in hoc affectu rubet & tumet. Ad immodicum veneris desiderium pertinet *satyriasis.* Est autem *ardens coëundi appetentia, cum ingenti pruritu, & pudendi dolore, ab inflammatione partium genitalium orta. Furor uterinus,* est *magnum veneris desiderium, conjunctum cum pudendi pruritu, ortum ab ingenti uteri calore, malignos vapores ad cerebrũ mittente;* unde nihil aliud, aut loquuntur, aut cogitant, quam venerem. In hoc affectu est desipientia, quæ in satyriasi non contigit. *Sterilitas,* est *mulieris justæ ætatis, & utentis viro, concipiendi impotentia,* seminis, uterique vitio proveniens. *Impotentia coëundi* ob uteri & pudendi angustiam, ad sterilitatem revocatur. Omnis uteri affectus attractionem, retentionem, & seminis vivificationem labefactans, sterilitatem inducit. Viragi-

nes ob ſanguinis defectum, ſicut & præpingues, ſteriles ſunt. Semen quoque intemperatum, aut alioqui malè affectum, eandem inducet impotentiam. Fæcunditatis & ſterilitatis ſigna, à Medicorum vulgo jactata, incerta, & fallacia ſunt. Si ſemen nimis copioſum ſit, aut paucum, aut alioqui phantaſia, & facultas plaſtica interpellentur, monſtra producuntur. Huc pertinet mola; caro nimirum informis, in uteri cavitate ex vitioſo ſemine, & copioſo ſanguine genita, multis venis prædita. Hanc facultate naturali prçditam eſſe contendunt, & more plantarum alimentum attrahere. Videas tamen ſæpe molas informes, quæ an animatæ ſint ambigitur. animæ enim certiſſima nota eſt figura certa. Mola genuinum conceptum ſæpe mentitur; attollitur enim uterus, deficiunt menſes: abeſt tamen blandus motus, qui tertio menſe in vera gravidatione percipitur: mammæ ſine lacte tument, legitimèque pariendi tempus,

longè excedit. Quod ſi ſemen in utero corrumpatur, eique conjungatur humor pituitoſus, aut alius malignus, erit falſa gravidatio. *Abortus* eſt *motus depravatus uteri, fœtum jam animatum* (embryonis enim ejectio, non eſt abortus) *ante legitimum tempus expellentis*. Symptoma hoc contingit ſæpè vitio uteri, interdum fœtus, & ſanguinis materni. Uterus malè diſpoſitus, fætus juſto maior, aut aliter affectus, ſanguis quantitate aut qualitate peccans, irritant facultatem uteri expultricem, ante debitum tempus. Partus naturalis non tantum debito tempore, & modo, ſed ſine magno dolore fieri debet, citra tamen fętus aut uteri læſionem: ſi in uno horum peccatur, partus non erit naturalis.

INSTI-

INSTITVTIONVM MEDICARVM LIBER IV.

De SIGNIS.

Cap. I.

Signorum Divisio.

MOrborum natura & ſedes innoteſcunt nobis ſignorum auxilio; quibus ignoratis, illa pariter ignorari neceſſe eſt. Ordinis ergo ratio huc manuducit ut Σημειωτικὴν perſequamur, digniſſimã medicinæ partem. Nec enim ſufficit morbos, eorumq́; cauſas inveſtigaſſe, niſi etiam eorũ notas, & quaſi characteres explicuerimus; quod ſignorũ um doctrina abundè prẹſtat. Signum logici vocãt illud, quod ducit in alterius cognitionẽ, aliumq́; uſũ non habet quã ſignificandi; ut campanæ ſonitus ad id inſtitutus eſt, ut denũciet con-

concionem, aliumque uſum non habet. Hinc eius diviſio in naturale, & ex inſtituto. Illud vocant, quod vim ſignificandi naturæ debet; hoc, quod humanæ inſtitutioni. illius exemplum eſt ploratus; huius autem ſermo. At Medici aliter de ſignis philoſophantur, eaque omnia ſigna vocant, quæ ſignificant morbum; qualia ſunt ſymptomata conſequentia, etiam ſi nec naturâ, nec arte inſtituta ſint ad ſignificandum: ſunt enim naturales effectus conſequētes ſuas cauſas, ut fumus ignem; aut alioqui cauſę futurorum affectuũ. Signa petuntur vel ab affectibus ſignatum conſequentibus, vel à cauſis præcedentibus. Cauſarum nomine intelliguntur, non tantum externæ, ut aër; ſed internæ, ut temperamentum. Signatum reſpondens ſigno, eſt corporis conſtitutio; quæ triplex eſt, ſana, ægra, neutra. Ergo ſigna omnia aut ſunt ſalubria, aut inſalubria, aut neutra. prima ſanitatem, ſecunda morbum, tertia vero mediam conſtitutionem ſignificant.

cant. Reſpectu temporis dividuntur ſigna in Διαγνωστικὰ, Προγνωστικὰ, Ἀναμνηστικὰ. prima præſentem conſtitutionem, ſecunda futurã, at poſtrema prçteritã ſignificant. Poſtrema hçc ſigna non ſunt magni momenti; at priora illa magnũ habent in Medicinâ uſum. Quia vero propter morbos agimus de ſignis, de inſalubribus agemus primò. Hæc dividuntur in communia, & propria; in ſeparabilia & in inſeparabilia, ſi vero conjungas inter ſe inſeparabilia, & propria, orientur παθογνωμονικὰ. Hæc cum morbo incipiunt, & deſinunt, augenturque & minuuntur cum eodem, ut in pleuritide, dolor lateris punctorius, tuſſis, anhelitus difficultas, febris acuta, pulſus ſerratilis. Signa communia, & ſeparabilia συνεδρεύοντα vocantur, ſeu aſſidentia. Hæc cum morbis non cohærent neceſſariò, nec ab eorum eſſentiis fluunt; declarant tamen aliquid circa morbum, magnitudinem nimirum, durationem, morem &c. Huc ſpectant ſigna critica, lçthalia,
& non

& non læthalia, ſigna cruditatis & coctionis. Hæc ſigna ſunt prognoſtica; ſicut pathognomica, diagnoſtica. In ægro quatuor conſiderantur, affectus, pars affecta, cauſa affectus, & ſymptoma. Quartum hoc, ſymptoma nimirum, manifeſtat tria ſuperiora: hoc quomodo fiat, porrò videamus.

CAP. II.

De Signis quibus pars affecta investigatur.

IN ſignorum examine initiũ faciemus à diagnoſticis, præſentẽ ægri ſtatũ manifeſtantibus, & primò quidem ſedem affectam videamus; quã quinq; modis cognoſci tradunt Medici: nimirũ *actionis læſione, excretis, ſitu, doloris proprietate, accidentibus propriis.*

Primum eſt *actio læſa*, quæ optimè deſignat partem affectam; eâ enim læſâ, neceſſariò læditur actio. Ad actionem revocatur uſus. Læſâ ergo actione ſimilari, lædetur temperies. Organicâ læſâ, lędetur organi ſtructura, vel ea pars ſimilaris unde actio

pro-

procedit, aut partibus connexis. Observandum tamen, quod non ſemper uni læſæ actioni, reſpondet unica pars, ſed ſæpe plures; ut in reſpiratione videre eſt, quæ plurium adminiculo partium indiget, quæ interdum omnes laborant. Nec contra pluribus læſis functionibus plures læduntur partes; ut in Apoplexiâ, & Syncope videre eſt. nam in illâ motus & ſenſus abolentur, cerebrum tamen ſolum eſt malè affectum. Artificioſâ itaque utendum hic eſt conjecturâ, animoque luſtrandæ actiones naturales, vitales, animales, cum ſuis fontibus, corde hepate, cerebro: Videndum porrò quomodo actio ſit læſa; depravata ſit an diminuta, & abolita; an pars primariò laboret, an ex conſenſu.

Secundò partem affectam demonſtrant *excreta:* in quibus conſiderantur *ſubſtantia, magnitudo,* & *excernendi modus.* Quod ad primam attinet; ea interdum eſt pars membri; ut in dyſenteriâ, interior membrana inteſtinorum:

norum: in phtiſi, pars pulmonis. Interdum excrementum parte contentum; urina ſcilicet, calculus, lumbrici. Interdum alimentum; ut chylus, ſanguis; & ſanguis interdum eſt venoſus, interdum arterioſus; quæ omnia abunde locum denunciant. Nam, exempli cauſâ, ejectio chyli vulnus eſſe in ventriculo ſignificat: at fæcum & urinæ, inteſtinorum & veſicæ vulnera arguunt.

Tertiò, *ſitus* affectam ſedem oſtendit, quod ex duritie, tumore, aut partis tenſione cognoſcere licet. Dextri hypochondrii tumor non ſublimis, lunari figura, eſt nota affecti jecoris; ſiniſtri hypochondrii ſimilis tumor, ſignum eſt lienis malè diſpoſiti. verum ſi hiſce in partibus tumor fuerit ſublimis, arguit impoſitos muſculos inflammatos.

Quartò, proprietas doloris idem facit. Audivimus dolorem eſſe triſtem ſenſationem; ſubjectum ergo debet eſſe ſenſu præditum: quanto ergo pars exquiſitius ſentit, tanto magis dolet;

dolet; quanto minus exquiſitè ſentit, contra. Si ergo cauſæ doloris ſint vehementes, & pars affecta ſit acuti ſenſus; intendetur dolor. Dolores ergo intemperiei calidæ maiores ſunt, quam frigidæ. Ita materia acris & mordax dolorem ingentem excitabit. Pars nervis abundans, ut membrana, dolore corripietur acuto, & punctorio; ut in pleuritide videre eſt.

Quintò, propria accidentia manifeſtant locum affectum; ut citrinus color totius corporis, obſtructionem jecoris, aut veſicæ fellis; niger color, lienis obſtructionem deſignant. Eadem eſt & aliarum partium ratio. Tantũ obſerva uni ſymptomati non eſſe nimium fidendum. Hiſce omnibus addi poterit, *conſenſus partium*, læſis enim meningibus, bilioſi vomitus oboruntur; læſo ventriculo, cerebri deliria. Hæc quæ de ſignis ſunt dicta, confirmantur ex ſexu, ætate, victu, conſuetudine.

CAP. III.

De Signis morborum, & causarum internarum.

QUanquam cognitâ affectâ parte, innotescat unà morbus eiusque causa; quia tamen secus interdum accidit, extendenda longius est oratio, inquirendumq́; in signa morborum. Videndum ante omnia, utrum pars laboret ex consensu, an proprio affectu tentetur. Si enim morbus sit permanens, ex se laborat: at si alia parte irritata, morbus irritetur, & non irritata, quiescit; pars ex consensu laborat. Quod dico est conspicuum in morbis sensum & motum vitiantibus. Nam cum instrumenta sensus egeant spiritu animali à cerebro delato; fit ut lædantur eorum actiones cerebri vitio, ut in apoplexia videre est; deficit enim visio, non oculi vitio, sed cerebri. Morbi species & idea, cognoscitur ex quatuor capitibus; nimirum excretis, loci natura, dolore, postremò acciden-

tibus

tibus propriis. hoc idem faciunt ſigna pathognomonica. Finge itaque chylum non mutatum expelli, ſignum eſt lienteriæ; aut urinam ſabuloſam; ſignum eſt calculi. Quod ad loci naturam; ſciendũ morbos quoſdam, partibus quibuſdam familiares eſſe; nam lumbrici in inteſtinis ſolis generantur? quoſdam alieniſſimos; ut cor abſceſſum non fert, nec cerebrum ſchirrum; pulmo non dolet. Doloris propietas ſignum eſt affectus, & cauſæ: dolor enim pulſatorius arguit inflammationem partis carnoſæ; dolor pungens. Signum eſt membranæ inflammatæ. Poſtremò cognoſcitur morbus ex propriis accidentibus; ut icterus ex colore flavo, febris ardens ex nigrore linguæ. Ad accidentia propria revocantur morborum tempora, tam univerſalia, quam particularia, periodi, & typi. Nam typus eſt periodorum ordo: periodus tempus excandeſcentiæ, ſeu intenſionis, & remiſſionis. Morbus enim omnis vel continenter affli-

affligit, vel intermittit, & remittit; ut in febribus constat. Huc addi poterunt alia signa secundaria, desumpta ab ægrotandi promptitudine. Quæ pendet ex corporis constitutione; ex temperie, sexu, ætate &c. nec non causis, externis, aëre, regione &c. Homo enim temperamento frigido, non facile hyeme incidet in febrem. nam quanquam omnibus temporibus generari possint morbi; tamen quibusdam magis, quibusdam minus. Sunt morbi quibusdam populis familiares, ut scorbutus littoris Baltici incolis, struma Valesiis, quæ omnia à strenuo Medico sunt consideranda.

Nec tamen necesse est semper plura signa adhibere, eaque inter se conferre. nam sufficit quandoque unum signum pathognomicum; ut in Apoplexia videre est. Quod si unum non sufficit; plura sunt investiganda, eaque inter se componenda erunt; ut in deliriis videre est.

Sed jam tempus est descendere ad morbo-

morborum ſpecies. Et primò intemperies nuda ſubitò nec gingitur, nec actiones ſubitò tollit; ut in iis morbis fieri amat, qui fiũt ab humoris affluxu, quemadmodum Apoplexia: nec partes tenduntur, aut gravitatis ſenſu afficiuntur. Calidum morbum demonſtrant cauſæ præcedentes corpus calfacientes; ut aër, cibus, potus &c. rubor partis affectæ. frigidæ intemperiei contraria ſunt indicia. Idem judicium eſto cęterarum intemperierum. Morbi compoſitionis cognoſcuntur ex cauſis prægreſſis, & ſymptomatis. Nimiæ apertionis vaſorum ſignum eſt contentorum præter naturam evacuatio, ab expultrice debilitatâ. juvantur obſtruentibus. Vaſorum anguſtorum contraria ſunt ſigna; contenta enim præter naturam intus retinentur. Si magnitudo in parte externâ augeatur, ſenſibus eſt obvia. ſin autem latet in parte internâ, cognoſcitur ex dolore gravante, aut diſtendente, calore, frigore, tumoris ſitu. Diminutæ magnitu-

nitudinis contraria ſunt ſigna. Morbus in numero partis externæ aucto aut minuto, ſenſibus occurrit. ſin ſit partis internæ & abditæ vitio conformationis in utero, cognoſcitur ex actione læſâ, & figurâ cutis non naturali, quâ parte reſidet morbus. ſin pars interna ſuo moveatur loco; non modo cognoſcitur ex tumore & dolore eius partis, in quam decumbit; ſed etiã ex cauſis efficientibus membrum de ſede deturbantibus. Ulcus internum cognoſcitur ex ſanie, pure, ſanguine. Et hoc qnidem modo cognoſcuntur morbi præſentes & loci affecti.

Sed dices, quomodo cognoſcam cauſas latentes, quæ morbos ſæpè faciunt? contigit enim non raro, ut morbus cum loco affecto cognoſcantur, ignorata tamen cauſâ; cuius tamen cognitio eſt neceſſaria ad curandum. Cauſa omnis eſt vel externa, eoque nota, & evidens: vel occulta, & interna; ut contenta in corpore præter naturam, nec non ple-

thora & cocochymia, quæ conten-
torum ſunt diſpoſitiones medicæ
quæ ſuis ſignis manifeſtantur. Tem-
peramentum corporis, ætas, conſue-
tudo, ſexus, evacuatio naturalis ſup-
preſſa, regio, aër &c. non tantum ſi-
gna ſunt humorum redundantium,
ſed etiam cauſa. *Plethora* eſt *redun-
dantia æqualis omnium humorum in ve-
nis contentorum*. Interdum ſolius ſan-
guinis redundantia, plethora dicitur.
Eſt autem duplex, quoad vaſa, &
quoad vires. Illius ſignum & cauſa,
eſt temperamentum calidum humi-
dum, adoleſcentia, victus plenior,
vita jucunda, ſanguinis evacuatio
ſuppreſſa. Signum tantum eſt color
rubeus, habitus carnoſus &c. Redun-
dantia ad vires cognoſcitur ex cor-
poris gravitate. *Cacochymia* eſt *redun-
dantia humoris; à ſanguine diverſi*; me-
lancholiæ ſcilicet, pilis, pituitæ. Cor-
pus ergo calidum ſiccum, juventus,
æſtas, victus calidus & parcus, im-
modica exercitatio, ſicut bilem ge-
nerant, ita & deſignant: tum enim
facies

facies eſt citrei coloris, habitus corporis ſiccus, macilentus, pulſus celer, urina ignea &c. Eadem eſt ratio cacochymiæ pituitoſæ, melancholicæ; quæ ex ſuis ſignis, & cauſis cognoſci poſſunt eo modo quo bilioſa, de qua jam actum. Corporis inanitio cognoſci poteſt ex contrariâ repletione, eiuſque cauſis & ſignis.

CAP. IV.
De Pulſibus.

SUnt duo ſigna medica maximi momenti, pulſus, & urina: nam non ſolum præſentem ægri conditionem ſignificant, ſed & futurum eventum dennnciant. Quanquam pulſus primò facultatem vitalem, eiuſque ſedem cor nobis oſtendat; ſecundariò tamen robur totius corporis; & vigorem manifeſtè ſignificat, quatenus reliquæ facultates à vitali pendent. Urina hepar, renes, veſicam, genuſque venoſum, eorumque conſtitutionem oculis ſubjicit, at horum viſcerum robur minus arguit.

Unde quæritur jure à Medicis, utri horum ſignorum magis ſit fidendũ. Conſtat pulſum eſſe ſignum virium in quocunque affectu; proinde latius patet urina, quæ nec omnia viſcera, nec omnes affectus indicat. quoties tamen concurrunt, (concurrunt autem non raro.) fidendum magis urinæ. Pulſus enim differentiæ non ſunt tam evidentes, nec futurum morbi eventum tam declarant: urina, eiuſque contenta oculis patent; nec tantum vires & morbũ, ſed etiam morbi longitudinem eiuſq; eventum demonſtrant. quanquam non puto peſſimam urinam conjungi poſſe cum bono pulſu, aut contra.

Veteres Græci definiunt pulſum hoc modo; eſt *actio propria, primum cordis, ſecundariò arteriarum, quâ, diſtenſione, & contractione, moventur à facultate vitali, tum propter conſervationem temperiei caloris innati, tum propter generationem ſpiritus animalis in cerebro.* Quæ definitio omnes pulſus cauſas continet, ut examinanti patet.

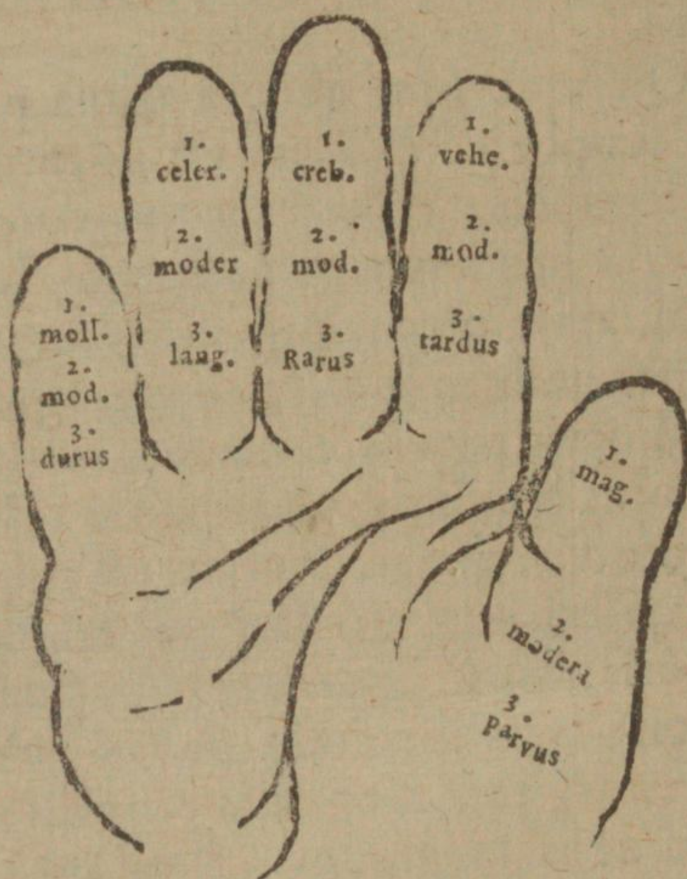
Pul-

Pulſuum alii ſunt ſimplices alii compoſiti; quod ſi pulſum cum pulſu conferas, vel unius partem cum aliâ, oritur pulſuum relatio.

Quinque ſunt genera prima pulſus ſimplicis. *Primum* eſt quantitas diſcenſionis; reſpectu cuius corpus arteriæ in omnem extenſionem, longam, latam, profundam movetur; aut contra. unde oriuntur pulſus magnus, mediocris, parvus. *Secundum* ſumitur à motus qualitate; unde pulſus celer, mediocris, tardus. *Tertium* eſt reſpectu quietis; unde pulſus creber, mediocris, rarus. *Quartum* reſpectu facultatis vitalis; unde pulſus vehemens, digitum tangentis propellens, mediocris, languidus. *Quintum* reſpectu arteriæ; unde pulſus durus, mediocris, mollis.

Sunt ergo quindecim pulſuum ſimplicium differentiæ, quæ arteriam ſe attollentem ſemper comitantur. Pulſus calidus, aut frigidus, inutiles ſunt Medico ad prædicen-

dum, pulſus vacuus, plenus, gravis, levis, cognoſci nequeunt; proinde à nobis negligentur. Quod de pulſibus dicitur, ſubjecta figura illuſtrat.

Pulſus compoſiti dicuntur, qui ex ſimplicibus conſtant; quorum licet plurimæ ſint differentiæ, ſingulę tamen ex quinque ſpeciebus ſimplicibus componuntur, exempli cauſa, magnus, celer, creber, vehemẽs, mollis, vel mediocris, mediocris, medio-

cris, vehemens, mediocris; qui pulſus eſt quadratus, convenitq; homini tẽperatiſſimo. Obſerva tantum quoſdam pulſus eſſe incomparabiles, ut loquuntur; quemadmodum pulſus magnus & durus, qui nunquam, aut rariſſimè conjunguntur; idẽ de molli & vehementi judicium eſto.

Relationes pulſuum, ſunt ordo, æqualitas, rythmus. Quicunque pulſus neque magnitudinem, neque celeritatem, crebritatem, vehementiã, nec denique mollitiem mutarunt, verum in his omnibus perſeverant; dicuntur ęquales: qui vero in omnibus immutati ſunt, dicuntur abſolutè inęquales: qui verò non in omnibus, ſed in uno aut altero genere variantur, dicuntur inæquales ſecundum quid, ut magnitudine aut vehementiâ inęquales. Jam æqualibus pulſibus, ſemper adjunctus ordo: at inæquales interdum ſunt ordinati, interdum inordinati. Illi ſunt qui in multis pulſationibus ſuam ſervant diverſitatem: inordinati contra. Ver-

bi gratia; ſint octo pulſus vehementes, nonus debilis; nonum iſtum ſequantur octo denuo pulſus vehementes; iſtos autem, nonus debilis, & ita deinceps; pulſus iſte eſt inæqualis in vehementiâ, ſeu uno genere, at ordinatus; quia nonus pulſus eſt debilis. Verum ſi diverſitas varietur, ita ut indifferenter nunc octavus, nunc ſextus ſit debilis & languidus; pulſus talis non tantum eſt inæqualis, ſed & inordinatus. Quod de vehementiâ dicitur, idem intelligendum de magnitudine, celeritate, crebritate &c. Ergo ſunto decem pulſus crebri, undecimus rarus; & rurſum decem crebri, undecimus rarus; erit talis pulſus inæqualis in crebritate; quia undecimus pulſus eſt rarus; ſed ordinatus tamen. inordinatus verò eſſet, ſi indifferenter tertius aut quintus eſſet rarus.

Rhytmus Galeni (nam Herophili non morantur medici) eſt *qualitatum pulſus ſecundum diſtenſionem & contractionem proportio.* qualitates voco, celeri-

leritatem, tarditatem, & utriusque mediocritatem. Proportio enim, non solum in quantitate, sed in qualitate habet locum. quomodo sanitas dicitur justa proportio calidi, frigidi, humidi, sicci. Quando ergo contractio & distensio sunt pares, oritur rhythmus æqualis: ut si distensio sit tarda, & contractio erit tarda. Sin distentio sit celer & contractio tarda, oritur rhythmns inæqualis.

Sed redeamus ad pulsus inæqualitatem; quæ duplex statuitur: vel enim est in pluribus; vocaturque *systematica*, vel collectia inæqualitas: interdum inæqualitas est in unâ pulsatione: quæ *singularis* dicitur. Quod ad *systematicam* attinet; illa duas habet species. Alii enim pulsus sunt æqualiter inæquales, alii inæqualiter. Æqualiter inæquales sunt, si secundus sit minor primo, tertius secundo, quartus tertio, & ita deinceps. Hic ille est pulsus qui vocatur *Decurtatus*, *Myurus* ab Avicennâ cauda soricina; quia magnitudin' eius, semper ali-

 quid

quid decedit. Quod si eousque minuatur pulsus ut deficiat, vocatur *Myurus deficiens*: sin autem maneat in eadem parvitate, ad quam sensim pervenit; caret nomine: sin in eâdem parvitate non maneat pulsus, sed ad pristinam magnitudinem, vel etiam maiorem, aut minorem redeat; pulsus dicitur *Myurus reciprocus*.

Quod ad *inæqualitatem singularem*, seu quæ in uno pulsu cernitur, attinet; ea est primò duplex: vel enim est in una parte arteriæ, respondente uno digito: vel in pluribus partibus, respondentibus pluribus digitis. Si in unâ parte; tres existunt differentiæ. Nam primò motus interrumpitur mediâ quiete, vocaturque intermittens in uno pulsu. Secundò motu est continens, transit tamen celeritate in tarditatem, & contra; dicitur verò latinis Medicis impar citatus. Tertiò, pulsus retrocedit, redit tamen; estque pulsus Dicrotus sive bis pulsans: Pulsus bis pulsans, est etiam bis feriens; sed non contra.

Nam

Nam caprizans bis ferit, non eſt tamen Dicrotus. hic enim eſt unicus tantum pulſus : lege Galenum lib. 1. de pulſuum differentiis. Sin inęqualitas ſit in uno quidem pulſu, verùm diverſis arteriæ partibus; multæ orientur differentiæ. Interdum motus pulſusque continui ſunt; interdum interrupti,quas quidem differentias, quia innominatæ ſunt, omittam lubens.

Præter ſimplices inæqualitates, ſunt aliæ compoſitæ, quæ omnes,exceptis decem, carent nomine. Nomina autem ſunt eiusmodi, pulſus *undoſus*, *vermiculans*, *formicans*, *caprizans*, *ſerrans*, *ſpaſmoſus*, *vibratus*, *tremens*, *palpitans*, *hecticus*. *Vndoſus* eſt in quo omnes partes arteriæ non attolluntur ſimul, ſed initio prima pars arteriæ, deinde ſecunda, tum tertia, & quidem motu continuo, usque ad arteriæ finem, ſeu ægri pollicem.Accedit quarundam partium altitudo, quarundam humilitas, inſtar undarum ſe elevantium. Ab undoſo non

differt *vermiculans*, niſi ſecundum minus: & quantum undoſus ſuperat vermiculantem, tantò vermiculans formicantem; qui adeo eſt debilis, ut ſæpe non obſervetur; eſt enim non ſolum minimus, sed & tardiſſimus & languidiſſimus. *Caprizans* eſt de genere intermittentium in uno pulſu, quos media quies interpellat. In hoc prima pars motus ſyſtoles vel diaſtoles eſt tarda, aut moderata; ſecunda autem pars celer. Obſerva ſecundum motum non tantum debere eſſe celeriorem, ſed & vehementiorem. nam quemadmodum capra, dum alteram adoritur, primò ſe effert, ac priuſquam impetum perficiat, ſe retinet, & quaſi deſinens, altero tamen motu & celeriore & fortiore denuò irruit; ſimiliter & hic pulſus. *Serrans pulſus* eſt in diverſis arteriȩ partibus, in uno tamen pulſu. nam primus digitus ſentit motum & tertius: verum ſecundus, & quartus, nequaquam. *Spaſmoſus*, ſeu retortus, in quo mutato ſi-

to ſitu arteria attollitur ſurſum, & deorſum, à pollice, & ad pollicem ægroti; & quidem in altum. Huic ſimilis eſt *vibratus*; niſi quod tenſio ſurſum & deorſum hic ſit minor, ſed tamen eminentia maior. *Pulſus tremens & palpitans*, eſt in quo arteria tremit, & palpitat. *Hecticus pulſus* eſt, qui perpetuò ſibi ſimilis eſt, eſtque perpetua arteriarum agitatio, ſibi ſemper ſimilis, cuiuſcunque tandem ſit ſpeciei. nomen habet à febre hecticâ.

Cauſa pulſus efficiens, eſt vis vitalis cordi inſidens, ab eoque in arterias diffuſa. Inſtrumentum eſt arteria. Finis eſt neceſſitas & uſus; temperies nimirum caloris vitalis.

Varietas pulſus oritur à cauſa continente; quæ triplex eſt, facultas, inſtrumentum, & uſus, ſeu neceſſitas. quæ ſi bene habent, pulſus in omni genere erit moderatus: ſin mutetur cauſa continens, pulſus quoque mutabitur. Si ergo uſus fuerit auctus, nimirum calor præter naturā intenſus,

ſus, facultas valida, arteria obſequens; generabitur pulſus magnus. Si magnitudo non ſuffecerit; accedit celeritas. Si ne hæc quidem; crebitas, ſuccedit. Ob contrarias cauſas fiunt pulſus parvi. Celer pulſus fit aut ob uſum auctum, aut penuriam ſpiritus vitalis; ob quas cauſas pulſus fit creber, ſeu frequens. Vehemens pulſus fit à robore facultatis; ita tamen ut uſus & inſtrumentũ reſpondeant. Languidus à contrariâ cauſâ. Pulſus duri cauſa, eſt arteriæ durities; ſicut eiuſdem mollities, cauſa eſt pulſus mollis. Pulſus dicroti cauſa, eſt inæqualis cordis, & arteriarum diſpoſitio: nam quædam partes tantum calent, quædam præterea fuligine obſidentur. Pars enim tantum calida diſtendit, at altera calida, & fuliginoſa, contrahit eodem tempore: & hæc quidem ad expulſionem fuliginum, illa verò ad refrigerium. Fit ergo diſtenſio, & contractio diverſimodè, pro huius, aut illius partis victoria. Pulſus undoſus, vermiculans, formicans,

cans, differunt tantum ſecundum magis & minus; proinde tales habebunt cauſas; nimirum debilitatem facultatis, vel humorum in arteriis copiam, aut alioqui inſtrumenti mollitiem. Undoſus enim quia maior eſt reliquis & celerior, ab humorum copia fieri certum eſt; reliqui à facultate debili. Caprizantis cauſa eſt facultas valida, impedita tamen; aut humorum copia, ut compreſſione arteriarum. Serrantis cauſa, eſt facultas onerata, uſus auctus, inſtrumentum durum. Pulſus convulſivi cauſa, eſt ſpaſmus membrorum. Vibratus pulſus, tres agnoſcit cauſas; facultatem validam, uſum auctum, & inſtrumentum durum. Quæcunque febrem hecticam inducunt, pulſum quoque hecticum efficiunt. Myuri cauſam agnoſcunt facultatem debilem, ſicut & Myuri reciproci. Obſervandum porrò, variari pulſum pro conditione rerum non naturalium, ſexus, ætatis, loci, &c. Quod Avicenna ex hominum pulſu eorum patriam cognoſce-

re po-

re potuerit, ut quidam produnt; logi ſunt. Si tria verba addidero: finem faciam. Supponendum hic, non tantum diſtenſionem arteriæ, ſed & contractionem à digito percipi poſſe. Finis contractionis & initium diſtenſionis percipi nequeunt: contra utraque quies perceptibilis eſt.

CAP. V.
De Vrinis.

SIgnum ab urinâ ſumptum eſt magis manifeſtum pulſu. Eſt autem *urina, excrementum ſeroſum ſanguinis, genitum ex ſuperfluâ portione, liquidorum aſſumptorum, & ab excrementitiâ bile tinctum, quod renes attractum ad veſicam demittunt*. Jam antea monui, ſerum eſſe ſanguinis vehiculum: ſanguis enim craſſus, penetrare nequit & ſubire tenues venas, niſi ſero copioſo dilueretur. Proinde ſanguinis naturam, nec non hepar, lienem, renes, veſicam, optimè manifeſtat urina. Quæ non omni tempore eſt colligenda; verum mane, peractâ concoctione,

ctione, in matulâ vitreâ, pellucidâ, albâ, tenui. colligenda inquam, non poſt crapulam, aut aſſumptionē medicamentorum eam tingentium, aut alio modo afficientium: nec tamen diu ſervanda, quæ ultra quinque aut ſex horas ſervatur corrumpitur, & putreſcit; adeò ut nihil ſignificet. Vbi verò aliquandiu reſederit, & refrixerit, inſpicienda erit; non tamen in radiis ſolaribus, ſed extra eos in aëre lucido.

In uriua ſex conſiderant Medici, *conſiſtentiam, ſeu modum ſubſtantiæ, perſpicuitatem, quantitatem, odorem, colorem, & denique contenta*; quæ ſingula conſideranda ſunt ſeorſum. Si modus ſubſtantiæ conſideretur; urina alia craſſa, alia tenuis, alia mediocris. Urina interdum tranſparens, interdum obſcura & opaca, ut eam permeare nequeat viſus. Ratione quantitatis, vel multa, vel pauca, ac proinde interdum reſpondet potui, interdum non. Odor urinæ propriè nullus eſt; aut ſi eſt, fœtidus eſt; niſi forſan medica-

dicamenti alicuius permiſtione ſuavem odorem ſpiret. Vrinę color multiplex eſt, albus, (quo pertinent cryſtallinus) aqueus, lacteus, glaucus, charopus, pilis camelorum ſimilis. Tum ſubſpiceus, ſpiceus, pallidus, ſubrufus, ſubflavus, rufus, flavus, ruber. Tertiò eſt color viridis, æruginoſus, praſſeus, ceruleus, venetus, lividus, niger. Poſtremò in urinâ conſiderantur contenta; nimirum hypoſtaſis, enæorema, nubes, bullæ, ramenta, ſquammæ, pili, arenæ, pinguedo, pus, humores &c.

Sed quia nemo urinam ægrorum cognoſcere poteſt, ignorata ſanorum, de hac, tanquam regula alterius, agemus primò. Sanorum, bono corporis habitu præditorum urina, ſubflava, aut flava eſt, talis manens, qualis mingitur; cuius quantitas potulentorum quantitati reſpondet, mediocris ſubſtantiæ, odore nequaquam gravi, ſæpe ſine contentis, interdum adeſt hypoſtaſis alba, levis, æqualis, pyramidalis in fundo matulæ, ſine aliis excre-

excrementis. Huiusmodi itaq; urina signum est bonæ concoctionis. Negandum tamen non est, etiam in sanis urinam à jam descripta recedere, ob varias & multiplices causas.

Ergò urina mediocris substantiæ bonam hepatis concoctionem significat; justo autem crassior, vel tenuior, concoctionem malam arguit. Vrinam tenuem efficit liberalior potus, vel obstructio aliqua viscerum; modo crassities sit ex admistione substantię alienę: nam si natura sua, & substantię modo crassa sit, nulla obstructio eam extenuare valet. In morbis acutis urina est tenuis, ex sententiâ Medicorum, ob facultatis concoctricis debilitatem; unde cruditatem arguit. Quæ si diutius perseveret, viresque fuerint debiles, mors: alioqui si vires non adeò sint debiles, abscessus in partibus inferioribus metuendus erit; in crisibus recidiva. Crassa urina fit, aut modo substantiæ, aut aliarum rerum permistione. In febrium initiis, huiusmodi urina est signum de-

debilitatis, & pugnæ naturæ cum morbo; nisi præcesserit tenuis, tum vero concoctionis est signum. Vrina crassa, interdum est perspicua, & transparens; interdum turbulenta. Crassa, & perspicua, si sit candida, creditur esse ut plurimum ex permistione pituitæ, signumque est cruditatis; si reliqua signa bene se habeant, salutem, aut longum morbum portendit. Sin morbus sit acutus, appareat autem quarto die huiusmodi urina; die septimo morietur æger. Vrina crassa & turbulenta, quam calculi renum, aut vesicæ excrementa non effecerunt, nec frigus externum induxit, est ob humorum crudorum copiam. Turbulenta urina est triplex. Prima clara mingitur, postea verò crassescit. Secunda crassa mingitur, postea verò subsidet. Tertia crassa mingitur, crassaque permanet. Estque hæc urina verè turbida, & confusa, sine ullis contentis, nec ignis calore dissolvitur. Prima urina est turbulentarum optima; significat enim natu-

naturam incipere concoctionem. Secunda signum est secretionis, & attenuationis. Postrema est pessima, indicatque humorum fermentationem, copiam, perturbationem, virum debilitatem, dolorem præterea capitis, aut præsentem aut imminentem.

Vrina omnis debet respondere potui; nam si ille multus est, & hæc non multò minor esse debet, sin paucus, & hæc quoque pauca. Nam copiosa est mala; nisi forsan sit critica; designat enim magnam colliquationẽ succorum, & corporis; quemadmodũ in febribus ardentibus videre est. interdum retentricem facultatẽ jecoris & ventriculi debilitatam. interdũ etiam intemperiem calidam renum; sicut in Diabete. Pauca urina redditur, vel ob potus penuriam, vel renum & huiusmodi viscerum obstructionem, aut debilitatem facultatis expultricis, aut evacuationem per alias vias, aut etiam consumptionem à vehementi calore. Magnus urinæ fœtor comes est putredinis, (si eum non contraxerit

ex

ex aſſūptis potulentis, aut ulcere partiū, per quas tranſit) ſignumq́; eſt malum in morbis acutis; niſi forſan die critico urina copiosè excernatur.

Omnis urinę color, eſt ex admiſtione alieni humoris; bilis ſcilicet aut alterius ſucci; nam ſola coctio, aut alteratio urinã non tingit. proinde flava ſanorum urina, eſt ex admiſtione bilis naturalis ſerum imbuentis & tingentis. Quãto itaq; urina candidior, tanto minus ineſt bilis; cruditatē q; indicat, aut obſtructiones: niſi forſam alio ut in caput, rapiatur; quemadmodū in Phrenitide & febribus ardētibus fieri amat; proinde malū eſt ſignum. Ita in Ictero urina alba diu perſeverans hydropē minatur. Vrina alba, craſſaq́; ſignificat pituitæ copiam. Vrina pinguis, phtiſin & colliquationem pinguedinis. Vrina ſubſpicea meliorem concoctionem indicat, quam ſubalba. Quanto bilis, quâ tingitur, urina, intenſiorem habet calorē; tanto majorem viſcerum ardorem arguit. Subrubra, & tenuis argumentum eſt cru-

di &

di & periculoſi morbi : ſin vero hæc eadem ſubrubra, fuerit craſſa, ſimileq́; habuerit ſedimentum; longũ morbum, at periculi expertem portendit. Vrina admodum rubra claraq; ſequitur febres ardentes, & hepatis intemperiem calidam. Rubra & craſſa, aut ſanguinis multitudinem, aut bilis vitellinæ admiſtionem deſignat. Hæc diu perſeverans in morbo acuto, aut mortem, aut inflammationem renum minatur : ſin verò turbida manſerit, hepatis inflammationem & non raro ſchirrũ oſtendit. Vrina nigricãs, ſi impoſitum linteũ colore citrino tingat, habeatq́; citrinam ſpumam, ſignificat icterũ ex obſtructione veſicæ fellis; aut ſi ſit alba, ſeu parũ rubra, maneatq́; icterus; hydrops in propinquo eſt.

Tranſeamus ad urinas cruentas; quæ ſi fiant à ſanguinis copiâ, die critico, cum ægri tolerantiâ, bonæ ſunt ; ſignificant enim facultatem expultricem vigere: hæc enim materiam morbificam in fębribus per veſicam expellit. Cruentæ evadunt urinę in ne-

in nephreticis ex erosione venarum. Vrina crassea est signum sanguinis tosti, & eiusdem putredinis. Viridis est signum bilis æruginosæ, vel consimilis, estque judicium magni incendii, interdum & convulsionis. Color venetus melancholiam arguit: & urina veneta crassa, frigoris magni est comes, quæ si ad nigrorem vergat, caloris extinctionem significare creditur; quanquam nigror urinæ magnum alioqui incendium arguit. Non omnis urina nigra est mala; quod multis exemplis probatur in Epidemicis; eius enim mictione multi liberantur à melancholicis affectibus.

Verum tempus est contenta urinę considerare. Vrina in matulâ contenta, ad aëris similitudinem, dividitur in tres regiones; supremam, mediam, & infimam. In primâ est nubes; in secundâ suspensum; in tertiâ & infimâ, seu matulæ fundo, est sedimentum, ὑπόστασις dicta. De cuius materia, & modo magna est contentio. Nam Fernelius putat, non malè, esse crassio-

crassiorem urinæ portionem, & quasi fecem; non tantum in sanis, sed & ægris. Alii dicunt sanorum hypostasin esse reliquias tertiæ concoctionis in venis. At male habentium, sicut & neutrorum, esse materiæ morbificæ portionem: alii aliter. Quicquid sit, sanorum hypostasis & contenta, sunt regula aliarum urinarum. Contenta itaque in urinis ægrorum quanto sunt similiora contentis sanorum, tanto sunt meliora; quanto vero dissimiliora, tanto deteriora. Hypostasis ergo alba, levis, & æqualis, arguit in ægris bonam concoctionem. Sin suspensum sit album, leve, & æquale; indicium est concoctionis debilioris; ac proinde maioris cruditatis, quam in superiore. Melius tamen est nubecula, quæ tenue est coctionis initium. Ergo nubecula gradus est ad suspensum; sicut ad hypostasin. Quæ si laudabilis sit, perfectæ concoctionis est signum. Si ergò nullum sit contentum, hoc est nubes, nec suspensum,

nec ſedimentum in urinâ; plerumque arguit naturam non eſſe aggreſſam concoctionem; at ſi interdum appareant, rurſumque evaneſcant naturæ & morbi certamen innuunt. Quod ſi in morbis nulla appareant contenta, ut quandoque accidit; cruditatis magnæ, aut corruptionis humorum eſt argumentum. quod & accidit in viſcerum debilitate. inflammatione, aut obſtructione. Si præceſſerint magnæ evacuationes, humores excrementitios expurgantes destituitur urina contentis. Quod in ſanis contentorum defectus ab obſtructione fiat; non eſt admittendum illi enim ſæpè non gignunt. Mult contenta in ægris fiunt à validâ facultate alteratrice; quæ in febrium initiis & augmento copiam humorũ deſignant; in declinatione autem ſi appareant; modo nullum pravum interveniat ſignum; ſalutem & ſecuritatem denunciant. Pus ſæpe in urinâ ſubſidens, mentitur bonam hypoſtaſin; diſtinguitur tamen, quia purulent

lenta urina non tantum fœtet, ſed & abſceſſum in viſceribus ſupponit. Apparet interdum in urina pinguedo; quam ex adipis liquatione fieri, ante dixi, in febribus magnis: nam magnus calor non tantum ſolvit adipem, ſed & ipſam carnem; unde fiunt hypoſtaſes ervinæ, ſimiles farinæ hordeaceæ. Sin partes ipſæ ſolidæ diſſolvantur; urina erit laminea, furfuracea, pultacea. Pullæ urinarum fiunt ab incluſo ſpiritu, & flatu.

CAP. VI.

De Præſagiis.

DEventum tandem ad Medicinę partem, tum nobiliſſimam, tum difficillimam; futurorum nimirum circa ægrum prædictionem. Morbo enim, & cauſa, locoque affecto cognitis, præſagitio, & prędictio ſuperſunt. Præſagitio nil aliud eſt, quam prænotio, & ſcientia futurorum in humano corpore, ex manifeſtis ſignis. Horum enunciatio, eſt prædictio; nam prænotio in mente tantum

eſt. Signa hoc loco vocamus tantum
prognoſtica.

Circa ægrum tria ſunt præcognoſ-
cenda; *primò*, quò morbus erumpet
ad ſalutem, an vero mortem. *ſecundò*
quo tempore : *poſtremò* quomodo.
Unde & ſigna ſunt triplicia ; primò
ſalutis & mortis: ſecundò concoctio-
nis & cruditatis ; tertiò decretoria.
Sumuntur autem huiuſmodi ſigna à
cauſis proximis; morbo & facultate,
non ab affectibus, qui non ſunt. Com-
parandi itaque ſunt morbus & natu-
ra, conſiderandumque uter ſuperet.
Nam ſi morbus ſit facultate ſupe-
rior, morietur æger : ſin contra, vi-
vet.

In morbo quinque examinanda
veniunt. primum eius idea ; ſecun-
dum magnitudo; tertium mos; quar-
tum motus ; & demum exitus. quæ
ſingula ſuis cognoſcuntur ſignis.
Morbi ſpeciem & ideam, ſymptoma-
ta patefaciunt ; ſicut & eiuſdem ma-
gnitudinem. Nam parvus morbus
prava habet ſymptomata ; magnus
magna

magna. Mos morbi, cognoſcitur ex benignitate, & malignitate ſymptomatum. Omnis enim morbi malignitas (hæc vitæ furtim quaſi inſidiatur) periculi plena eſt. Motus cauſæ morbificæ, ſunt quatuor illa tempora, in quæ duratio morbi dividitur; nimirum principium, augmentum, ſtatus declinatio. Verum ex omnibus his temporibus, ſtatus (in quo magna naturæ & morbi pugna) maxime cognoſci debet; non tantum ad curationem, ſed etiam præſagitionem. Tendit autem huc morbus admodũ variè; interdum tardè, interdum celeriter; interdum ęqualiter, interdum inæqualiter; nonnunquã conſtanter, & ordinatè, nonnunquã contra. Morbi celeritatem aut tarditatem, oſtendit eiuſdem ſpecies. Apoplexia enim citò ad ſtatum venit, quartana intermittens tardè. Idẽ facit ſymptomatũ incrementum: prout enim illa creſcunt, morbi brevitas, & longitudo manifeſtatur. Idem faciet acceſſionum natura: ſi enim poſterior acceſ-

ſio priore ſit longior, & vehementior, citiuſque recurrat; morbus citò admodum ad ſtatum veniet. Sin contra ſe res habeat, ita ut poſterior acceſſio ſit priore brevior, benignior, tardiuſque redeat; morbus declinat, vigorque & ſtatus ſuperati ſunt. Atque hęc quidem intelligenda ſunt de morbo periodos habente; quibus ſi careat, ad ſymptomatum incrementum decurrendum eſt. hæc enim ſi celeriter augeantur, brevi ſtatus expectandus: Quod dico, evidens eſt in morbis à cauſis calidis, qui citò moventur. Sin cauſa ſit frigida; contrarium fiet. Huc referuntur anni tempus, regio, ætas, natura ægri &c. Iuvenis enim, in regione calida, æſtate, ſi ægrotet; ut plurimum morbus celerem habebit ſtatum. An tempora morborum, æqualiter & inæqualiter (nimirum an principium ſit velox, augmentum tardum vel contra) conſtanter, ordinatè; an vero contra diſces non tantum ex propriis ſymptomatis, ſed & ſupervenientibus acciden-

cidentibus. Tempora morborũ (quæ in benignis morbis ſemper ſunt quatuor, in malignis nulla eſt declinatio) non circumſcribitur dierum numero: nam ſæpe morborum principia nos latent; cognoſcuntur non tantum ex ſymptomatum incremento, ſed etiam cauſarum motione. Quod ad principium attinet; multipliciter accipi ſolet. nam & primus inſultus morbi, & tres primi dies, & totum tempus, quo materia cruda eſt; principium dicitur. Propriè tamen principium hic eſt, cum ſymptomata ſunt leviora. Augmentum, in quo hæc augentur. Status eſt, cum eſt vehemens pugna naturæ, & morbi; in quo maximè ſæviunt ſymptomata. Declinatio autem eſt, quando ſymptomata miteſcunt. Atque hoc primo modo, cognoſcuntur tempora. Cognoſcuntur præterea ex motione cauſarum morbificarum. nam cum natura conetur coquere perfectè, & alterare materiam, principiũ morbi eſt illud tempus, quo cauſa morbifica, ſive mate-

ria eſt adhuc cruda. Augmentum in quo apparent notæ concoctionis. Vigor in quo concoctio eſt peracta. Declinatio excipit concoctionem.

Quintum in morbis obſervabile, & quo tota præſagii doctrina eſt directa, & morbi exitus; an ſcilicet victurus ſit æger, an vero moriturus; tum quo tempore; poſtremò ſubitòne, an paulatim. Signa, quibus ægri ſtatus cognoſcitur, ſunt functiones, excrementa, & nonnulla ad ęgri corpus pertinentia. Functiones oſtendunt facultatum robur, & conſtantiam: Huiuſmodi facultates principes, tres ſunt, Naturalis, Vitalis, Animalis. harum potiſſima eſt vitalis, quæ ex pulſu cognoſcitur: frequentes enim & graves lipothymiæ eius debilitatem teſtantur. Idem de animali judicandum. Nam viſio, & auditio ſubitò debilitatæ, ſigna ſunt gravis morbi. Eadem eſt ratio ſenſuum internorum, & facultatum principum, nec non facultatis motricis: malum enim eſt excrementa præter

natu-

naturam ſupprimi, aut reſpirationem redditam eſſe difficiliorem. Robur virtutis naturalis cognoſcitur ex coctione, & cruditate excrementorum; quæ quanto ſimiliora ſunt excrementis ſanorum, tanto ſunt ſimiliora, oſtenduntque robur facultatis naturalis: quanto autem diſſimiliora, tanto eiuſdem debilitatem magis arguunt. Verum quia unâ excretione non ſolvuntur omnes morbi, hinc diverſorum excrementorum diverſę exiſtunt ſignificationes. Habitum enim totius corporis, indicant ſudores: ventris conſtitutionem, dejectiones: at urina genus venoſum, & partes eas, quas tranſit indicat. Eadem & aliarum ratio. In quibus omnibus obſervandus odor, color, copia &c. ſudor enim fœtidus, frigidus, circa ſolum caput erumpens, peſſimum ſignum eſt: ille enim eſt ſignum magnæ putredinis: hic vero, aut mortis, aut morbi prorogationis. Contra, ſi die critico, apparentibus ſignis concoctionis, ſudor erumpat

universalis, calidus, continuus, bo-
num est signum. Quod de sudore di-
co, intelligendum itidem est de alvi
excrementis, aliisque aliarum par-
tium; nam quanto sanorum similiora
sunt, tanto meliora. In quibus omni-
bus considerantur notę cruditatis, &
coctionis, tum an tempestive fiant,
an secus? tertiò an cito, an tardè?
quartò an constanter? postremo an
cum ægri damno, an salute? Quæ à
laborantis corpore desumuntur signa
non sunt contemnenda. nam exem-
pli causa, nasus acutus, oculi concavi,
cæteraque Hippocraticam dictam
faciem constituentia in malis sunt.
Idem de involuntariis lachrimis,
pravo ægri decubitu statuendum. Ex
horum signorum, quæ prognostica
dicuntur, cognitione, & eorum inter
se comparatione eventus, morbi prę-
scitur. Diximus illa duo esse, mor-
bum, & naturam. Ad morbum per-
tinent non solum symptomata, sed &
causæ, si eas habet: ad naturam om-
nia auxilia, tam naturalia, quam arti-

ficialia. Ergo morbus cum natura (tanquam duo athletæ) eſt comparandus, videndumq; uter potentior. Et quia medicus, miniſter eſt naturæ, obſervare debet, an natura ſola morbum debellare poſſit; quod ſi fiat, ſpectator tantum erit. Sin minus; ſubvenire debet commodè. Commodè dico; nam ſi vires penitus ſint proſtratæ, fruſtra medicina adhibetur. Nec enim ſine ſignis, & naturæ ductu contra morbum pugnabit prudens medicus: nec etiam fuit iis quæ prȩter rationem apparent bona; nec deſperabit ſi præter rationem mala apparebunt. Signorum in prȩdicendo non eſt eadem dignitas: ſigna enim quædam quibuſdam ſunt maiora, quȩdam præſtantiora & digniora. Magnitudo innoteſcit ex comparatione facultatis, vel morbi, cum aliis eiuſdem generis. Quanto enim facultas ſimilior eſt naturali, tanto deterius & maius etiam eſt ſignum. & quia vita pendet à facultate vitali; ſigna, quæ eam patefaciunt, dig-

niſſima judicantur. Ergo ut de morbi exitu, & modo prædicere poſſis, confer inter ſe morbum, & facultatem. morbi enim ſpecies, & magnitudo, eius exitum facile declarant. Nam morbi quidam ſua natura ſunt lethales, ut vulnus cordis. quidam ut plurimum, ſicut peſtis. quidam medio modo ſe habẽt. quia nec lethales ſunt, nec tamen facilè curantur; ut elephantiaſis. Sunt nonnulli periculi expertes, ut vulnus carnoſum manus, aut febris quartana intermittens. Periculum auget, aut minuit morbi longitudo, præcipuè in morbis acutis. Cæterum malignitas in morbis ſemper eſt ſuſpecta: nam ſæpè contingit, apparentibus concoctionis in urinis ſignis, ægrum ſubitò de medio tolli. Quod tamen cautum medicum non fallit: nam malignitas prodit ſe in pulſu, qui parvus eſt; aut ſuccedit animi deliquium &c. Videndũ præterea, an morbus ſit ſimplex, an verò compoſitus: horum enim ſigna non ſunt confundenda, ſed ſeorſum di-

ſtin-

ſtinguenda. in quibus omnibus, ut verbo abſolvam, vires conferendæ cum morbi magnitudine ſunt, & eiuſdem ſtatu.

CAP. VII.
De Criſi.

Reliquum eſt, (nam de eventu morbi dictum eſt) ut de modo eventus agamus; hoc eſt, ſolveturne morbus ſubitò, an verò paulatim. Subitus eventus, conjunctus cum naturæ pugna, eſt criſis: ſin verò nulla ſit pugna, non eſt criſis, ſed repentina mors; ut in magna Apoplexia cernere licet. Hoc idem contingit in acceſſionum principiis, vigore, & declinatione particulari. Quanquam Criſis multipliciter uſurpetur; tamen propriè eſt *ſubita mutatio in morbis, vel ad ſalutem, vel ad mortem, cum pugnâ & perturbatione.* Per excellentiam tamen illa mutatio quæ ad ſalutẽ ducit, Criſis dici ſolet. Hæc fit die critico, in morbi ſtatu & vigore, à facultate naturali, materiã morbificã expellente.

Dico à facultate naturali & quidem ſola; ut excludam evacuationes factas à medicamentis. Talis tres requirit conditiones; quarum prima eſt, ut ſit fida, liberans ægrum à morbo: ac proinde nulla materia, recidivam factura ſupereſt. Secundo ut materia expellatur ex corpore, non verò de parte in partem transferatur. Tertiò ut prius judicata ſit & bono die decretorio eveniat. Prænunciant futuram criſin deliria, vertigo, capitis dolor &c. aliæque perturbationes; quæ Medicum terrere non debent, quia tantum ſunt ſigna, à quibus perturbatio incipit. Efficit criſin non ars, aut medicamentum, ſed natura, ſeu facultas naturalis, cuius eſt expellere id quod noxium eſt: expelli autem debet materia, non quovis morbi tempore, varum in fine vigoris, cum materia eſt cocta. Dico cocta materia; quia criſis non habet locum in morbis non humoralibus. Sin criſis mala ſit, in augmento plerunque jugulat; nam ſummum vigorem

rem nunquam ſuperat. Materiæ excretio ſemper eſt manifeſta; niſi forſan in pueris; in quibus ob pororum laxitatem, materia inſenſibiliter expellitur. At ſi materia transferatur ad partem aliquam ignobilem; non liberatur ęger, ſed novus morbus gignitur; proinde non eſt perfecta criſis, materiæ tranſlatio.

Porrò maiores noſtri obſervarunt, non quovis die fieri criſes bonas (quanquam quidam ex Hippocrate contrarium doceant) ſed ſeptimo, decimo quarto, vigeſimo. Quorum tamen dierum non eſt eadem dignitas. nam 7. & 14. nobiliſſimi ſunt; iis enim plurimæ fiunt bonæ criſes. Poſt 20 diẽ criſes ſunt imperfectiores, unde & pauciores dies critici numerantur, quam in prioribus tribus ſeptimanis; à primo nimirum die 20. poſt 40. diem, (quia morbi, abſoluta criſi non terminantur, ſed vel decubitu materiæ, vel ſolutione ſimplici) uſque ad 60. omnes intermedii dies omittuntur. 60. excipit 80. 100.

120. un-

120. unde horum dierum incertitudo maximè apparet. Diebus criticis ſui attribuuntur indices, qui die critico futuram criſin prænunciant. hoc modo: 4. eſt index 7. & 11. 14. 17. 20. nam dies critici integris ſeptimanis definiuntur, ſicut indices dimidiatis. Iam verò ratio ſupputandi ſeptimanas, & dies criticos ſupra modum eſt incerta. prima enim, & ſecunda ſeptimana, à novo incipiunt principio. tertia verò ab ultimo die ſecundæ ſeptimanæ: ita ut 14. dies ſit finis ſecundæ ſeptimanæ & tertiæ initium. ultimus vero dies tertiæ ſeptimanæ eſt 20, non 21, ſi ſcholæ Hippocraticæ decretis ſtatur: illo enim die meliores fieri criſes, experientia teſtatur. Sed quare hoc potius die, quam alia fiat criſis, quæritur. Quidam putant cauſam eſſe revolutionem corporum cœleſtium. imprimis lunæ; quę morbis brevibus imperare creditur, ſicut ſol longis. ſed hoc non poteſt fieri, niſi corpus cœleſte moveat noſtrũ corpus; nam

Criſis

Crisis fit à facultate irritatâ. Qui numeris multum tribuunt, confugiunt ad diei septimi, aliorumque similium dignitatē: quę (nam quantitas non est activa) nulla est: alii aliter Philosophantur. Rectiùs illi sentiunt qui causas proximas examinant; facultatem nimirum & morbum. Facultas enim non expellit nisi irritetur à materiâ: pendet ergò dierum criticorum ratio à proportione facultatis agentis, & materiæ resistentis. quod in omnibus evacuationibus fieri amat: hac enim de causa, certis fieri horis fæces alvi excernuntur, & urina redditur. Quæ de diebus criticis diximus, intelligenda sunt in morbis continuis, non intermittentibus; in quibus accessiones numerantur, non verò dies. hinc septimus circuitus est terminus tertianæ intermittentis, sicut septimus dies, continuæ.

Cap.

CAP. VII.

Quomodo sit futura Crisis.

QUomodo sit solvendus morbus, subitone, an paulatim, ex morbi æstimatur magnitudine, (quo referuntur: mos & morbi species) facta eius cum viribus comparatione. An verò citò, an tarde, motus imprimis docebit. Cui adjunguntur quæcunque morbum vel accelerant, vel tardant; ut temperamentum, ætas, regio. si enim sit morbus vehemens, vires robustæ, ætas juvenilis &c. morbus erit brevis: sin contra. longus. nam morbi acuti, aut subitò cum pugna ad vitam, vel mortem terminantur; aut ad mortem sine pugna, si vires sint debiles. Mors itaque cum crisi & pugna, postulat vires debiliores morbo, non tamē omnino debiles & prostratas. At mortis tempus ex statu deprehenditur, & morbi motu. Morbus lethalis, cum validus est & celer, hominem derepente necat: sin nec vehemens, nec

celer

celer paulatim. Contra ſe res habet in minime lethalibus: nam natura valida ſubitò ſanare ſolet, imbecilla paulatim. An criſis ſit futura ad ſalutem vel mortem, colligi poteſt ex comparatione morbi cum naturâ. ita ut non negligatur urinarum concoctio, ætas, temperamentum, &c. Eſt enim concoctio, ſignum inſtantis bonę criſeos, quæ ſemper eſt in ſtatu: quo elapſo, nemo vi morbi perit; ſed vel errore, vel alia cauſa. Iam verò criſis, ante ſtatũ facta, mala eſt; quia irritatione naturæ à morbi magnitudine fit. Quando natura dominatur materiæ, motus in ægris ſunt determinati. ſin vires deficiant, nullus motuũ ordo; unde prædictio ſæpè eſt fallax, & incerta. Morbi omnes ſalutares ſolvuntur paulatim, vel ſubitò. Cauſa ſolutionis interdum eſt ſola natura; ea enim levem continui ſolutionem curat ſine medicamento: interdum eſt ſola ars; ut in luxato digito videre eſt: interdum ars cum natura conſpirat; ut in graviorum morborum curatione

tione appareat. At crisis omnis fit à solâ naturâ. Ea autem convenire debet naturæ morbi. ardens enim febris solvitur vel sanguinis è naribus fluxu, vel sudore post rigorem, nonnunquam alvi fluxu, & vomitu. Locus affectus non est prætereundus. nam si gibba hepatis pars afficiatur, natura per ureteres materiam expellit morbificam. Considerandum tertiò est temperamentum, ætas, regio, tempus. juvenes enim calidi, vere ægrotantes, liberantur sanguinis è naribus profluvio. Quartò sexus inspiciendus est: nam mulieres liberantur à magnis morbis sanguinis ex utero profluvio. Postremò consuetudo est observanda; ut in hæmorrhoidibus videre est: graves enim lienis affectus, transmissio ad hæmorrhoides sanguine, fæliciſſimè curantur. Instare crisin ex propriis signis hoc modo cognosces. si enim sit febris ardens, immineatque hæmorrhagia, caput graviter dolet, & pulsat, nares pruriunt, oculis observantur splen-

ſplendores, lachrymæ oboriuntur involuntariæ &c. at ſi criſis vomitu terminetur, gravis præcedit capitis dolor, viſus eſt hebes, vertigo, morſus orificii ventriculi, labri inferioris agitatio &c. atque hoc modo terminantur ſæpè febres intermittentes: ſin verò ſudor expectatur, cognoſces ex ſuppreſſione urinæ, & fæcum, præter rationem, conjuncta cum rigore; partes exteriores magis rubent, & calent: quo modo judicantur febres continuæ. Inſtare criſin per alvi dejectionẽ, cognoſces ex aliarum evacuationum ſuppreſſione, ſi nempe earum notæ non appareant; inprimis autem, ſi retineatur urina, ſitque dolor ventris &c. Per urinas fieri diſcis ex ſuppreſſione alvi, pręter rationem. Ex ſimilibus denique ſignis judicandum de excretione, tum per uterum, tum per hæmorrhoides. Verùm ſi nulla adſint huiuſmodi ſigna, judicabitur morbus ex tranſmiſſione humoris in partem igno-

ignobilem per vias patentes & re-
ctas. Nam tranſmiſſio humoris à par-
te ignobili in nobilem, metaſtaſis
vulgò dicta, pernitioſa admodum,
nec criſis propriè dicitur. Partes ig-
nobiles, recipientes aliorum mem-
brorum excrementa, ſunt glandulæ,
cutis, articuli &c. Idem hîc obſer-
vandũ quod ſupra, huiuſmodi tranſ-
miſſionem criticam, (diadoſin vo-
cant Medici) debere fieri à naturâ
nec à morbo, nec medicamento irri-
tata. Quibus autẽ in partibus ſit me-
tuenda materiæ tranſlatio, docebunt
accidentia eas partes circumſtantia;
rubor nimirum, dolor, diſtenſio. ſi
humorum indolem contempleris,
craſſi, & frigidi ad partes inferiores
magis abſcedunt: ad ſuperiores ve-
rò tenues, & calidi.

CAP. IX.

De futuræ criſis tempore.

TEmpus futuræ criſis cognoſces
ex longitudine morbi, eiuſdem-
que ſtatu. quo enim morbus brevior.
eo

eo propinquior ſtatus; in quo bona criſis ſemper contingit. Cognoſci autem ſtatum ex morbi natura, & ſymptomatum incrementis, jam diximus antea: quibus adjunguntur ætas, regio, tempus, anni &c. ſin morbus intermittat, ex acceſſionum incremento, & magnitudine, aliiſque adjunctis. Hoc idem certius conſtabit ex obſervatione dierum criticorum, & viribus ægri. quæ ſi validæ fuerint, irritenturq; ab humoris morbifici irritatione criſin anticipabunt. Præſtantiſſimum futuræ criſis ſignũ ex urinarum concoctione haberi ſolet. Morbus peracutus ſubitam habet criſin; die nimirum ſeptimo, indicato tamen à quarto. ſi igitur primo die ſigna apparent bona, quarto die aut citius morbus finietur: ſynochus exempli cauſa: criſi tum terminatur: at verò ſimplici ſolutione, ſi morbus ſit parvus: tertiana continua magna tertio die expediri ſolet. At ſi primis duobus diebus nulla concoctionis appareant ſigna, verum quarto ap-

to appareat in urinis nebula rubra, aut aliud aliquid; crisis fiet die septimo, nisi peccatū aliquod intervenerit. Sin autem morbus nec sit adeò magnus, nec velox; differtur crisis in 9. diem: sin septimo die primum appareant in urinis concoctionis signa, undecimo aut decimo quarto ad summum die fiet crisis. Eadem est ratio aliorum quaternariorum, & septenariorum. Ergo si morbus sit funestus, iisdem diebus criticis, quarto, septimo, aut simili morietur æger. Non semel monui concoctionis indicium esse urinam, nam in acutis morbis; urinæ albæ tenues, sunt pessimæ: sicut tenues, rubræ, in statu apparentes, non bonæ. Crisis quæ die non bono fit, conjuncta tamen cum aliis bonis signis, recidivam minatur; infida enim est. at si mala conjungantur signa, mors in propinquo. Tempus salutis, aut mortis cognoscitur ex comparatione virium cum morbo, eiusdemque statu. Nam si natura & morbus viribus sint partes, longior tem-

tempore opus eſt ad alterutrius victoriam: at ſi impares ſint, hoc eſt ſi morbus ſuperaverit naturam, aut contra; cita erit victoria. Quicunque curantur morbi, quatuor illa tempora univerſalia pertranſeunt: qui vero non ſanantur, poſtremum tempus nimirum declinationem, non attingunt: Sæpe enim in ipſo augmento mors contingit. ubi natura morbo longè eſt inferior, in ipſo principio, ſine criſi, mors evenire ſolet. Si ſtatum morbus ſuperarit, nihil eſt periculi; nam in declinatione non contingit mors. Ergo ſi obſervaveris, quantum morbus naturam ſuperet, & quo tempore æger peſſimè ſe habeat; quando acceſſio recurrit, prædices mortis tempus. In lethali enim morbo, quia vires admodum ſunt debiles, mors citò advenit. Sin autem vires non adeò ſint debiles; quo die acceſſio recurrit, eo morietur. At ſi vires paulo validiores fuerint; differtur mors ad unum, vel alterum diem. Horam mortis diſces; ſi ob-

ſervaveris tempus particularis alicu-
ius exacerbationis, quo maximè ęger affligitur: tum enim, quia maximè languet, morietur: languoris indicium eſt pulſus debilitas, animi deliquium, difficultas reſpirandi, &c.

INSTI-

INSTITVTIONVM MEDICARVM LIBER V.

De Medendi Methodo.

Cap. I.

De Indicatione.

CUm Medicina circa corpus ægrum maximè verſetur, ut morbus nimirum profligetur, & natura conſervetur; cognitis morbo, cauſa, locoque affecto, nihil ſupereſſe videtur aliud, quam medicamenti idonei & alimenti inventio. illo morbus corrumpitur, hoc facultas conſervatur. Hoc fieri nequit, ignoratis iis, quæ ſecundum & præter naturam homini accidunt. Proinde Medicus, naturæ miniſter, nunquam huiuſmodi ſcopos attinget, ignoratis iis, quę ante à nobis ſunt dicta. Itaque Em-

pirici, Methodicique hic vehementer errant. illi enim neglectis causis, solâ experientiâ & analogismo ad salubria eligenda, & insalubria evitanda contenti sunt: at hi neglectâ experientiâ, rejectisque causis, & facultatibus, solam indicationem à morbo, & evidentibus communitatibus sumptam, ad curationem sufficere arbitrantur. Dogmatici, & rationales Medici, rationi experientiam adjungunt; considerantq; non tantum causas evidentes, sed & abditas, non neglectis partibus, locis affectis, eorumque signis. Ratio enim & experientia se mutuo juvant; pulchrum enim est, judicium rationis ab experientiâ confirmari. proinde dogmatici his duobus fulcris experientiâ in singularibus, & ratione in universalibus quasi nixi, multo felicius & accuratius curant.

Medendi methodus est *ratio inveniendi certa cuique morbo remedia, sanitatis gratiâ, per convenientes indicationes.* Ratio hæc procedit à communibus,

bus, & generalibus indicationibus, ad ſpeciales, & proprias: nam non curatur homo in genere, ſed Socrates, & Plato. Scopus itaque omnium operationum eſt morbi depulſio, & ſanitatis introductio. Verum ſi vires penitus ſunt victę, à prudente Medico nihil eſt tentandum: ſin autem conſtent, de mediis quibus morbus depelli poteſt, conſultandum. Conſiderandum ergo primum, quid agendum; alterandum, evacuandum, an reficiendum. Deinde quibus remediis; refrigerantibus, an pituitam, bilemque evacuantibus; ſolidis, an liquidis. Tertiò quantum agendum; multumne, an parum. Quartò quomodo; an ſenſim an verò confertim. Quintò quando; in principione morbi, an vero ſtatu. Poſtremò, quo ordine & via.

Indicatio eſt *agendi inſinnuatio; ſive ratio dirigendi actionem, ſeu comprehenſo juvantis, juncta comprehenſioni eius, cui conferre dicitur, ſine experientiâ, & manifeſtâ ratiocinatione.* Indicatio omnis ex

nis ex ſcopo naſcitur; nam ſcopus, eſt curationis indicatio; ſicut indicatio, eſt agēdi inſinuatio. Indicatio omnis eſt indicantis ad indicatum relatio. *Indicans* eſt *aliquid in corpore, aut conſervandum, aut corrumpendum; cuius gratiâ aliquid fieri debet*: ſicut morbus indicat ſui corruptionem, & facultas conſervationem. *Indicatum* eſt *illud, quod indicanti prodeſt, eique aliquo modo congruit*; ut venæ ſectio tollit febrē ardentem. Proinde indicatum omne eſt aut ſimile, aut contrarium. Contraria tollunt morbum, ſimilia autem facultatem conſervant. Ex quibus colligitur; indicare eſſe manifeſtare quid conveniat.

Cùm curatio debeatur morbo, præſervatio cauſæ, conſervatio facultati: totidem erunt in Medicina ſcopi, curare, præſervare, & conſervare. Sed quia non omnes morbi cauſam habent; Medici duos ſcopos proponunt, facultatem, & morbum. Hunc quidem corrumpendum; illam autem conſervandam. Secundum ſicut fit

cut fit per ſimilia, ita primum per contraria. Iam verò non ſufficit ſcire morbum calidum eſſe frigidis curandum, quod plebem non latet; ſed quomodo, quando, quo, refrigeratio ſit inſtituenda: quod fieri nequit, ignoratis temperamento, partibus, facultatibus &c. à quibus non tam indicatio, quam coindicatio ſumitur. Primę indicationes tres tantum ſunt, totidemque indicantia; morbus, cauſa, (ſi ea eſt) facultas, quæ primò quid agendum ſit inſinuant. Ætas, temperamentum, ſexus, conſuetudo, coindicant, id eſt, oſtendunt quantum, quomodo, ſit agendum. nam coindicantia non per ſe, ſed per aliud indicant. Exempli cauſa; cacochymia primò indicat evacuationem, coindicant vires robuſtæ, conſuetudo. *Contra indicans* eſt quod per ſe primò impedit. *Correpugnans* quod ſecundariò impedit. Facultas enim victum indicat; ætas, temperamentum, coindicant, morbi vehementia contra indicat; ſymptomata verò correpugnant.

Cum verò indicationes ſunt contrariæ, præferenda ea eſt, quæ magis urget. Exempli cauſa, in ſtatu acutarum febrium, ſi magna ſit virium debilitas, facultas indicat victum, contraindicat vehementia morbi; quia verò vires ſunt conſervandæ, ante omnia cibandus eſt æger, nec permittendus ob inediam deficere. Verum ſi morbus ſit in fieri, ut dicunt, non autem facto eſſe, cauſæ habenda eſt ratio, jungendaque curatio præſervationi: nam ſicut illa morbum, ita hæc cauſam innuit. Cum itaque morbus ſit ſanitati contrarius; prima maximè communis indicatio curativa eſt ipſa contrarietas; quæ à morbo ſumitur: indicationes ſumptæ à parte affectâ, ætate, conſuetudine, ſunt magis particulares; determinant tamen curationis modum, & menſuram. quam nemo ritè intelliget, ignoratis temperamento, corporiſque natura: nam quanto morbus magis à naturâ receſſerit, intentioribus & vehementioribus remediis (hæc vero ſunt

ro ſunt

ro ſunt contraria) indiget. Si ergo quis febricitet; quantum ſit refrigerandum, indicat temperamentum naturale, ad quod medicamentis frigidis eſt reducendus; non neglectâ magnitudine morbi & ſitu partis. Vbi ergò cognoveris quouſque refrigerandum ſit, remedia accommodata ſunt inveſtiganda, eorumque doſis inſtituenda. & quanquam inexplicabilis ſit menſura remediorum in ſingularibus, nec ſcientiâ aliquâ comprehenſibilis; artificiosâ tamen conjecturâ, uſurpanda venit: hæc nititur ratione, & experientiâ. Sicut morbus remedium indicat; ita modum utendi indicant vires, & ſitus partis affectæ. Tempus utendi præſcribunt morbi tempora; ſicut locum, & vias, corporis figura, & partium ſitus. Verum quid primò, ſecundòve agendum, indicat quod maximè urget. Indicationes à parte affectâ ſumptæ, ſunt magni momenti. conſiderantur enim eius temperamentum, ſenſus, figura, ſitus, & actio læſa. Tempera-

mento adjunge ſexum, ætatem, conſuetudinem, vitæ inſtitutum &c. Gravius ſiquidē ægrotat cuius temperamento, conſuetudini, ætati morbus eſt diſſimilis, quam ſimilis. Ergo ſi frigidus temperamento incidat in febrem; periculoſiùs ægrotat, quam calidus, frigidioraque requirit medicamenta. Idem de ætate judica. Si enim ſenex febricitet, frigidiora poſcit remedia, quam juvenis. Eadem eſt partium conditio. os enim fractū validiora exſiccantia poſtulat, quam cutis ſciſſa. Sin actionem ſpectes; videndum, ea ne privata ſit & uni parti inſerviens: tum enim audaciùs alterandum, laxandum etiam: ſin autem actio ſit publica, ut cordis, cerebri; tum eadem timidiùs facienda ſunt. nec tamen ſimul, ſed per intervalla, parſque corroboranda eſt benignis medicamentis. Figura partis adeò eſt conſpicua, ut plebem non lateat. Quivis enim novit, maiora emplaſtra adhibenda eſſe ventriculo quam lieni; & ventriculum purgari
tum

tum ſupra, tũ infra; pectus autem ſupra tantũ. Idem de ſitu ſtatuendum. nam ſi ſuperficies corporis ſit violata; levioribus medicamentis eſt utendum, quam ſi pars corporis profunda. ita ad purgandum ventriculum opus eſt debilioribus, quam ad uterum. Si ſenſum conſideres; quanto is acutior, tanto benignioribus, minuſq; acribus utendum eſt remediis. Ergo ſi inteſtina malè habeant, validiora exigunt, quam ventriculus; hic enim acribus medicamentis (eſt enim acerrimi ſenſus) irritatur. In quibus obſervandum ſemper, ut reducatur æger ad illud temperamentum, quod habuit, cum in morbum incideret. Intemperies quælibet poſcit contraria in eodem gradu medicamenta. Cęterum ſi foveatur ab aliquâ causâ, ea prius eſt auferenda: nunquã enim curabitur morbus (à quo prima indicatio ſumitur) manente causâ antecedente: quod dum fit, tutius multò eſt calefacere, quam refrigerare: ſicut humectare, quam exſiccare. Ca-

lida enim, aut humida intemperies, facilius curatur, quam frigida, aut ſicca: ſiccitas enim, & frigus, ſunt inimica vitæ. Eadem eſt indicationis ratio in morbis malę compoſitionis, & ſolutione continui. Nam meatuum dilatatio indicat aſtringentia; obſtructio, aperientia; ſolutio continui, unientia. Compoſitorum morborum, compoſitæ ſunt indicationes: ſinguliſque ſua remedia ſunt præſcribenda. Contingit interdum duos morbos ita eſſe connexos, ut unius curatio, ſit etiam alterius: nam curata inflammatione pleuræ, febris ceſſat. Idem de peripneumoniâ ſimilibuſque judicandum. Interdum ſecus evenit; ut ſi pars inflammata ſit cum ulcere cavo. nam ſeorſum & prius inflammatio eſt ſedanda, cuius ablatio nihil commune habet cum conſolidatione ulceris.

Cap. II.
De indicatione præservativa, & conservativa.

INdicatio præſervativa ſumitur à cauſâ morbi antecedente, quam continentem diximus vocari. Cauſa morbi formalis eſt ipſe morbus, qui curationem exigit, de quâ ſuperiori capite. Antecedens eſt prava corporis diſpoſitio; plethora nimirum, aut cacochymia. Quæ ſi adeò manifeſtè actiones non lædant, ſunt cauſæ tantùm antecedentes, conjunctæ cum neutra corporis diſpoſitione: ſin verò manifeſtè actiones lædant, (quod ſine morbo fieri nequit) cauſæ fiunt morborum continentes: ex quibus oriuntur indicationes præſervativæ: ad cauſas antecedentes referunt multi calculos, vermes, &c. Indicatio hinc ſumpta eſt multiplex, pro varietate cauſarum: earum enim conſiderantur, quantitas, qualitas, locus, motus, ſubſtantia. Si enim eſt aliquid toto genere præter naturam in corpore,

pore, ut calculus, lumbricus; indicat ſui ablationem. ſin vapor, aut flatus, diſcuſſionem inſenſibilem. ſi ſanguis juſto ſit frigidior; indicat calefaciens proportionatum: ſin craſſus ſit, medicamentum attenuans; ſin malignus, refrenans, aut evacuans; & ita deinceps. Jam ſi deficiat ſanguis, indicat alimentum inſtaurans: ſin redundet, evacuans. Et quia varia eſt redundantia; nimirum bilis, pituitæ &c. ſinguli humores indicant convenientia remedia, rhabarbarum, agaricum &c. Si locum conſideres; is eſt vel prima regio corporis, vel ſecunda, tertia, aut pars corporis ut pulmo; quæ omnia ſuas privatas habẽt indicationes. Et ſicut ſanguis qualitate peccans indicat purgationem: ita quantitate ſi peccet, indicat phlebotomiam. Hæc enim duo, plethora, & cacochymia, indicant ſemper ſectionem venæ, & evacuationem. & ſi cacochymia ſit primæ regionis; indicat evacuationem eſſe inſtituendam aut vomitu, aut dejectione. ſin

in habitu corporis; ſudoribus, & ita deinceps.

Iam ſi materia moveatur, pro eius motus varietate, variat indicatio. Nam ſi materia feratur ad os ventriculi, ſed imperfectè; vomitus præſcribendus. ſin motus ſit immodicus; indicat remedium compeſcens eum. ut in fluxu ſanguinis per nares videre eſt. Et quia humores fluunt ab unâ parte corporis in aliam, gignuntque inflammationes; conſiderandæ ſunt partes mittentes, recipientes, & viæ per quas fit motus. Pars mittens indicat revulſionem; recipiens aſtrictionem, derivationem. ipſæ deniq; viæ medicamentũ exigunt intercipiens, &c. Revulſio (eſt autem tractio humoris fluentis ad locum oppoſitum affectæ parti) fit phlebotomiâ, ſcarificatione, frictionibus, vinculis dolorificis, & quidem in principio. Adſtrictio partis affectæ, fit medicamentis repellentibus; craſſis nimirum, frigidis, terreiſque: hæc enim & huiuſmodi partem affectam corrobo-

roborant. Eadem eſt viarum ratio. Sicut motu peccat humor, ita quiete. Nam ſi ſanguis non fluat per uterũ, aut hæmorrhoides; incitandus eſt medicamentis calefacientibus, attenuantibus &c. ſin ſit parti impactus; indicat ablationem per ipſam partem, aut ſenſibiliter aut inſenſibiliter.

Purgationis tempus volunt Medici eſſe, cum materia eſſe cocta; niſi forſan turgens ſtatim eſt educenda. Quantitatem pręſcribunt morbi magnitudo, & facultas. Magnus morbus conjunctus robuſtis viribus indicat magnam evacuationem. Contraria eſt indicatio, ſi cum morbi magnitudine conjuncta ſit uirium debilitas. Et ita quidem ſe res habet in ordinariâ legitimâq; curatione; quæ primò aufert cauſas morborum, tum morbos: quibus ſublatis, ſtatim evaneſcunt ſymptomata; quæ ſi vehementia ſint, ut dolor magnus, vigiliæ, à quibus imminet vitæ periculum; iis primò occurrendum neglecto morbo, & cauſa; ſed hic curandi modus,

modus, quanquam ſæpè neceſſarius illegitimus tamen eſt, & extraordinarius.

Indicatio conſervativa ſemper debetur facultati; quæ eſt conſervanda ſimilibus, ſeu victu, & alimento reficientibus. In victu inſtituendo quatuor conſiderantur. Primum eſt forma victus; hoc maior aut minor, quam poſtulant vires, aut æqualis. Nam in victu pleno, plus reponitur ſubſtantiæ, quam eſt à morbo ablatum. in tenui plus ſubſtantiæ aufertur à morbo, quam reponitur à cibo. in victu æquali tantum reponitur, quantum aufertur. Forma victus eſt inſtituenda prout vires poſtulant, & morbus permittit. Norma victus in ægris eſt extremus morbi vigor; quo tempore tenuiſſimo victu eſt utendum, in comparatione ad alia tempora; niſi ſit inflammatio conjuncta. ſicut in pleuritide, quo in morbo minus in principio, quam ſtatu eſt edendum. Secundum eſt victus materia, craſſa, tenuis, mediocris.

Nam ſpiritus ſi deficiunt, requirunt alimentum ſpirituoſum: ſin partes ſolidæ ſint inſtaurandæ, ut in Phthiſi; alimentum indicatur craſſum & ſolidum, ut caro vitulina. Tertium in victu obſervandum, eſt eiuſdem qualitas, ut ſcilicet alimentum ſimile ſit naturæ, & contrarium morbo, eiuſdemque cauſæ. Quartum eſt modus: hoc eſt an multum, an parum ſit dandum; an ſæpe, an rarò. Quæ indicantur à virium magnitudine, & indigentia; nam ſi vires ſint debiles, & magna eſt indigentia; parum & ſæpè eſt nutriendum: ſin indigentia non ſit magna, ſed copia ſit boni ſucci in corpore; parum & rarò. in quibus ſemper habenda eſt ratio temporis, ætatis, &c. Poſtremum, eſt tempus opportunum; hoc eſt illud, quo minus à morbo gravatur æger: ut in intermittentibus febribus eſt declinatio: aut aliàs hora conſueta in ſanitate.

CAP.

CAP. III.
De Medicamentis in genere.

MEdicamenta propriè dicuntur, quæ corpus humanũ alterant, ſed non corrumpunt : Venenum, quòd utrunque facit : Alimentum, quod in naturam corporis perfectè converti poteſt. Sicut huius natura eſt pati; (nam alimenta alterantia ſunt etiam medicamentoſa, ut lactuca, acetoſa) ita contra medicamenti & veneni eſt agere. Alimenti cum corpore noſtro eſt aliqua ſimilitudo, interdum maior, interdum minor. Venenum, & medicamentum, contrariantur : magis tamen venenum, quam medicamentum : quanquam medicamentum, ſi nimium ſit potens, etiam vires diſſolvit, mortemque accerſit, ut opium; quod tamen ſi juſtâ quantitate ſumatur, prodeſt vehementer. Tantum obſerva, quod uni ſpeciei, exempli cauſa humanæ, eſt venenum; alteri ſpeciei, ut caninæ, eſſe poteſt alimentum.

Medicamentũ agit in noſtrum corpus, non tantum formâ ſubſtantiali, ſed & qualitatibus eam conſequentibus, quemadmodum & elementa. Qualitates hæ ſunt proximæ alterandi cauſæ: iis enim proximè corpus humanum afficitur. Hæc dicuntur in medicamentis eſſe potentiâ, & virtute non actu. Quod tamen commodè eſt intelligendum: nec enim calor piperis dicitur potentiâ ineſſe, quaſi noſter ventriculus eum generet; ſed quia ſopitus non prius agit, quàm à noſtro calore leviter alteretur. Atque hinc fit, quod glacies dicitur actu frigida, & ignis actu calidus: quia ad manifeſtandas operationes, non egent aliquâ præviâ corporis noſtri alteratione. Ergo noſter calor, nullas medicamento vires impertit. Huius temperies exigitur ad corpus humanum, quod eſt regula & menſura. omne enim, quod corpus humanum temperatum calefacit, calidum dicitur. Idem judicium eſt in reliquis qualitatibus. Videndum

tamen

tamen, an per ſe huiuſmodi effectus producant, an verò per accidens. Illud per ſe calefacit, quod immediatè, nullius alterius rei interventu hoc facit, ut piper. Quod autem calefacit interventu alterius, per accidens calefacit: ſicut veſtes; quæ non calefaciunt imprimendo calorem, & ſed caloris ſpirituum effluxuum impediendo, & reprimendo. Nunquam enim unum contrarium alterum generat, ſed corrumpit. ergo ſi quidpiam calefaciendo refrigeret; per ſe calefacit, per accidens verò refrigerat. ſin refrigerando calefaciat, per ſe refrigerat; per accidens autem calefacit. Diſtinguuntur qualitates, in occultas, & manifeſtas. Hæ dicuntur non tantum primæ, ſed quæ primas immediatè conſequuntur, ut mollities, durities, cæteræque temperamentum comitantes. De occultis dubitatur. quidam omnino eas tollunt, aiuntque omnes actiones à manifeſtis fieri qualitatibus: quidam admittunt, aſſeruntque à formâ ſub-

ſtantiali proximè manare, ſicut vis ſtupefaciendi in opio. hæc occulta qualitas, non ſenſu, non ratione, ſed ſolâ experientiâ deprehendi creditur; & quanquam à temperamento non immediatè fluat, ſupponit tamẽ debitũ commodũq; temperamentũ.

CAP. IV.

De medicamentorum facultatibus in genere.

MEdicamenta alia ſimplicia ſunt alia compoſita. Illa dicuntur quæ natura fiunt, nec arti quicquam debent, quemadmodum lactuca, mandragora: quæ quidem non ſunt corpora penitus ſimplicia, omnis compoſitionis expertia;(revera enim lactuca eſt compoſita, non tantum ex materia & forma, ſed etiam ex elementis:) ſed dicuntur talia comparatè, ad compoſita nimirum, quę arte & induſtriâ humanâ fiunt; ut theriaca, diaphœnicum. De ſimplicibus primò agendum.

Diximus medicamentum ſimplex con-

conſtare calido, frigido, humido, ſicco. cuius temperies exigitur ad corpus humanum temperatiſſimũ. Temperatum illud dicitur, quod corpus humanum, nec calefacit, humectat; aut quod corporis humani temperati calorem, frigus, nec auget, nec minuit, ſed conſervat tantum, & quoad ſenſum ſimile videtur: ac proinde in qualitatibus hîc eſt magna nobiſcum ſimilitudo: quod ſi accedat porrò ſubſtantiæ ſimilitudo, erit alimentum. Intemperatum eſt, quod corpori humano admotum, eius frigus, aut humiditatem auget. Temperatum medicamentum eſt regula intemperati. Temperatum interdum eſt omnibus qualitatibus, interdum unâ, alterâve. illius exemplum eſt cera, huius eſt lini ſemen, quod licet calefaciat, ſiccitate tamen & humiditate temperatum eſt. Quicquid ergo auget noſtrum calorem, dicitur calidum: quod humiditatẽ, humidum: eadem eſt ſimilium ratio. Tale eſt quadruplex; calidum, frigidũ, humidum, ſiccum.

ſiccum. ſed quia alia aliis ſunt calidiora, oriuntur quaruor gradus medicamentorum. Primus gradus dicitur receſſus primus à corpore temperato. Quòd ergo eſt primo gradu calidum, aut ſiccum, obſcurè tantum corpus humanum alterat. quod ſecundo gradu, manifeſtè alterat, ſed ſine noxâ. tertius gradus, eſt tertius à temperato corpore receſſus. Medicamentum ergo tale, corpus humanum vehementer alterat. Ultimus receſſus, & ſummus, eſt quartus gradus, quo corpus humanum non tantùm alteratur, ſed & corrumpitur. Hi ſunt generales medicamentorum ſimplicium ordines in qualitatibus primis, ad quas exiguntur ſecundæ. Medici longo uſu edocti, ſingulos gradus dividunt in tres manſiones, principium, medium, & finem: obſervarunt enim, non omnia primo gradu frigida, æqualiter refrigerare; & hinc factum eſt, ut latitudinem illam, hoc quo diximus modo, partiti fuerint. Nam quæ in principio pri-

mi gradus, non adeo conſpicuè alterant, ſed in medio evidentius, in fine autem evidentiſſimè. Varietas graduum eſt magis conſpicua in qualitatibus tam activis, quam paſſivis. Hæ enim remiſsè agunt, nec perfectè attingunt quartum gradum. Si modum ſubſtantiæ in medicamentis ſpectes; quædam ſunt eſſentiæ tenuis, quæ facilè in tenues partes reſolvuntur: quædam ſubſtantiæ craſſæ, quæ difficulter ſolvuntur, nec penetrant corporis noſtri partes: quædam ſunt mediocris, quæ medio ſe habent modo. Aliter Philoſophi ac Medici ſentiunt de ſecundis qualitatibus, & facultatibus. Illi enim omnes eas vocant ſecundas, quæ ſequuntur primarum inter ſe actionem; ut odorem, ſaporem, colorem &c. qui quidem vim agendi habent in propria ſenſoria, non verò in aliam corporis partem; nam ſapor afficit ſolam linguam, odor proceſſus mammillares. Hi eas ſolas, quæ viribus primarum qualitatum agunt. Dicuntur autem activæ,

quia ſubjectum, iis prędituin, aptum
eſt ut certo & determinato modo in
corpus noſtrum agat. Huiuſmodi facultates
ſunt variæ; emolliens, indurans,
intendens, relaxans, condenſans,
rarefaciens, incraſſans, attenuans,
attrahens, repellens, dolorem
leniens, irritans &c. quæ non ſunt
accipienda, quaſi mollities, durities,
tenuitas, vim habeant agendi; ſed
quod vis extenuandi, & emolliendi,
in medicamentis procedit à qualitatibus
activis pro modo materiæ. Actiones
enim hæ ſecundæ ſequuntur
primarum actiones: nam calidum
medicamentum primò calefacit; poſtea,
ſi tenuis ſit eſſentiæ, attenuat,
rarefacit, diſcutit. Unde conſtat,
actiones ſecundarum qualitatū oriri
à medicamentorum temperamentis.
Si itaque quidpiam eſt in corpore
durum præter naturam; indicat medicamentum,
non molle, ſed emolliens:
ſi quid verò craſſum; non tenue,
ſed attenuans. Sunt itaq; ſecundæ
qualitates, peculiares diſpoſitio-

nes

nes primarum in materiâ. Tertiæ facultates ſunt, quæ determinatum membrum reſpiciunt, aut alioqui determinatam materiam. Agunt hæ qualitates non modo occulto, ſed evidente; detergendo nimirum, aperiendo &c. Reſpiciunt interdum contenta in corpore, ut medicamenta ſemen excitantia, aut urinas moventia, calculos frangentia: interdum ipſa membra, unde medicamenta cephalica, cardiaca &c. quia manifeſta qualitate tales partes afficiunt. Omnes hæ qualitates evidentes promanant à primis medicamentorum facultatibus pro materiæ diſpoſitione. Nam materia interdum eſt craſſa, interdum tenuis, interdum mediocris; pro quâ varietate medicamentum actiones ſuas variat. nam calor aut frigus in materia denſâ aliter agunt, quam in tenui. Medicamentum tenuis ſubſtantiæ, ſi ſit ſimul calidum, ut fęniculum, validè attenuat, diſcusit, aperit. Quartæ medicamentorum facultates à temperamento

non oriuntur, ſi optimis creditur Medicis, verùm à formâ ſubſtantiali: nec agunt manifeſtâ qualitate, ſed occultâ. ſicut in medicamentis electivè purgantibus videre eſt, & in venenis, & alexipharmacis.

CAP. V.

De Facultatibus medicamentorum in ſpecie.

OMiſſis primis medicamentorũ facultatibus, reliquas ordine perſequamur. Medicamentum indurans eſt quod corpus minus aptum reddit, ut tactui cedat: non quidem diſſolvendo tenues partes, aut eas exprimendo, ſed manente humido naturali, corpus ineptum reddit ut cedat tactui. Tale eſt frigidum & humidum, ſine evidente adſtrictione, ut portulaca, lenticula paluſtris. Emolliens contra calidum eſſe debet, non tamen ultra ſecundum gradum, in paſſivis qualitatibus temperatum; ſine tamen partium craſſitie, ut ſemen lini, Althæa. Sed quia multa

emol-

emollientia diſcutiunt, & calefaciunt, ut medullæ; fit ut cum relaxantibus confundantur. Intendens eſt triplex. Primum exſiccans, cum calor humorem conſumit. Secundum congelans, cum frigus humorem exprimit, aut concreſcere facit. Tertium eſt replens ex humorum affluxu. Huius contrarium relaxans, triplex quoque eſt; humectans, calefaciens, evacuans. Quæ exſiccatione intenduntur, humectantibus relaxantur; talia ſunt viola, malua recens. Quæ frigore; relaxantur calidis, & emollientibus; ut anetho; meliloto. Quæ intenduntur humoris repletione, relaxantur evacuatione, eaque ſenſibili, vel inſenſibili. Materia in habitu corporis, emollientibus, rarefacientibus, diſcutientibus, inſenſibiliter diſcutitur. Quod ſi inſenſibiliter fieri nequit, tum materia eſt præparanda maturantibus pus &c. Quanquam hæc ita ſe habent, propriè relaxantia ſunt quæ rarefaciunt, & attenuant, diaphoretica vulgò dicta: medica-

dicamenta ſcilicet humores in halitus diſſolventia. talia ſunt tenuis ſubſtantiæ; calida tamen non ultra tertium gradum. Hæc enim penetrando, craſſa, ſolidaque attenuant, poroſaque reddunt. Horum alia, aliis ſunt potentiora. huius generis ſunt camomilla, melilotus. Quæ modicè rarefaciunt, cutemque contemperant, Anodyna dicuntur, & quidem propriè. Dico propriè; nam alias omne quod dolorem quoquo modo ſedat, anodynum dicitur: & hoc modo narcoticum ut opium eſt anodynum; quia ſenſum doloris aufert. Ita quicquid cauſam doloris corrumpit anodynum cenſetur. nam ſi dolor ſit à calore, qui frigore corrumpitur, medicamentum frigidum eſt anodynum. at, ut dixi, propriè anodyna ſunt paregorica, quę rarefaciendo, cauſam doloris demulcent. Contra, denſantia & incraſſantia ſunt, quæ poros cogunt, & humores addenſant. talia ſunt frigida, craſſarumque partium, ut plantago, myrtus,
quæ

quæ modicè aſtringunt. Referuntur huc admodum refrigerantia, papaver, mandragora; nam & hæc condenſant. Ad rarefacientia pertinent attrahentia, quæ humores ad cutem attrahunt manifeſto calore; ut ſinapi, euphorbium. quæ quantò calidiora, tantò validus attrahunt: quo pertinent dropaces, ſinapiſmi, phænigmi. Horum contraria repellentia, frigida ſunt, craſſarumque partium; huiuſmodi enim humores ad interiora trudunt, ut hyoſcyamus. Diſtingue inter medicamentum repellens & aſtringens. Aſtringere enim, eſt humores cogere, membrumque firmare; quod faciunt nonnulla calida; ut ſpica, aloë. quanquam non ſit negandum validè adſtringentia, eſſe etiam repellentia: talia ſunt frigida, ſubſtantiæque terreſtris, ut galla, acacia. Quæ minus validè adſtringunt, ut ſantali, corroborantibus accenſetur. Quicquid eſt, hęc duo admodum inter ſe ſimilia ſunt; ſicut oblinentia, incraſſantia, & oppilantia. Aſtringere enim

re enim communiter dicitur, quicquid cogit, roborat, intendit, condensat, humores incrassat, repellit, refrenat: propriè verò, quod venarum orificia adstringit, & contrahit, sensibilesque evacuationes cohibet. Tale autem est naturæ terrestris; ut medicamenta austera, & acerba: hæc enim venarum orificia claudunt; sicut quæ aperiunt, calida & mordacia existere, necesse est; ut cœpa, allium. Quibus similia sunt extergentia, & deobstruentia. illa superficiem corporis, & externos meatus expurgant; hæc autem internas cavitates, utraque calida sunt, & ex parte mordacia; qualia sunt amara & nitrosa, Quæ extenuant medicamenta & incidunt, eiusdem farinæ sunt, cum deobstruentibus; nisi quod interdum sint frigida, ut acetum. Lubricans est, quod vias inæquales lævigat; adeò ut humores nequeant adhærere: quale est pingue & lentum medicamentum, modicum habens calorem; ut malua althæa, prunum, Abluens est,
quod

quod ſuperficiem partium expurgat; non oblinendo, ſed ſordes diluendo. Eſt autem naturæ aqueæ, minuſque calidæ; ut ſerum lactis, jus mercurialis. Detergens potentius eſt abluente; altius enim penetrat, ſubitque tenuiores meatus, & ſordes educit: calidum tamen eſt; ut centaureum minus; mel. Hiſce tribus medicamentorum generibus, ſupra memoratis, quæ alvum manifeſta qualitate evacuant, nonnulli addunt comprimentia (de quibus admodum dubitatur) quæ vaſa contrahendo, humores contentos exprimunt; ut tamarindi. Emplaſtica medicamenta ſunt, quæ tenues humores incraſſant, ſuaque tenacitate meatus infarciunt ſine adſtrictione. Quorum alia terrea, & ſicca ſunt, ſine manifeſto calore, aut frigore, ut tutia, terra ſamia: alia terrea, & aquea ſimul; nempe lenta, & viſcida; ut cera lota. Sanguis Draconis, & alumen magis adſtringentibus annumerantur; coarctant enim vias. Suppuratoria medi-

camenta ſunt, quæ humores extra vaſa corruptos in pus convertunt. Talia ſunt ſimillima corpori noſtro; eius enim calorem nec augent, nec minuunt, ſed eodem ſtatu conſervant; ſuntque temperata, ſed emplaſtica; ut liliorum radix. Medicamenta ſarcotica non dicuntur, quod carnem generent; (carnis enim generatio, ſicut & puris, naturæ eſt opus) ſed quod humores in carnis generatione exſiccant ſimul, & tergent; ſine morſu tamen. Nam in carnis generatione, eſt duplex excrementum: unum tenue, alterum craſſum: ulcus verò utroque liberari debet; ut ſanetur, nam & exſiccandum eſt, & ſordes auferendæ. Talia ſunt farina fabarum, ſarcocolla. His opponuntur exedentia medicamenta, quæ callos, verrucas, abſumunt; quæ igneæ ſunt ſubſtantiæ pyroticiſque accenſetur. Tale eſt vitriolum, ærugo, alumen uſtum. Sub pyroticis multa continentur admodum inter ſe ſimilia: idem enim calor, pro materiæ varietate, varios

varios affectus inducit. Ergo rubrificantia, calore ſuo humorem ad cutem trahunt, eamq; rubore inficiunt; non tamen excedunt. unde nonnulli ſub attrahentibus ea comprehendunt. Sunt quidem talia admodum calida, ſed tenuium partium, ut ſinapi. Secundò ſunt veſicatoria, quæ humores non tantũ ad cutim evocant, ſed & puſtulas faciunt. Hæc, ut ſuperiorâ, calida ſunt, ſed partium craſſiorum; ut mel anacardinum. Septica altius penetrant, carnemque tenuem colliquant. proinde calidiora ſuperioribus & craſſiora, ut arſenicum. Poſtremo, huius generis ſunt eſcharotica, pyroticorum vehementiſſima Hæc ad ferri candentis ſimilitudinem cutim exurunt: unde & craſſa, & mordacia exiſtere neceſſe eſt; ut calx viva. Epulotica medicamenta ſunt, quæ repleti ulceris ſummam carnem in cicatricem indurant; ut ceruſſa. Talia ſicca ſunt, & craſſæ ſubſtantiæ, ſine manifeſto calore, & frigore, atque adeò morſu.

Glutinantia poſtremò ſunt, quæ cruenti vulneris labia uniunt, ut plantago, verbena. Huiuſmodi conſtant craſſâ ſubſtantiâ, quæ deſiccant ſine morſu, & calore; proinde terrea ſunt, & ex parte viſcida.

Atque hæc de ſecundis medicamentorum facultatibus; ad tertias pergamus.

Διουρητικὰ ſeu urinas moventia ſunt, quæ ſerum ita præparant, ut copioſè & facilè ad renes feratur, non tamen obſtructiones aperiendo. Talia medicamenta ſunt tenuium partium, calida tamen, & ſicca: hæc enim non tantum ſanguinem extenuant, ſed & fundunt, ut daucus, ſeſeli, ſemina calida vulgò dicta, quæ validè urinas movent, vaſaque urinaria expurgant, calculos etiam frangunt manifeſtâ qualitate; ut radices erynġii, graminis. Huiuſmodi medicamenta ſunt temperatè calida & humida.

Franguntur calculi occultâ proprietate, qualis eſt in ſanguine hyrcino. Non

no. Non negandum tamen, & alia admodum calida, ut vitrum combuſtum, cantharides, calculum diſſolvere, abradendo eum, & in pulverem redigendo.

Quæ menſes movent, propriè ſunt medicamenta obſtructiones uteri aperientia, & abſtergentia, ſanguinemque eo deducentia: calida nimirum admodum, non tamen ſubſtantiæ tenuis, ſed nonnihil craſſæ & ſiccæ; ut ſabina, pulegium. Hiſce ſimilia ſunt, quæ lac & ſemẽ promovent. Deducunt enim ſanguinem ad mammas, & teſtes. Non ſunt tamen tam calida & ſicca: hoc enim modo eruca ſemen excitat, & fæniculum viride lac.

Generatio lactis, ſicut & ſeminis, fit ex optimis alimentis, naturæ opera. illorum tamen provacatio & deductio ad convenientia membra, medicamentorum vi contingit ſæpe.

Bechica & ſputũ moventia, duûm ſunt generũ, alia enim craſſam & viſ-

cidam

cidam pituitam incîdunt, & extenuant; ſed ſine vehementi calore, ut hyſſopus. alia pituitam tenuem incraſſant leviter, & leniunt; ut nux pinea, amygdala, tragacantha. Huc pertinent errhina, quæ tennem pituitam, circa meninges deliteſcentem, expurgant per nares; talia calida ſunt; & acria, incîdunt enim, & abſtergunt.

Sunt & medicamenta partes corroborantia, manifeſta aliqua qualitate; eas nimirum adſtringendo, ne ſpiritus diſſipentur; qualia ſunt hepatica, & cardiaca. Illorum exempla ſunt agrimonia: horum, roſa, margarita.

Cardiacis adnumerantur, quæ tetros ſpiritus diſcutiunt, ut viola; aut bonos reficiunt, ut cinnamomi aqua; aut deniq; venenũ debellãtia, ut theriacalia, & bezoardica vulgò dicta.

Diximus eſſe quartas medicamentorũ facultates, conſequentes immediatè formã ſubſtantialẽ rei, non autem temperamentum. Hæc afficiunt

noſtrum

noſtrum corpus,non tantùm manifeſtè, ſed & occulta ratione. Agunt in noſtrum corpus dupliciter, vel movendo localiter aliquid in eo, aut ſimpliciter tantùm alterando,ut theriaca. Quædam enim retinent aliquid quod ex corpore exiturum erat, ut lapis ætites brachio alligatus, conceptum retinet. Alia attrahunt;ſicut ſcorpius, morſui à ſe facto impoſitus, venenum attrahere dicitur,ſimilitudine ſubſtantiæ. idem faciunt & alexiteria quædam. Quædam trahunt ad ſe aliquid, aut, ut aliis placet,incitant facultatem ad expulſionem; ut medicamenta electivè trahentia ex corpore, aut certa corporis parte, determinatum humorem; ut ſenna,rhabarb. agaricus.quę licet habeant primas & ſecundas medicamentorum in ſe facultates, iis tamen non trahunt determinatum humorem, ſed quarta iſta occulta, & ſpecifica.

Ad horum cenſum pertinent Venena,Antidota, eaque medicamenta

quæ determinatam partem respiciunt. Quanquam omnia venena immediatè cor oppugnent; non tamen eodem modo hoc faciunt. Quædam enim sunt calida, quædã frigida, nonnulla sicca; nulla tamen destituuntur occulta proprietate, quæ conspirat cum manifesta. at serpentum venena, occulta tantum proprietate vires conficiunt. His opponuntur alexiteria propriè dicta, quæ venenum aut frangunt, alterantque, ut theriaca; aut evocant, ut scorpius morsui suo impositus.

Postremò, quæ respiciunt determinatam partem medicamenta, hoc faciunt occulta sympathia, vel antipathia. illo modo salvia capiti conducit; pulmo vulpis, pulmonibus. hoc, cantharides nocent vesicæ. quæ dixi de medicamentorum facultatibus, vulgò à medicis fere recipiuntur. negandum tamen non est multa esse, quæ receptam sententiam dubiam reddere possunt, de quibus alii.

CAP. VI.

Modus explorandi vires medicamentorum.

MEdicamentorum facultates eę, quæ tota ſubſtantia, ut loquuntur, agunt, experientia ſola cognoſcuntur. Verum primæ, & ſecundæ, non experientia tantum, ſed & ratione. ſed ſine experientia vires nunquam dextrè cognoſcentur. tutius eſt experientia niti, ſine ratione, quam contra. Notum eſt ex Philoſopho, accidentia rerum deducere in earum cognitionem. Cum verò in medicamentis varia ſint accidentia, colores, odores, gravitas, levitas: nulla tamen æquè commodè, & certè deducunt in cognitionem temperamentorum quam ſapores. Quorum materia eſt pars ţerreſtris ſicca, diluta tamen humore aqueo: unde deſtiguuntur ſapores, ex varia miſtione humidi cum ſicco, à calore facta. Nec ſapor eſt qualitas ſecunda, orta ex actione caloris in ſicco terreo, aqua perfuſo.

Saporum alii calidi ſunt, ſeu caloris dominiũ ſequuntur, ut acer, amarus, ſalſus. alii frigidi, ut acidus, auſterus, acerbus, alii temperati, ut dulcis, pinguis, inſipidus, ſi modo ſapor dicendus. Acris qualis in pipere, & cæpa deprehenditur, linguam cum calore penetrat, inflammat, mordet. Huius generatio eſt ex ſicco terreo, humido permixto, à calore attenuato adeo, ut partes effervescant: partes dico terreſtres & aqueas. Ergo acria medicamenta, ſunt calida, ſicca, tenuium partium: habent autem vim rarefaciendi, attenuandi, diſcutiendi. Amarus, qualis in colocynthide, linguam detergit, abradit, exaſperatque, cuius cauſa eſt vehemens calor humorem conſumens: eſtque medicamentum amarum, calidum, ſiccum, ſubſtantiæ terreſtris, ad ſimilitudinem fuliginis aut cineris. minus penetrat, & rarefacit, quam acre: incidit tamen, detergit, meatus aperit. Huic vicinus eſt ſalſus, genitus ex ſicco terreo, copioſó humore perfuſo,

fuſo, à calore humorem quidem aſſante, non tamen conſumente, ſed potius cogente cum parte terreſtri. Proinde ſalſa, ſunt ſubſtantiæ quaſi mediæ, nec plane aqueæ, nec terreæ: unde exſiccant, abſorbent, incîdunt; quæ indicant eſſe naturę magis craſſæ, quam tenuis.

Hi ſunt ſapores calidi, ſequentes nimirum caloris dominium.

Frigidi ſapores ſunt totidem, quorum duo priores admodum ſunt ſimiles; auſterus & acerbus; uterque enim adſtringit. Verum acerbus; (qualis galla immatura) linguã contrahit, & exaſperat, & quidem validè, at auſterus (qualis in malo cydonio) eadem præſtat, ſed moderatè. Vtriuſque cauſa, eſt debilis calor, qui non ſufficienter attenuat, & permiſcet partes terreſtres cum aqueis, verum ſinit illas his dominari. quanquam in auſtero maior ſit attenuatio & permixtio humidi cum ſicco, quam in acerbo. Medicamenta ergò auſtera, & acerba, craſſa ſunt,

& ter-

& terrestris naturæ; frigida tamen, & sicca: unde fluxiones sistunt, viasque claudunt. magis acerba, minus austera.

Acidus sapor, qualis in oxalide, linguam sine caloris sensu, altè, facilèque penetrat. Oritur ex sicco terreo, tenui, sed copioso tamen humore perfuso, à calore attenuante, non tamen perfectè elaborante, qui priusquam terminum assequatur defecit. Medicamenta ergo acida, tenuis sunt substantiæ, refrigerant, exsiccant: incîdunt tamen, & aperiunt moderatè humorum ferociam contemperant; foris admota repellunt.

Atque hi sunt sapores extremi, sequuntur medii, dulcis, & pinguis. Ille est in saccharo, qui cum jucunditate linguam oblinit, & replet: hic est in oleo maturo, linguamque oblinit cum lentore, sed sine evidente suavitate. Oriuntur à calore temperato & proportionato, ab optima concoctione, & determinatione hu-

ne humidi cum ſicco.

Huiuſmodi itaque medicamenta, ſimillima ſunt alimentis. Humor rerum dulcium, eſt aqueus, ſicut in humiditate, & ſiccitate; unde maturant, leniunt, emolliunt, relaxant, ſed magis pinguia.

Inſipidus ſapor, non eſt ſapor; nec enim aqua, aut aliud elementum purum ſapidum eſt. nam ſapor ſupponit elementorum miſtionem. quæ autem obſcurum habent ſaporem, inſipida dicuntur, ut cucurbita, cæteraque obſcurè dulcia. Cauſa eſt materia craſſa, humore aqueo leviter perfuſa, ſine manifeſto calore.

Notandum porrò, cum pleraque omnia medicamenta varietate partium conſtent, ſinceros ſapores rarò habere, ſed mixtos & confuſos; qui nihilominus mixtas vires indicant. denominantur tamen ab hoc aut illo ſapore, qui reliquos ſuperat, & dominatur. Quod dico, manifeſtum eſt in aceto; quod non tantũ acidum eſt,

ſed &

ſed & acre. ita mel non tantum dulce, ſed & acre. ita abſynthium.

Et hęc quidem eſt ratio explorandi medicamenta ex ſaporibus: cui tamen experientia adjungenda, alioqui falleris. Nam cichorium lingua ſentit amarum, ratio judicat calidũ, & tamen experientia oſtendit éſſe frigidum. Idem quidam produnt de opio, eſſe nimirum frigidum, multum aliis reclamantibus; nec injuria. Quod ad occultas vires attinet, ex ſolâ experientiâ cognoſcuntur, non ratione, ut dictum eſt.

CAP. VII.

De Medicamentorum compoſitione.

SI medicamenta ſimplicia noſtris uſibus ſemper convenirent, non opus eſſet aliò confugere. ſed quia hoc non contingit, quod à natura deſideratur, cogimur arte ſupplere. Nam ſcopus φαρμακοποιητικῆς eſt idoneum medicamentum efficere in eos uſus, quos indicatio curativa poſcit; nimi-

nimirum ut citò, tutò, jucundè curetur æger. Compositum medicamentum dicitur in ordine ad simplex; tale non fit natura, sed arte, ex simplicium conjunctione; conjuncta enim facessunt in unam formam, ut mithridatium. Potissima causa componendi medicamenta, est morborum, causarumque, nec non symptomatum diversitas. Quilibet enim affectus remedium postulat, simplex morbus medicamentum tale, compositus autem compositum exigit medicamentum. Finge jecur non tantum inflammatum, sed & obstructum, certe medicamentum conveniens utriq; usui inservire debet: aliud enim indicat morbus, aliud causa sive obstructio. Quid? quod pars affecta, ægrique natura imponunt sæpe necessitatem componendi medicamenta. principi enim laboranti parti, nunquam applicantur sola relaxantia, ne robur membri dissolvatur; verum laxantibus admiscentur adstringentia. Accedit, si pars sit in profundo sita, nec alterari

possit

possit à medicamento, tum illi dandum est vehiculum, quod tenuitate sua penetrans, eò deducat medicamentum. hoc modo in doloribus capitis acetum additur oleo rosaceo. Sunt & aliæ causæ, nimirum temperamentum, conformatio partis, sensus, ægrique natura. Accedit minus apta medicamenti simplicis qualitas, quæ intentioni nostræ interdum est necessaria; verũ affectui non proportionata; vel quia nimis remissa, vel intensa, vel alioqui maligna: unde oritur necessitas adjungendi aliud simplex. Exempli causa, vis purgatrix agarici excitatur zinzibere, vis rhabarbari spica: malignitas scammonii, corrigitur tragacantha. Sunt quidem aliæ plurimæ causæ, verum hæ præcipuæ judicantur.

Ut autem medicamentum ritè componas, non tantum requiritur simplicium cognitio, verum etiam morbi, causæ, partisque affectæ. In compositione res ita habet, primò est basis (per similitudinem dicta) hoc

eſt, illud ſimplex, quod eſt profligando morbo accommodiſſimum, & quò cetera in tali compoſitione reſpiciunt. Sicut affectus alii ſimplices ſunt, alii compoſiti, ita baſes; alia enim eſt ſimplex, alia compoſita. illa eſt quæ unũ præſtat uſum, ſive componatur ex pluribus ſimplicibus eiuſdem facultatis, ſive ex uno tantum, ut aloë in hierapicra. hæc quæ diverſos & multiplices reſpicit uſus, conſtatque pluribus ſimplicibus, diverſa facultate prædictis, unde fiunt medicamenta πολύχρηστα. Baſis plerumque compoſitum denominat, & ex eius viribus judicandum eſt de tota compoſitione.

Solet baſis variari pro morborum temporibus, & ſymptomatum vehementia. unde alia baſis eſt in principio morbi, alia in ſtatu. neque hoc tantum, ſed vires ægri, conſuetudo, pars affecta baſin variant. Variatur baſis pro qualitate & quantitate cæterorum componentium, ei miniſtrantium. Incumbit medico, redde-

re medicamentum morbo, partique affectæ accommodatum;quod in basis temperatione consistit. Si enim eius vis ignava est, acui debet: si maligna & vehemens, temperari debet benignioribus, quibus conciliatur suavis odor, sapor: quæ ut fieri possint, requiritur aliquid ad formam idoneam conciliandam; liquores nimirum, decocta, syrupi, oleum, cera. & ut verbo absolvam, in compositione præter basin tria debent considerari, corrigentia, dirigentia ad partem affectam, & demum conservantia, saccharum nimirum aut mel. Basis quantitas est metienda ex eius vehementia. nam si valida sit, ut scammonium, eius minor debet esse in compositione quantitas: sin debilis, ut cassia, paulò maior: sin autem mediocris, ut agaricus, media debet sumi quantitas. quod tamen non est semper invariabile, nam ægri natura, morbus, parsque affecta &c. ut dixi variare cogunt.

Basis composita pro componen-

tium

tium conditione, variari ſolet multipliciter, ſecundum qualitates primas, ſecundas &c. exempli cauſa ſecundum primas, quando in ſimplici non datur gradus quem cupimus, ſed aut remiſſior, aut intenſior. Cupio calidum in ſecundo gradu, nec datur ſimplex conveniens, cogor addere aliud ſimplex: ſed hoc opus hic labor, in proportione invenienda; de eâ enim dubitatur; rectius ii ſentiunt, qui gradus alterantium ex effectibus ſenſui manifeſtis conſtituunt: nimirum ut gradus æquales conſtituantur, hoc enim modo temperatum medicamentum, habebit æquales partes caloris, frigoris, humiditatis, & ſiccitatis. Nempe ſi ſummus in temperatis gradus ſit ſex, tres erunt gradus caloris, & totidem frigoris. in intemperatis, tantum unius contrarii corrumpi debet, quantum alterius generari. Ergo calidum in primo eſt, quod uno gradu ſuperat temperatum; in ſecundo, quod duobus ſuperat, & ita deinceps. Frigidum in ſe-

cundo, habet ſuos caloris gradus; qui tamen non denominant ſubjectum, quia iis reſpondent contrarii calidi. Dicitur tamen abſolutè frigidum in ſecundo, quia duobus gradibus ſuperat, hoc eſt, habet tres partes frigoris & unam caloris, jam vero uni caloris parti, reſpondet alia frigoris. at ſuperſunt duæ partes frigidæ, quibus calidæ non reſpondent, hæ vero ſubjectum denominant. Quæ ratio eſt in gradibus, eadem eſt in ſingulorum manſionibus. nam calidum in prima manſione primi gradus, habet caloris partes 2^{6}_{1}, frigoris 2^{1}_{6}, & ita deinceps. Ex quibus conſtat errare vehementer Alchindum, de quo vide Averrois colliget. lib. 5. c. 58.

In compoſitione ergo quando plura ſimplicia eiuſdem ſunt facultatis, & gradus, compoſitum erit eiuſdem & facultatis, & gradus. verum ſi plura ſint eiuſdem quidem facultatis, ſed non gradus, quemadmodum piper calidum in tertio, & ſpica in primo, tum ſpica remittit calorem piperis,

piperis, & hoc ſpicæ frigus, oriturque medicamentum calidum in ſecundo. ſin plura ſimplicia contrariæ facultatis, ſed eiuſdem gradus, ut roſa, & ſpica, oritur compoſitum temperatum. Quæ eſt ratio in primis qualitatibus, eadem eſt in ſecundis, & tertiis.

Quod ad purgantia attinet, diverſimodè ea miſcentur: nam interdum, ſimilia ſimilibus: ut vehementia vehementibus miſcentur. interdum quę miſcentur diſſimilia ſunt, ut mediocria vehementibus, aut lenientibus. Si ſimilia ſimilibus miſceantur, alterum autem alterius actionem promovet, vide ut compoſiti quantitas non excedat juſtam ſingulorum doſin. nam quantum additur ab alterâ parte, tantum alteri demendum. ut ſi miſcere velis rhabarbarum cum agarico, compoſitum non debet excedere duas drachmas, quæ utriuſque ſeorſim eſt doſis. Obſerva tantum ut illius ſimplicis plus in compoſitionem veniat, cuius maximus eſt uſus,

& necessitas ad curandum morbum præsentem. sin lenientia mediocribus, aut vehementibus misceantur, compositi dosis non erit minor, quam singulorum seorsim. sin valida adjungantur mediocribus; ad ea acuenda minui debet dosis vehementium, relicta mediocrium usitata.

Porro quia basis est compositi medicamenti quasi anima, eius ad reliqua ingredientia proportio diligenter est consideranda, nec unquam commitendum ut vehementia magna copia basi adjungantur. ergo basis vehemens, minorem exigit quantitatem, debilis vero maiorem: verum corrigentia, quæ vel augent, vel minuunt vim basis, in minore, quam ea, sumi oportet. at quæ corrigunt basis malignitatem, proprietate aliqua æquare eam debent. Quod ad dirigentia attinet; si basis magna sit quãtitas (ut in medicamentis debilibus) dirigentium minor debet esse quantitas. sin basis sit vehemens, ac proinde parvæ quantitatis, ut colocynthis; diri-

dirigentium quantitas æquare debent basin. Dirigentia siquidem debilia sunt, nec ad partem affectam exigua dosi, basin deducere possunt. De formis medicamentorum agere superfluum videtur; eæ enim omnibus sunt notæ, sicut & differentiæ, ut pilulæ, emplastra, linctus &c.

CAP. VIII.

De Purgatione.

VT purgatio rectè intelligatur, sciendum corpus humanum in tres regiones dividi. Prima harum, quæ sentina corporis dicitur, à gulâ ad mediam hepatis partem extenditur. Secunda est à medio hepatis ad tenues partium venas. Tertia regio comprehendit venas capillares, necnon corporis habitum. si humores sola quantitate in vasis peccant, phlebotomia evacuantur; sicut cacochymia eorundem cathartico; sin humores in corporis habitu contineantur, sudoribus, & insensibili perspiratu discutiuntur. Hæc tria genera eva-

cuationum ſunt univerſalia, quia totum corpus purgatur. nam quæ ab hac, aut illa evacuant, purgationes ſunt particulares, ut diuretica, bechica.

Eſt autem *Purgatio evacuatio humoris, qualitate peccantis, ſive per ſuperiora, ſive inferiora, medicamenti vi facta.*

Purgatio indicatur à cacochymia, ſi vires ferant, cæteraq; conſentiant. Quod autem expurgat, & humorem expellit, eſt facultas naturalis irritata à pharmaco: nam purgantibus non eſſe vim trahendi humorem, ſed irritandi tantum facultatem multi non improbabiliter aſſerunt. Medicamenta hoc efficientia, qualitate ut loquuntur occulta (hæc illa ſunt quæ determinatum tantum humorē trahere creduntur) καθαρτικὰ dicuntur. At quæ manifeſta, ut lubricantia, detergentia, ὑπαγωγικὰ communiter vocantur. Vis illa peculiaris, qua medicamenta hunc, aut illum humorem purgant, ſpecifica eſt; ſequiturque formam ſubſtantialem, & ab ea naſcitur.

citur: quanquam nihil impedit corrupta forma manere in misto. Videmus enim ſcammonium, quantumvis corruptum, vim purgandi non amittere; idem in rhabarbaro toſto videre eſt.

Dubitant multi, nec injuria, an medicamentum aliquod, hunc aut illum tantum humorem purget: an indifferenter quoſvis. & certè pauca ſunt, quæ unum tantum trahunt, ſi experientiæ creditur. Quidquid eſt, medicamenta pro varietate humorum peccantium ſunt quadruplicia: chylagoga, melanagoga, phlegmagoga, hydragoga.

Eſt & alia eorum diviſio, nam quædam vomitu hoc præſtant, quædam dejectione, quædam vehementer, quædam blandè, nonnulla medio modo. Blandè per inferiora purgant bilem, manna, tamarindi, caſſia. mediocriter rhabarbarum, & aloë. vehementer ſcammonium: eadem eſt cæterorum ratio. Vomitum leviter provocant aqua hordei, ſyrupus ace-

tosus; potentius succus raphani, decoctum radicum betonicæ; validissimè radices hellebori albi, antimonium. Observatum est à majoribus medicamenta quædam, quamvis determinatum humorem purgent, magis tamen ab unâ parte, quam aliâ: nam agaricus & colocynthis quamvis pituitam purgent, magis tamen à capite trahunt, rhabarbarum à jecore, hermodactyli ab articulis. nisi mavis dicere, humorem purgandum in ijs partibus magis turgere; quod in capite est manifestum. Ex his alijsque simplicibus purgantibus variæ compositiones emergunt. nam sunt quædã composita, quæ ore sumuntur quædam per anum immittuntur; tum quædam sunt liquida, quædam solida. In omni purgatione prima indicatio sumitur à causâ morbificâ, seu cocochymiâ; deinde à viribus ægri, quatenus eam aut permittunt, aut impediunt: quibus adjunguntur pars affecta &c. Humores ergo vitiosi qui à natura superari nequeunt, ex-
pellendi

pellēndi ſunt. non ergo debetur purgatio ſanis, ſed aut ægris, aut neutris. quanquam nihil impedit, ſanum corpus purgari leniente, & blando pharmaco, quale eſt manna, caſſia. Ætas media optimè purgationẽ fert; nam ſenilis, & infantilis ob debilitatem ægrè. quanquam blandè purgantia & ſenes & infantes ferre poſſint, magis tamen illi. Sed ſi infans admodum ſit cacochymus, nihil impedit nutrici aliquid mediocriter purgans propinari, ejus enim vires lacti imprimentur, aut infanti ipſi ſuppoſitorium, aut aliquid lene per os dari poteſt. Si ſexum ſpectes, viri magis idonei ſunt fœminis. at ſi his fluant menſes medicamentum non convenit. Gravidæ difficulter purgantur; ſi tamē faciendum eſt, fiat à menſe quarto ad ſeptimū, teſte Hippocrate 1.4. nam primis, & poſtremis menſibus, ligamenta facilius rumpuntur. Si corpora ſpectes; temperata purgationes maxime ferunt; at ſicca, frigida, macilenta, laxa, minus. ſicut qui

animo facilè linquuntur, ac qui levi de causa vomunt. Omnes tamen purgandi si vires validæ sint, & necessitas urgeat. Regio temperata, tempus vernum, & autumnale, purgationibus valde conveniunt. Aëris constitutio, justo calidior, vires corporis exhaurit. Vnde sub cane, & ante canem difficiliores sunt purgationes. at frigidus aër corpora densat, & humores cogit. Eæ purgationes censentur bonæ, quibus talia educuntur, qualia debent: hoc enim modo natura liberatur, & facile fert hujusmodi purgationes.

Cæterum de humoris conditione, qualis ea debeat esse, dubitatur. Hippocrates enim humores crudos purgari non vult, nisi turgeant; proinde crudi primò sunt coquendi, tum purgandi. Crudus humor est duplex; alius est infra sanguinem, qui justam concoctionem non est assequutus, ut pituita. alius supra sanguinem; utraque nimirum bilis. Quod ad pituitam attinet; si ea sit sanguis inchoatus,

purgari non magis debet, quam ipſe ſanguis. crudus enim eſt relinquendus naturæ ad coctionem, & corporis nutritionem: at jam coctus, cum ſit ſanguis, expelli non debet, niſi peccet quantitate, ut in plethora; at utraque bilis, & pituita excrementitia naturaliter alioqui ſe habentes, quoad qualitatem coqui ulterius non debent, habent enim, terminum à natura præſcriptum: hujuſmodi enim humores cum ſint excrementitij, corpus noſtrum alere nequeunt: proinde ſi abundent, ſine coctione ſunt educendi: at ſi putreſcere incipiant (nam cruditas eorum eſt putredò) in venis, quanquam eorum ſubſtantia non poſſit reddi corpori alendo utilis; tamen quoad qualitates, eæ poſſunt fieri benigniores, naturæque noſtræ ſimiliores, proinde non prius educẽdi veniunt, quam putredo fuerit evicta. Ergò hujuſmodi humores in principio morbi, cum ſint crudi, educi non debent. Expectanda itaque eſt concoctio,

quæ

quæ utilia, ab inutililibus ſeparat. At ſi turgeant, minenturque in nobiliora viſcera impetum, educendi ſunt ſtatim in principio. Alij contra diſſerunt, negantque hujuſmodi coctionem eſſe expectandam. Nam quid facit coctio? Refrenat inquis putredinem. Quid? humorne malus in corpore relinquetur, & ubi melior evaſerit expelletur? Hoc quidem inauditum eſt. Tum coctio iſta, humores incraſſat, coctique fiunt craſſiores, difficiliuſque expelluntur. at crudi cum tenues ſint multo facilius movebuntur; crudi ergo debebant expelli, & in principio morbi. Nam quid neceſſe eſt, tamdiu ægrum torquere, concoctionem expectando, quem poſſes ſtatim morbo liberare? At dices, in principio ſi hoc fiat, interpellabitur criſis; hæc eſt cauſa quare tam paucæ hodie conſpiciuntur criſes. Quid hoc ad rem? melius eſt enim humorem peccantem ſtatim educere, quam permittere ejus cum natura pugnam, cujus eventus admodum

modum ſit incertus. Certè Galeni ratio ad Aphoriſmum, eget divinatore. Ait enim ſi coctionem expectes, naturam habebis adjutricem. Ergo ita ſtatuunt; in principio morbi, etiamſi materia non turgeat, educendam tamen benigno & commodo cathartico; cæterum ſi viæ ſint obſtructione aliqua impeditæ, aut humores viſcidi; non prius purgandum, quam materia fuerit attenuata, & viæ expeditæ. In hac materiæ præparatione, & vaſorum apertione, totam coctionem poſitam eſſe contendunt; negantque omnes evacuationes ſymptomaticas (multæ enim ſunt) eſſe vituperandas, verum quæ ſolo tempore ſunt ſymptomaticæ, anticipantes nimirum coctionem, utiliſſimæ eſſe poſſunt.

CAP. IX.

De doſi medicamenti purgantis.

SI ullibi opus eſt artificioſa conjectura, in purgationibus certè (quæ exacta ſcientia comprehendi neque-

nequeunt) opus eſt, propter varietatẽ non modo morborum, ſed & corporis humani conſtitutionem. Nam quanquam humor indicet medicamentum, ejus tamen doſis, & vis, ex ſitu humoris in corpore & ægri viribus pendet. Vnde factum, ut corpus humanum diviſum ſit in tres regiones, quemadmodum diximus: nam ſi in tertia regione abundet humor noxius, validioribus opus eſt purgantibus, quam ſi in primâ turgeret regione. Medicamenta benedicta, ſeu leniter purgantia, exhibentur fere unciarum pondere: Validiſſima autẽ granorum; mediocria drachmarum. Eadem ratio doſis obſervatur in vomitorijs; in quibus ſemper habenda eſt ratio virium; pro quarum varietate, medicamentorum doſes augentur, & minuuntur. Vitandæ tamen nimis magnæ, parvæque evacuationes: illæ enim tormina excitant, humores perturbant, hæ multo majora damna corpori inferunt, convulſiones nimirum incurabiles, aliaque ſymptomata.

Purgatio

Purgatio nunquam eſt judicanda ex humorum copia, ſed ſi talia evacuentur, qualia debent, humor nimirum peccans, & æger facilè toleret. Purgationum quædam una vice totam educunt materiam, quæ perfectæ dicuntur: aliæ pluribus vicibus, in corporibus nimirum debilibus. nam quanqum humorum ſit copia, quia tamen vires debiles ſunt, repetenda eſt purgatio, nec tota materia ſimul educenda, ne vires concidant. Legitimum ordinem remediorum adminiſtrandorum, indicat cauſarum ordo; ita tamen ut ante oculos habeamus id, quod maximè urget. Semper itaque eſt primò tollenda conſequētium cauſa. ex quibus facilè eſt determinare an phlebotomia ſit purgationi præferenda, an contra. Nam ſi magna ſit neceſſitas mittendi ſanguinem, quæ moram non patitur, ut in inflammationibus partium, certè purgatio eſt poſtponenda. at ſi prima regio ſit impura, morbus autem ferat moram, poſtponenda eſt phleboto-

mia,

mia, ne crudus & putridus humor, à vasis ex haustis attrahantur. Humor itaque vitiosus in ventriculo, primisque venis, statim est educendus, nisi forsan sit viscidus; tum enim est incidendus & præparandus. at corruptus, quacunque sit regione corporis, est pariter educendus. humorem putrescentem in vasis, etiamsi viæ sint liberæ, statim expurgare non expedit, sed expectandum est tempus oportunum, cum nimirum in urina apparent concoctionum signa; nisi forsan turgeat. tum quoque statim educendus, & quanquam humorum expectanda sit concoctio, nihil impedit, etiam in principio, minorativam dari purgationem, quo natura copia levata facilius coquere possit quod superest. In purgatione cavendus est morbi paroxismus, nisi forsan sit febris quartana, aut alia similis conjuncta cum virium robore: hic enim, materia crassa, viscidaque ægrè admodum cedit; proinde nihil obest purgare eo tempore quo movetur,

tum

tum enim facilius detrahitur materia noxia. In alijs morbis, paroxiſmis deſtitutis, eligendæ ſunt horæ matutinæ. tum enim pharmacum eſt ſumendum jeiuno ventriculo, & ſi fortefuerit, dormiendum paululum, poſt ſurgendum. ſin debile, vitandus ſomnus: hoc enim modo facilius in actũ deducitur medicamentum. At quibus vijs educendus ſit humor, docebit locus affectus, aut humoris inclinatio. Nam ſi caput eſt male affectum à gravante materia; per os, nares, educitur. ſin totum corpus, per inteſtina commodiſſimè evacuatur. ſin ventriculus, vicinæque regiones laborent; per ſuperiora fęliciter evomitur. Cave tamen patiaris humorem fluere ad partem affectam; nam ſi caput vehementer laboret, aſcendant verò iſthuc ex alijs partibus vapores, tum non vomitu (niſi laboret ventriculus) ſed per inferiora, revellenda eſt materia. Quicquid eſt, alij alijs evacuationibus ſunt magis idonei, nec ad vomitum incitandus qui

difficulter

difficulter ferre poteſt. Talis eſt phtiſicus, aut anguſtum habens pectus: nam revera, licet vomitus à multis inveteratis affectibus liberet eos, quibus purgatio non profuit, tamen eſt nimis violentus, & minus naturalis. Vnde Hippocrates ſupra robuſtos, infra debiles purgari vult. ſi ſymptomata evaneſcant, redeat appetentia, ſomnus, aliaquè tum demum utilem eſſe purgationem cognoſces liquidò.

CAP. X.

De Phlebotomia.

SIcut purgatio eſt magnum remedium, & evacuatio univerſalis; ita phlebotomia. Verùm illa reſpicit certos humores qualitate peccantes, hęc eorum quantitatem, omnemque humorem indifferenter ex venis elicit, primo quidem ex venis proximis, ſecundario ex remotioribus, quia omnes ſunt inter ſe continuæ. Hoc præſtat purgationi, quod pro arbitrio ſiſti poteſt, quod in purgatione fieri nequit. Eius tres ſunt præcipui ſcopi;
magnus

magnus nimirum morbus, ætas florens, & demum virium robur. Quod non eſt ita accipiendum, quaſi omnis magnus morbus phlebotomiam exigat, cum purgatio ſit etiam in magno morbo, ſed is demum, qui à plethora oritur. Omnis ergo talis morbus, ſive præſens, ſive imminens, phlebotomiam indicat. Nā plethora eſt venoſi generis affectio, à redundantiâ ſanguinis, ſecundario habitus corporis; minuitur promptè venæ ſectione: & quāquam in ſanis integraque valetudine præditis ſæpe inſit, diu tamen conſiſtere nequit; humores enim aut putreſcunt, aut fluxiones concitant, aut aliquod aliud damnum inferunt. Morbus magnus à phlebotomia indicatus, non tantum eſt is, qui eſſentia & natura talis, ſed & qui ob præſtantiam partis eſt magnus: nam parva inflammatio ignobilis partis à ſanguine orta, non poſcit ſemper phlebotomiam; cum leviore remedio facile curari poſſit. at ſi eadem ſit in parte nobili, jecore,

liene,

liene, venæ ſectionem requirit; non quidem gratia ſui, ſeu ob affectus magnitudinem, ſed, ut dixi ob partis præſtantiam.

Venæ ſectio, quanquam videtur, non eſt tamen ſimplex remedium, ſed multiplex. uſurpatur enim ad refrigerandum; quod facit minuendo ſanguinem; caloris fontem: eo enim ſublato neceſſe eſt corpus frigeſcere. Nonnunquam ſiſtimus ſanguinem fluentem, ut initio inflammationum in pleuritide, phrenitide. ubi locum habet revulſio; quæ eſt humorum fluentium in contrariam partem aversio, ut eorum impetus ſiſtatur. Contrarietas eſt reſpectu originis fluxionis; cum ſcilicet humor fluens revocatur ad eam partem à quâ fluxit, niſi quid impediat; aut certe in partem proximam; ut ſi à capite deſcendant humores in latus.

Secatur ejuſdem lateris vena, qua humor inde deſcendens quaſi revocatur ad ſuum fontem, aut certe intercipitur. Ita cauteria adhibentur

capiti,

capiti, cum inde cadunt humores in pulmones. Cæterum ſi origo fluxionis ignoretur, revellendum eſt ad diſtantiſſimas partes; ſic enim retrahuntur humores ab omnibus partibus, quæ mittere poſſunt. Maximè videndum, ut vena ſecetur, quæ ſocietatem habet proximam, & communionem cum parte affecta; alioqui nihil juverit revulſio. nam laborante latere dextro, oppoſiti ſectio nihil juvat; quandoquidem non eſt proxima communio venarum, ſed remota; quo modo omnes venæ communicant. at laborante crure altero, alterum ſecatur, propter proximam communionem ab eâdem venâ cavâ. Quicquid ſit, cum humores fluere incipiunt in partem, revellendi ſunt ad originem ſuam. nam parti impacti, nõ poſſunt ſectione extrahi; ut poſt cõſtabit. Ergo in angina, peripneumonia, lethargo &c. ſtatĩ revelli debet materia. neq; hoc tãtùm, ſed ſi metus ſit fluxionis, ut in vulneratis, idem præſidium eſt adhibendum.

Derivatio

Derivatio eſt *humorum,in venis partis affectæ contentorum , per vicina averſio.* Hæc non reſpicit humores fluentes,ſed, ut dixi, contentos & quieſcentes , non autem parti impactos, aut in corporis habitum effuſos. Vt ſi inflammatio ſit inguinis ſiniſtri,ſecta vena poplitis dextri pedis , derivat ad latus ſanguinem. Sectio hæc non habet locum in principio inflammationum , ſed poſtea;ut humor nimirum venarum evacuetur. at ſi humor eſt parti impactus,inde educi nequit revulſione,aut derivatione, ſed medicamentis localibus. Plenitudo totius corporis commodiſſimè evacuatur,ſecta interiore vena cubiti dextri lateris , quæ à vena cava , & jecore, validiſſimè trahit. maxime ſi corpus turget ſanguine laudabili,aut alioqui bilioſo:nam ſi abundet melancholia, contrarij lateris in cubito vena ſecari debet. Baſilica ſecta evacuat totum corpus , maximè verò partes infra collum.nimis commodè idē fit ſalvatella pertuſa. partes ſupra claviculas ſitas

ſitas expeditiſſimè liberat humeraria, ſeu cephalica: idem fit in funiculo, ſed tardius. Vena communis ex baſilica & cephalica, quæ mediana dicitur, circa mediam flexuram ſita (quam Arabes venã nigram vocant) à ſuperioribus pariter, & inferioribus revellit. Si affectus aliquis ſit in partibus infra renes, cruris vena ſecta eum tollit expeditè. Renes ipſi inflammati, melius curantur ſecta vena cubiti, quam partium inferiorum. Nam promptius diſcendunt humores quam aſcendunt. Qua de cauſa fluxus menſtruorum, & hæmorrhoidum ſiſtitur ſecta cubiti vena. Verum ſi menſes ſubſiſtant, provocantur, ſecta ſaphena, aut vena poplitis. Arteriæ, propter periculum, non facilè ſecantur.

Hæ ſunt præcipuæ venæ, quarum in ſectionibus eſt uſus ad ſanguinem vacuandum.

Videndum tamen ne vires ſint languidæ, aut diſſolutæ; quo in caſu, cum ſanguis ſit vitæ theſaurus, nihil

ejus demendum est. at si vires constent in corpore valido, tum copiosè auferri potest.

Si ætates spectes; media ętas est validissima. in ea enim vires omnes sunt constantissimæ, fertque magnas sanguinis evacuationes. Ætas decrepita contra se habens, copiosam sanguinis evacuationem non fert. Ætas puerilis ante annum decimum quartum, valida quidem est; sed quia mollis & humida est, non fert sectionem; satis enim sponte evacuatur & dissipatur insensibiliter. His tamen non obstantibus, si vires ferant, & morbus exigat in quacunque ætate, nisi forsan lactans & sit, tentanda sectio est. Notum est exemplum filij Abumeron Avenzoaris, curati venæ sectione, cum adhuc trimus esset. vide Averroëm 7 colli: cap. 3.

Si sexum pectes, viri facilius tolerant venæ sectionem, quam mulieres, robustiores enim sunt.

Inter anni tempora ver est commodissimum, quia maximè temperatum:

tum: ad quod proximè accedit autumnus; ſequitur æſtas, quæ aptior ſectioni venæ eſt, quam hyems. ita faciendum eſt, ſi tempus eligendum venit: at ubi neceſſe eſt, omni tempore eſt molienda ſectio.

CAP. XI.

Quantum ſanguinis detrahendum.

QVicunque tutam evacuationem ſanguinis miſſione moliris, confer diligenter magnitudinem morbi cum viribus, alioqui præcipitabis ægrum. Sicut enim vires aliæ ſunt robuſtæ, aliæ proſtratæ, aliæ mediocres: ita phlebotomia alia magna, quę materiam totam, aut maximam partem aufert. alia parva, quæ parum, aut nihil demit. Proinde inutilis cenſenda. media eſt quidem utilis, quia materiam aufert; ſed imperfecta, quia magnam partem humorum adhuc relinquit in venis. Vires robuſtæ perfectam evacuationem, at dejectæ & proſtratæ nullam ſanguinis detra-

ctionem ſuſtinent. mediocres quidem imperfectam, at non inutilem. Morbus itaque extremus, conjunctus cum virium robore, plenam integramque detractionem tolerat. verum ſi morbus parvus ſit, ſintque vires robuſtæ, plena evacuatio non eſt tam neceſſaria, ſed infra ſubſiſtere tutius videtur. at ſi vites ſint debiles, ſed non exhauſtæ, ſitque morbus magnus, expedit ſanguinem per vires minuere, vireſque interea reficere. Quanto itaque morbus eſt acutior, quia urget, tanto liberalius ſanguis eſt fundendus; modo ferant vires. Chronicus verò, quia diu durat, minorem evacuationem exigit. ſed an præcautionis gratia, dum metuitur à plenitudine morbis, integris adhuc viribus, ad animi deliquium ducendus ſit ſanguis, quod majores facere conſueverunt; dubitatur. Multos novimus deficere animo, viſo ſemel ſcalpello: nonnullos una aut altera uncia effuſa, protinus labaſcere. contra, nonulli non deficiunt, etiamſi,
plus

plus juſto auferatur. Animi ergo deliquium fallax erit menſura. Adhibenda itaque meo judicio artificioſa conjectura, quæ habetur ex conferentia, & tolerantia ægri.

Evacuatio confert, quæ manifeſtè morbificam cauſam minuit : ſin eadem viribus non ſit moleſta, toleratur. Æſtimatur tolerantia ex omnibus viribus : maximè tamen vitalibus, ſi Galeno creditur. quibus adde temperamentum, ætatem, cæteraque. Si una ſectione omnibus indicantibus eſt ſatisfactum, repetenda non eſt : ſin minus, repetenda venit. ubi enim vires periclitantur, revulſiones, derivationeſque ſunt partiendæ. Si ipſum tempus ſpectes, ſitque electio ejus conceſſa, quod fit in præſervatione ; cum morbus non urget, ver præfertur, ut dixi. Hora eſto matutina, una aut altera poſt ſomnum conſuetum. Vide tamen ut concoctio pridiana ſit expedita, & prima regio, in qua ſunt inteſtina, levata ſit excrementis : periculum alioqui ſub-

berit, ne inanitæ venæ humores excrementitios attrahant. At in magnis morbis, inprimis ijs qui oriuntur à sanguinis fluxu, ut pleuritis, statim quavis diei & noctis hora, neglecta præparatione, sanguis est demendus. In mora enim est magnum periculum; est enim magna necessitas, & vires constant. In principio itaque febrium ardentium sectio est instituenda. Idem fit in revulsione, partibus nimirum inflammatis.

Derivatio revulsionem sequitur. at si sanguinem parti impactum discutere, aut putrefacere nolis sed elicere, decurrendum erit ad minora præsidia; hirudines nimirum, cucurbitulas, scarificationem.

Hirudines bonæ (nec enim omnes conveniunt) aqua purissima, eaque sæpius mutata, eousque lavandę sunt, donec omnem virulentiam & malignitatem deponant; tum partibus admotæ, (quibus trifidum vulnus infligunt) relinquendæ, dum sanguine turgidæ, sponte cadant. Multum sanguinis

guinis proliciunt, inprimis verò, melancholici.

Scarificatio tantò liberalius ſanguinem vacuat, quanto altius ſcalpellum adigitur. tum enim non ſolum humorem parti inhærentem, ſed longius etiam ſanguinem revellit. Hujus præſidij, eſt uſus in brachijs, cruribuſque humore turgentibus. convenit cutaneis affectibus, morſibus venenatis, alijſque.

Si ſcarificationi ſuccedat cucurbitula cum flamma, liberalior erit evacuatio. Nam ſine ea parum ſanguinis detrahitur. Cucurbitulæ ſiccæ inſenſibiliter evacuant, flatuſque diſcutiunt, ut in colico affectu videre eſt. impoſitæ ventriculo vomitũ ſiſtunt, & ſingultum. at mammis, menſtrua. revellunt etiam ab internis partibus ad externas. Cave tamen admoveas parti inflammatæ, aut ijs utaris ante revulſionem cum eâ eſt opus.

INSTITVTIONVM MEDICARVM LIBER VI, De VICTVS RATIONE.

Cap. I.

De Alimento.

POstrema hæc eſt medicinæ pars, communis ægro cum ſano. Ratio enim victus eſt neceſſaria non tantùm ad ſanitatem reſtituendam, ſed & præſentem conſervandam. Conſiſtit autem in legitimo uſu ſex rerum non naturalium, ſine quibus non vivitur. Res non naturales ideo dicuntur, quia nec ſecundum naturam humano corpori inſunt, ut facultates, temperamenta; nec tamen præter naturam, ut morbus, & ſymptoma. ſed medio modo ſe habent. nam ſi ijs bene utaris proſunt; ſin minus, nocent. hujuſmodi ſunt aër, cibus, potus, motus,

tus, quies, excreta, retenta, ſomnus, vigilia, perturbationes, ſeu animi affectus. Qui victus rationem omnem, & diætam in ſola ciborum administratione ponunt, nimis eam contrahunt, & in anguſtum cogunt. Animati corporis ſubſtantia diſſolvitur, & carpitur perpetuo à calore inſito; niſi verò cibo utili reficeretur, interiret protinus vivens. proinde ut conſervetur, reponi & inſtaurari debet id, quod deperijt. hoc, ut duxi, fit alimento. Ea de cauſa corpori ineſt appetitus alimenti, & facultates illud commutantes, de quibus ſupra. Quanquam ſanguis in venis, & qui in partibus extra vaſa concreſcit ros, propriè alimentum ſit (hæc enim apta ſunt proximè in ſubſtantiam noſtram faceſſere) tamẽ alimentum hoc loco uſurpatur, quod nullam mutationem, aut alterationem in noſtro corpore perpeſſum eſt; ut panis, vinum. quod quanquam ex elementis conſtat, non tamen debet nimis eſſe diſſimile noſtro corpori;

ut lapis, quia non coqueretur; ſed aliquo modo ſimile. Hoc eſt, cibus ſumendus non debet nimium contrariari corpori noſtro, tum enim eſſet medicamentum, cujus eſt agere in corpus, & non pati, ſicut contra alimenti eſt pati magis. Alimentum ergò converti debet in humanam naturam, ut ſubſtantiæ fluxus reparetur. nam potus ſiccitatem partium, & æſtum tantùm temperat, niſi idem ſit potus, & cibus ſimul. Alimentum omne debet eſſe animatum, aut ab animato fluxiſſe, ut lac, vinum. nam inanimatum ſi eſſet, nutrire non poſſet ob contrarietatem. Sumi ergo poteſt ex omni genere animalium, & ſtirpium.

Diſtingui debet alimentum ſimplex à medicamentoſo. illud enim tantum vires reparat, nec morbum ejuſque cauſam reſpicit: hoc verò præterquam quod vires reparat, morbo etiam reſiſtit, ut endivia, acetoſa in febricitante.

Ad medicamentoſa alimenta pertinent

tinent omnia obſonia; alimenta item refrigerantia, calefacientia, incraſſantia &c. Carnes, piſceſque raro excedunt in qualitabus primis activis, niſi condiantur aromatibus. nam quę illis qualitatibus excedunt. ſunt herbæ & vegetabilia, ut vinum, cæpa, allium.

Veram ciborum temperiem in qualitatibus primis, optimè venaberis ex ſaporibus; de quibus ſupra.

Alimentum attenuans, ſuccum tenuem præbet, ut panis triticeus fermentatus in clibano coctus, perca, alijque piſces ſaxatiles aceto conditi, pipiones, pulli gallinacei, turdi. Idem faciunt aromata, plurimæque herbæ earumque partes, & ſemina; ut hyſſopus, menta, origanum, petroſelinum, apium, ſemina calida &c. vinum album tenue. Incraſſans ſanguinem viſcidum, craſſumque gignit, ut oriza, lentes, fabæ, panis triticeus, ſecalinus non fermentatus, placentæ, lac caſeoſum, ova dura, caro porcina, bubula, cervina, omneſ-

que carnes infumatæ, anguillæ, caſtaneæ, vina rubra, craſſa.

Qui valetudini conſultum vult, alimento nec incraſſante nimis, nec contra nimis attenuante uti debet. tale eſt panis triticeus, mediocriter fermentatus, & in clibano coctus, caro gallinarum, columbarum, phaſianorum, vitulina, vervecina, aliorumque caſtratorum, potiſſimum juniorum. piſces marini (inprimis ſaxatiles, qui in magnis promontorijs degunt) ova recentia tremula, vina fulva, dulcia, ficus, uvæ paſſæ, amydalæ dulces.

Quæcunque alimenta ſolidioris ſunt ſubſtantiæ, plus nutriunt; ut panis ex puro tritico bene fermentatus, caro animalium caſtratorum, vervecis, caponis &c. cancrorum item caro, & aſtacorum. at quæ ſubſtantiæ ſunt minus ſolidæ, ut ſorbitiones, panis hordeaceus, tum olera pleraque, aviculæ montanæ, vinum aquoſum, minus nutriunt.

Alimenta comparata cum humano ventri-

ventriculo, vel ſunt facilis, vel difficilis concoctionis. Difficulter coquuntur panes fermenti expertes, caro cervina, arietina, bubula, infumata, piſces indurati quocunque modo. & ut verbo dicam, quæcunque nimis ſunt terreſtria. At panis probè fermentatus, ova tremula, lactuca, ſpinachia &c. facilis ſunt concoctionis. Fructus horarij, ceraſa, mala perſica, melones, facile corrumpuntur propter aquoſitatem. pyra verò, mala cydonia, reliquaq; nimis craſſæ ſubſtantiæ, difficulter corrumpuntur.

Dividi ſolent alimenta à medicis in boni, & mali ſucci, hoc eſt, quædam generant laudabilem ſanguinẽ, quædam non. Laudabilem ſuccum generant panis triticeus bene fermentatus, coctuſque in clibano, ova recentia, carnes animalium caſtratorum &c. perca, merula, multique piſces, exceptis ijs qui in paludibus & ſtagnis vivunt. at carnes animalium non caſtratorum, tum vulpium, aſinorum, aviumq; carnivorarum malum

ſangui-

ſanguinem generant. Huc quoque referri poſſunt fructus horarij. Operoſum nimis eſſet hic omnes ciborum differentias perſequi. Omnis alimenti finis eſt nutritio, ſeu reparatio deperditæ ſubſtantiæ. Indicatur itaque victus, à ſubſtantia noſtri corporis conſervanda. quanquam per accidens in ægro nihil impedit quominus reſiſtat cauſæ morbificæ, & morbo. Per accidens dico; quiâ morbus non indicat victum ſed medicamentum.nam morbus indicat ſui corruptionem, ſicut facultas conſervationem.

CAP. II.

De Forma Victus, & Quantitate.

TRiplex victus ratio conſiderari poteſt; craſſa, tenuis,& media. Craſſa, auget ſubſtantiam noſtram, pluſque reponit, quam calor conſumpſit. Tenuis minuit. Media tantum reponit, quantum calor abſtulit. proinde nec auget nec minuit. Si cui tamen lubet minutius dividere, victus

craſſus,

craſſus, ſicut & tenuis, adhuc ſubdi-vidi poſſunt. Victus enim craſſus, eſt vel ſimpliciter talis, vel exactè ple-nus; idem de tenui judicandum; niſi quod plura inferiora membra ſub ſe contineat. Eſt enim tenuis ſimplici-ter, tenuis exquiſitè, tenuiſſimus ſim-pliciter, tenuiſſimus exquiſitè: ſed hi poſtremi diu exoleverunt, quia ad inediam revocantur: eorum tamen loco aquam hordei, aut melicraton exhibemus.

In idonea victus forma conſtitu-enda, conſiderandæ ſunt vires, ali-mentum indicantes. Hæ enim non tantum genus formamque alimenti, ſed & quantitatem modumque præ-ſcribunt: inæqualiter tamen. Sano-rum enim vires aut augendæ veni-unt, aut eodem ſtatu conſervandæ. Quo enim majores ſunt, eo plenius nutrire convenit; quo minores, eo parcius. In ægris vires cum morbo cauſaq; morbifica conferendæ ſunt, videndumque an permittat, vel pro-hibeat morbus, aut cauſa ejuſdem,

quod

quod vires inſinuant. Nam in his non permittit morbus ut plenior victus inſtituatur; diſtraheretur enim natura à coctione materiæ morbificæ; nec hoc tantum, ſed plethora, aut cacochymia augerentur. Ergo in morbis chronicis vires eodem ſtatu ſunt conſervandæ, mediâ victus formâ. in acutis verò nonnihil debilitari ad ſtatum uſque permittuntur, tenui victu. Quo enim acutior eſt morbus & ſymptomata vigent, eo tenuiori victu utendum. quo minus acutus, pleniore, ut diuturnæ coctioni ſufficiat natura. Ergo in morbis extremè acutis (hi 4. die judicantur) exactè tenuiſſimus victus inſtituendus eſt, ne natura avocetur à pugna contra morbum. In ægris enim norma victus eſt ſtatus morbi, quo tempore graviſſima urgent ſymptomata. Vires conſiderandæ non ſolum ſunt, præſentes, ſed & futuræ; dandumque aliquid ætati, conſuetudini &c. ætas enim puerilis, temperatura calida, habituſque corporis rarus, liberalius

cibare cogunt, ac plenius quam morbo expedit. Virium est prima dignitas, ad quas conservandas, victus instituitur: si ergo præcesserint vigilię, aut evacuatio copiosa, procedendum est ad pleniorem victum; tum enim incertũ est, an cum tenui admodum victu ad statum perdurare possit æger. At si debilitas virium non sit ab evacuatione, vigilijsque dissolventibus, sed ob copiam crudorum humorum, vehementiamque symptomatum, victus minuendus est, non augendus; nec enim vires tum dissolvuntur, sed opprimentur. Quando itaque ægri vires dissolutæ victum indicant, si morbus non urget, is plenior est instituendus. At si vires non urgeant (non urgent, si non sint dissolutæ) sed morbus extremè peracutus, tenuissimus victus est instituendus. In parvo morbo, constantibus viribus, quia nec ille, nec hæ urgent, medius convenit victus. quicquid est, potior semper est ratio ejus habenda, quod magis urget. Verum,

quemad-

quemadmodum dixi, quia virium eſt prima cura & dignitas, ſi declinandum eſt ad extremorum alterutrum, potius ad exceſſum, quam defectum hoc faciendum eſt. Morbi vigor & ſtatus æſtimandus eſt ex ſymptomatum vehementia. Nam quidam morbi, ut pleuritis, peripneumonia, ſtatim vigent, habentque graviſſima ſymptomata, quæ incipiente humorum coctione, leniuntur. alij morbi leniter incipiunt, augenturque paulatim, quemadmodum febres continuæ pleræque omnes; in quibus ſymptomata in principio non vigent, verum cum humorum completur concoctio. In illis ergò, quia in principio vigent ſymptomata, ſtatim etiam tenuiſſimus victus eſt præſcribendus; in his non item: nam in principio plenior victus eſt inſtituendus, in vigore autem tenuis admodum. Porrò homo ſanus & ſuæ ſpontis, cibis ſatiari non debet, nec ad labores eſſe piger: nec eam ciborum copiam ingeret, quæ ventrem ſit gravatura.
quo

quo vero quis minus exercetur, parcius edendum. quò magis autem, liberalius edendum: in quibus omnibus habenda est consuetudinis ratio.

CAP. III.

De Alimentorum qualitate.

QValitas alimenti in sanis æstimatur ex temperamento, ætate, alijsque adjunctis; regione nimirum, & anni temporibus. advertendum tamen, si regio, cœlique conditio temperatæ sint, temperatum similemque victum indicare: verum si intemperatæ sint contraria. Non ita se res habet in temperamento & ætate. Nam temperamentum, licet justo calidius sit, ac proinde intemperatum, non statim indicat contraria; nisi reducere velis, ac commutare; tum enim ad contrarium victum est decurrendum. verum si conservare vis, similibus est utendum. Ita puer quanquam humidus sit, non exsiccandus, sed eodem statu conservandus. Consuetudini multum est dandum,

dandum, inprimis in morbis; nam ejus eadem eſt cum natura indicatio; nam homo, alioqui ſiccus, ſi diu aſſueverit humidis, non amplius manebit ſiccus, ſed humidus evadet. Quid? quod conſueta alimenta, deterioris licet notæ, jucundiora tamen ſunt. Qui crudos humores coacervare ſolent, uti debent alimentis attenuantibus. Hæc enim incidunt, obſtructioneſque aperiunt; at, qui firmo eſt corpore, quique optimè digerit, medium victum inter incraſſantem & attenuantem eligere debet, cavendo ſemper ab alimentis pravi ſucci. In ægrorum victu inſtituendo, habenda ratio eſt morbi, temperamenti, quibus nonnulli addunt conſuetudinem; quæ tamen meo judicio reducitur ad temperamentum. Morbus enim ſemper indicat contrarium victum; nam febris, intemperies nimirum calida, & ſicca, indicat humidum, frigidumque victum; temperamentum (quod conſervari debet) ſimilem. At ſi pugnent

gnent morbus & temperamentum in indicando, ut ſi bilioſus febricitet, certè non eſt alimentis calidis fovendus, ad ſervandum temperamentum, hoc enim modo intenderetur febris, corrumpereturque tandem temperamentum, ſed aut frigidum, aut temperatum cibum dare expedit. In quibus nunquam negligenda conſuetudo; ſicut nec denegandus cibus deterioris notæ, ſi vehementius appetatur: talis enim plerumque melius coquitur. Quod ad tempus attinet; ita habeto: ſani edant tempore conſueto: niſi forſan tum cibus prius ſumptus, nondum ſit concoctus, nec exoneratus ventriculus. Conſuetum tempus aut antevertere, aut alioqui protrahere, conſultum non eſt. illud enim facit humorum cruditatem: hoc ventriculum replet pravis humoribus. Sin animus eſt horam mutare, ſenſim hoc fiat, non ſubitò. ægris cibus dandus tum, cum minus à morbo gravantur. Proinde ſi morbus careat typo, ut

hydrops;

hydrops; retinenda eſt hora, in ſanitate conſueta. Sin typos habeat, ut febris continua tertiana; eligatur hora minoris afflictionis. In intermittente, eligendum declinationis tempus, aut quod longiſſimè abeſt à paroxiſmo: nam paroxiſmus, quantum fieri poteſt, declinandus eſt.

Si modum cibandi quæris; nimirum rarone, an ſæpe ſit edendum, parúmne, an multum; in ſanis negotium totum pendet ex viribus & indigentia: ita tamen ut concedatur aliquid ætati, conſuetudini &c. declinando ſemper nimis anxiam victus rationem ex mente Celſi. In ægris ſemper vires conferendæ ſunt cum morbo. nam robuſtæ, copioſum victum indicant; debiles contra paucum; mediocres vero mediocrem. Si vires alioqui robuſtæ conjunctæ ſint cum plethora, tum quia abundat intus nutrimentum, raro, & paucis eſt nutriendus æger. ſed ſi vires quidem conſtent, ſit autem humorum aut defectus, aut corruptio, ſæpe mul-

multumque eſt edendum; modo nihil impediat. Impediunt non rarò, paroxiſmus, & ſymptomata, quo in caſu ſæpè dandus cibus, ſed parum. ſi vires ſint debiles, ſitque copia humorum, raro dandum eſt alimentum, & paucum. Sin debilitas virium conjungatur cum humorum inopia aut malignitate, parum ſæpeque exhibere decet cibum.

Sed tēpora conſideremus. Æſtate, quia calor ambiens diſſipat vires, parcius, ſed crebrius eſt edendum. Hyeme verò, quia ſanorum corpora ſunt robuſtiora propter externum frigus, eorum diſſolutionem impediens, liberalius edere convenit; non tamen ſæpe. Sed in ægris aliter ſtatuendum videtur; nam licet hyeme corpora validiora ſint, morbus tamen eſt conſiderandus. Nam vis naturalis in ægro non tam bene coquit, quam in ſano; propterea ægri hyeme parcius cibandi, quam æſtate; nam hyeme minus corpora diſſolvuntur. At vere medio (quia tum

ægri

ægri ſunt plethorici, aut ad eam conſtitutionem proximè accedunt) parum, & raro exhibendum. ſi vires autumno ſint conſtantes; multum, ſæpèque edendum eſſe cenſent plerique; ſin contra debiles fuerint, parum & ſæpè.

Eadem eſt regionum, & ætatum ratio: nam certè in regione calida non eſt tam liberaliter edendum, quam frigida: proinde in calidis nati regionibus, cum ad frigidas pervenerunt liberalius edunt. Nec enim Hiſpanus in patria tantum edere poteſt, quantum in Germania, aut Britannia. Idem de ætate judica; nam juvenes, quia eorum corpora diſſolvuntur magis, magis cibandi ſunt, quam ſenes.

Quærunt medici, utrum prandium liberalius debeat eſſe cæna, an contra. Certe, qui firmo eſt corpore & ſano, melius eſt plus in cæna ſumere, quam in prandio, non ſolum quia plus temporis eſt inter cænam & prandium, quam inter hoc, & illam.

illam. ſed quia noctu melior fit concoctio, tũ enim quieſcimus: at quiete melius coquitur cibus. nam motus magis facit ad diſtributionem, quam coctionem. verum qui catarrhis obnoxius eſt, quandoquidem ſomnus caput replet vaporibus, parcius in tali caſu cænandum eſt. Potus qui tantum eſt potus (nam vinum & cerviſia potens etiam nutriunt) reſpondere debet ſiti naturali. Proinde conſtantibus viribus, ſi neceſſe ſit, quocunq; tempore liberalis eſt concedendus. At ſi vires ſint debiles, parcus eſto, ſed creber. Hic attende, potus non tantum ſitim ſedat, ſed & alimenti eſt vehiculum quaſi. Nam coctio prima in ventriculo eſt elixatio, quæ ſine humore peragi nequit. Dum itaque edimus, reſpondere debet alimentorum copiæ, ſi multum editur, multum etiam eſt bibendum; non tamen ſimul, verum per intervalla. & quia alimentum, potus interventu, per venas diſtribuitur, qui eas anguſtas habent,

plus bibant, qui vero amplas, paulò minus.

CAP. VI.

De Cæteris rebus non naturalibus.

EXequamur reliqua non naturalia, initio facto ab aëre; qui substantia, purus, tenuisque esse debet, cæterum qualitate, & temperamento, varius. Nam homo sanus potissimum eligere debet temperatum; at æger, morbo contrarium. Proinde febricitans vivat in aëre frigido, contra hydropicus in calido. nam quoad ejus substantiam, puritatem dico, ea esse debet ægro cum sano communis. Loca uliginosa, palustria, & cadaveribus obsita fugienda sunt. in ijs siquidem aërem putrescere necesse est. contra loca sicca, montosa, ventisque obnoxia, salubriora habentur. Quod si vivat quispiam in aëre parum salubri, corrigi debet non solum intemperies, sed & malignitas aceto, odoribus, fumo

fumo rerum convenientium.

Ad ſanitatem conſervandam multum facit motus, nam corpus roborat, excrementa diſſolvit, cibum diſtribuit. Quod intelligi debet de moderato exercitio; nam magni labores corpus reddunt bilioſum, & tenue. Exercendum corpus, donec in tumorem, & molem elevetur, floridumque evadat, nec non donec ſudor calidus copioſè erumpat. ceſſandum cum ſudor minuitur, & corporis moles contrahitur. Tempus maximè oportunum eſt ante cibos, peracta concoctione, depoſitis alui, & veſicæ excrementis. pleno ventre hoc facere inconſultum eſt; nam alimentum adhuc crudum diſtribuitur, humoreſque funduntur. Cæterum qui temperamento eſt calido, & ſicco, parcius exerceri debet, quam qui frigido, humidove, aut alioqui temperato.

Sequuntur excreta, & retenta, quorum diligentiſſimam curam habere debet ſanus juxta & æger. Cum

in omni concoctione ſuum ſit excrementum ; ſi retineatur diutius , neceſſe eſt in corpore contentum tandem putreſcere , morbumque procreare , proinde ſanitatis ſtudioſus providere debet, ut maturè expellatur. Similiter læditur ſanitas , ſi expellantur humores qui retineri alioqui debent , niſi peccent copia , & quantitate;tum enim,quia fluxiones concitant , minuendi ſunt, ſicut de plethora diximus antea. Idem eſt judicium & ſanguinis menſtrui , hæmorrhoidum,lactis,ſeminis;quæ etſi ſola quantitate peccent , expelli tamen debent ; alioqui ſunt promptiſſimæ morborum cauſæ.

Quod dico conſpicuum eſt in ſemine ; nam diutius retentum , quod à caſtis viduis,puelliſque fit,plurima inducit ſymptomata. corrumptur enim , affectumque parit hyſtericum. Moderatus veneris uſus corpus reddit vegetum & alacre ; immoderatus vires exhaurit,corpus refrigerat, nervoſque debilitat &c. Ætas veneri

aptiſſima eſt juvenilis & virilis. eam maximè ferunt temperati, aut alioqui calidi, humidique. ſicci enim frigidique ea læduntur. Inter anni tempora præfertur ver; poſt hyems, tum autumnus; quanquam quidam putent non improbabiliter, autumnum hyemi præferendum. Æſtate quantum fieri poteſt abſtinendum, inprimis diebus canicularibus. nam tum corpora ſunt admodum debilia. Cæterum hora maximè ideonea eſt matutina; tum enim ventriculus eſt vacuus. pleno ſtomacho hoc facere eſt noxium; motus enim crudum chylum ex ventriculo præcipitat.

Somni & vigiliæ ratio non eſt negligenda. Vigilia conſiſtit in functione animali, quâ alimentum diſtribuitur, excrementumque expellitur; ſomnus ad concoctionem magis facit, & retentionem. in utroque modus eſt tenendus. Vigiliæ enim nimiæ corpus exſiccant, vireſque exhauriunt. ita ſomnus juſto major, nimium humectat, calorem obruit. ex-

crementa gignit. Tempus idoneum eſt nocturnum, (ipſæ tenebræ tum invitant)non ſtatim à cæna ſed paulo poſt, interpoſita levi deambulatiuncula. Dormiendum eſt, quamdiu in ventriculo & hepate eſt alimentum, quod ſpatium creditur eſſe ſeptem horarum in homine ſano: jacendum eſt ſuper alterutrum latus, non tergum, niſi quis aſſuetus fuerit: illo enim modo melior ſit concoctio. Cęterum ſi quis laboret morbo calido, ſomnus juſto longior eſt concedendus, niſi ſit viſceris alicujus inflammatio, quam ſomnus auget. at ſi morbus ſit frigidus, humidusque, ſomnus eſto parcior, nam ut dixi ſomnus humectat. In paroxyſmo febrili vigilandum, quia calor magis ad interiora cogitur.

Tandem animi perturbationes ad tuendam, aut deſtruendam ſanitatem, plurimum poſſunt. Eæ enim concitant ſanguinem in omnem partem. Proinde ſi vehementiores fuerint, non modo morbum, ſed & mortem

tem inducunt. ita timor magnus interficit, ita gaudium. Hoc non facit ira, quia medio modo corpus alterat; hoc eſt, nec ſpiritus evocat ſubitò, nec etiam intus cogit; unde immediatè neminem tollere creditur. horum omnium legitimus debet eſſe modus in homine ſano. Ergo calidus fugiat iram, & immodicum gaudium. contra frigidus, eoſdem affectus provocet, melancholicus triſtitiam fugiat.

FINIS.

Dhs